

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

MİRAS MANİLERİ ARASINDA YER ALAN FAKTÖRLERDEN
DİN FARKI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK

HAZIRLAYAN
Zafar Ahmad QARİZADA

118 106 041 018

KONYA-2014

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
BİLİMSEL ETİK SAYFASI HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.	
YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMUHATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.	
ÖZET	VII
SUMMARY	VIII
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
I. KONU İLE İLGİLİ TEMEL KAYNAKLAR VE MODERN ARAŞTIRMALARIN TESPİTİ.....	1
II. MİRASIN TARİHÇESİ	2
A. Roma Hukuku'nda Miras.....	2
B. Eski Yunan'da Miras	3
C. Yahudilerde Miras	4
D. İslâm'dan Önce Araplarda Miras	4
E. İslâm'da Miras Hukuku İle İlgili Genel Bilgiler	5
III. İSLÂM MİRAS HUKUKUNUN KAYNAKLARI	8
A. Kur'ân'da Yer Alan Miras Hükümleri	9
B. Sünnette Yer Alan Miras Hükümleri	11
C. İcmâda Yer Alan Miras Hükümleri	11
D. Sahabe Kavlinde Yer Alan Miras Hükümleri	12
IV. DİN KAVRAMI VE MİRASLA İLİŞKİSİ	12
V. İNSANLARIN TASNİFİ	14
A. İnanç Bakımından İnsanlar	14
1. Müslümanlar	14
2. Gayri müslimler	14
a. Ehl-i Kitap	14
b. Mecusîler	15
c. Dehrîler	15
d. Müşrikler	15
e. Mürtedler	15
B. Vatandaşlık Bakımından İnsanlar	16
1. Müslümanlar	16
a. Zimmîler	17
b. Müste'menler	17
c. Harbîler	18

BİRİNCİ BÖLÜM

MİRASIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

I. MİRASIN RÜKÜNLERİ.....	19
A. Varis.....	19
B. Mûris.....	19
C. Mevrûs.....	19
II. MİRASIN SEBEPLERİ.....	19
A. Rahim (Akrabalık/ Kan Hısımlığı).....	20
B. Nikâh.....	20
C. Velâ.....	20
III. MİRASIN ŞARTLARI.....	21
A. Mûrisin Vefatı.....	22
B. Varisin Hayatta Olması.....	22
C. Mirasçı Olmayı Gerektiren Cihetin Bilinmesi.....	23
IV. MİRASIN MANİLERİ.....	23
A. Mani Kavramı.....	23
B. Hacb.....	23
C. Üzerinde İttifak Edilen Maniler.....	24
1. Kölelik.....	25
2. Mûrisini Öldürmek.....	26
3. Din Farkı.....	29
D. Üzerinde İhtilaf Edilen Maniler.....	29
1. Teb'alık Farkı.....	29
a. Hakikî ve Hükmî Fark.....	30
b. Sadece Hükmî Fark.....	30
c. Sadece Hakikî Fark.....	30
2. Ölüm Tarihinin Bilinmemesi.....	31
3. Varisin Bilinmemesi.....	32
4. İrtidad.....	33
5. Lian.....	33
6. Nübüvvet.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

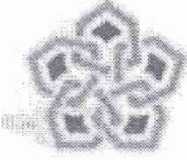
DİN FARKI VE MİRASLA İLGİLİ HÜKÜMLERİ

I. KARABET VE ZEVCİYET YOLUYLA MÜSLÜMAN İLE GAYRİ MÜSLİM ARASINDA	
TEVARÜS.....	36
A. Uygulama Açısından Bu İçtihadın Dönemlere Yansıması.....	36
1. Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin Dönemi.....	37
1. Emevîler Dönemi.....	39
B. Gayri müslimin Müslümana Mirasçı Olamaması ve Delilleri.....	42
1. Kitap.....	42

2. Sünnet.....	45
3. İcmâ.....	46
4. Kıyas	46
C. Müslümanın Gayri müslime Mirasçı Olup Olmama Meselesi.....	47
1. Müslümanın Gayri müslime Mirasçı Olamayacağını Savunanlar	47
a. Naklî Deliller	47
b. Aklî Deliller.....	50
2. Müslümanın Gayri müslime Mirasçı Olacağını Savunanlar ve Delilleri....	50
a. Naklî Deliller	52
b. Aklî Delil.....	54
3. Müslümanı Gayri müslime Mirasçı Kılanların Delillerine Verilen Cevap ve İtirazları.....	55
4. Müslümanı Gayri müslime Mirasçı Kılanların Muhaliflerinin Delillerine Cevabı	58
II. VELÂ YOLUYLA MÜSLÜMAN İLE GAYRİ MÜSLİM ARASINDA TEVARÜS.....	59
A. Velâ Yoluyla Müslüman ile Gayri müslim Arasındaki Tevârüsü Savunanlar ve Delilleri	60
B. Velâ Yoluyla Tevârüsü Kabul etmeyenler ve Delilleri.....	61
III. MİRASIN TAKSİMİNDEN ÖNCE MÜSLÜMAN OLAN GAYRİ MÜSLİMİN MİRASÇI OLUP OLMAMA MESELESİ	62
A. Mirasçı Olacağını Savunanlar ve İleri Sürdükleri Deliller	62
B. Mirasçı Olamayacağını Savunanlar ve Delilleri.....	65
IV. MÜRTEĞİN MİRASI	68
A. Mürtedin başkalarına mirasçı olması.....	69
B. Başkalarının Mürtede Mirasçı Olması	70
1. Müslüman iken Kazandıkları Müslüman Mirasçılarına İntikal Edeceği, Mürted İken Kazandıklarının Fey Olduğunu İleri Sürenler	71
2. Müslüman Mirasçılarına İntikal Edeceğini İleri Sürenler.....	74
3. Mürtedin Malının Fey Olduğunu İleri Sürenler	77
4. Mürtedin İrtidat Ettiği Dine Mensup Olan Varislerinin Mirasçı Olacağını İleri Sürenler.....	81
5. Mürtedin İrtidat Ettiği Din Ehlinin Mirasçı Olacağını İleri Sürenler	82
V. ZINDIKIN MİRASI	83
VI. GAYRİ MÜSLİMLER ARASINDA TEVÂRÜS	84
A. Gayri müslimler Arasında Tevarüsün Cereyan Ettiğini Savunanlar	85
B. Sadece Ehl-i Kitap Arasında Tevarüsün Cari Olacağını Savunanlar	87
C. Gayri müslimler Arasında Tevarüsün Cereyan Etmeyeceğini Savunanlar	87
D. Gayri müslim Milletinin Yahudi, Hıristiyan ve Diğer Milletler Olmak Üzere Üç Milletten Oluştüğünü Savunanlar	89
VII. FARKLI İSLAMÎ FIRKA MENSUPLARI ARASINDA TEVARÜS	89
SONUÇ	91

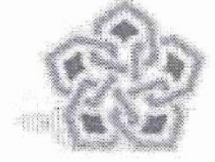
BİBLİYOGRAFYA.....	93
ÖZGEÇMİŞ	100

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığımı bildiririm.

Zafar Ahmad QARİZADA

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU

Zafar Ahmad QARİZADA tarafından hazırlanan “ Miras Manileri Arasında Yer Alan Faktörlerden Din Farkı” başlıklı bu çalışma 18/08/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı

Adı Soyadı

Yrd. Doç. Dr.

Murat ŞİMŞEK (Danışman)

Prof. Dr.

Muhittin UYSAL

Yrd. Doç. Dr.

İsmail BİLGİLİ

İMZA

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

"Miras Manileri Arasında Yer Alan Faktörlerden Din Farkı" adlı çalışmamızın amacı sahabe döneminden itibaren bu konuyla ilgili farklı icthadları ortaya koymak ve delil bakımından en güçlü olanı tercih yapmaktır. Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş Kısmında konuyla ilgili kaynakların tesbiti, mirasın tarihçesi, din kavramı, inanç ve ülke açısından insanların tasnifi konuları incelenmiştir. Birinci Bölümde mirasın kavramsal çerçevesi başlığı altında mirasın rükün, sebep ve manileri incelenmiştir. İkinci bölümde ise din farkının mirasla ilgili hükümleri başlığı altında müslümanlar ile gayri müslimler arasındaki tevarüs, farklı dinlere mensup olan gayri müslimler arasındaki tevarüs ve mürtedle başkaları arasındaki tevarüs konuları incelenmiştir. İslâm hukukçuları gayri müslimin müslümana mirasçı olamaması konusunda icmâ etmişlerdir. Müslümanın gayri müslime mirasçı olup olmaması konusunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur müslümanı gayri müslime mirasçı kılmazken; azınlıkta kalan İslâm hukukçuları müslümanı gayri müslime mirasçı kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müslüman, Gayri müslim, Din Farkı, Miras.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SUMMARY

The objective of this study, “Religious Difference as one of the Obstacle Factors in inheritance”, is to investigate distinct legal opinions since the time of Companions and to prefer the strongest opinion in terms of evidence. This study consists of an introduction and two chapters. In the introduction, topics such as the literature review, the history of inheritance, the concept of religion, classification of humans regarding their faith and country are examined. The conditions of inheritance, its causes and the obstacles from getting inheritance are examined in the first chapter under the title of the conceptual framework of inheritance. In the second chapter, I examined the issues of inheritance between muslims and non-muslims, among different non-muslim groups, and between apostates and others. There is a consensus among the muslim jurists that a non-muslim cannot be the inheritor of a muslim. However, they have disagreed whether a muslim can be the inheritor of a non-muslim or not. The majority of the jurists have stated that a muslim cannot inherit from a non-muslim while a small segment of them have had the opposite opinion.

Keyword: Muslim, non-Muslim, Religious Difference, Inheritance.

ÖNSÖZ

İnsanın yaratılış amacı Allah'a kulluk etmektir. Allah Teâlâ da kulluklarını yerine getirmeleri için insanlara peygamberler ve bunlar vasıtasıyla kitaplar göndermiştir. Bu gönderilen kitaplarda tevhit, nübüvvet, ahiret, ibadet, ceza ve ahlak gibi önemli konularla ilgili bilgilerin bulunmasının yanında fertlerin ve toplumun birbiriyle olan ilişkilerini düzenleyen birtakım hükümler ki buna muamelat denilmektedir. Bu bağlamda Allah teâlâ alışveriş, emanet, nikâh, boşanma gibi konuların yanında miras hukukuyla ilgili birtakım hükümler vazetmiştir. Kur'ân'da müslümanla gayri müslimlerin arasında velâyet bağının bulunmadığı vurgulanmaktadır. Mirasın esası yardımlaşma ve dayanışmaya dayanmaktadır. Ancak müslümanlar ile gayri müslimler arasında böyle bir durum bulunmadığı için birbirlerine varis olmaları söz konusu değildir.

Çalışmamızın ana konusunu miras manilerinden din farkı (*ihtilâfü'd-dîn*) oluşturmaktadır. Din farkı kapsamında hem müslümanlarla gayri müslimler arasındaki tevarüs konuları hem de gayri müslimlerin kendi aralarındaki tevarüs konuları incelendi.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konuyla ilgili kaynakların tesbiti, mirasın tarihçesi, din kavramı ve buna bağlı olarak insanların inanç ve ülke açısından tasnifi konuları incelendi. Birinci bölümde mirasın kavramsal çerçevesi başlığı altında mirasın rükün, sebep, şart ve manilerini inceledik. Çalışmamızın temel konusunu oluşturan ikinci bölümde din farkının mirasla ilgili hükümleri başlığı altında zevciyet, karâbet ve velâ yoluyla müslüman ile gayri müslim arasında tevârüs, mürted ve zındığın mirası meseleleri incelendi.

Bu konuyu çalışmama teşvik eden ve bu konuyla ilgili bana elinden gelen yardımı esirgemeyen önceki danışman hocam merhum Prof. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU'na Cenâbı Allah'tan rahmet diliyorum. Çalışmamı bitirmemde bana yardımcı olan, çalışma sırasında her türlü konuda yardımlarını esirgemeyen şu anki danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK'e şükranlarımı sunarım.

Ayrıca bu çalışma sırasında maddî destekte bulunan Türkiye Diyanet Vakfı'na teşekkürü bir borç bilirim. Aynı şekilde tezimin düzeltilmesi konusunda yardımcı dokunan Abdunnasır Hakimî ve Muhammed Yusuf Özbek'e teşekkür ederim.

Zafar Ahamad Qarizada

Konya- 2014

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ATÜİFD:	:Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbn
bk.	: Bakınız.
bs.	: Baskı
byy.	: Baskı yeri yok
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İHAD	: İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi
md.	: Madde
r.anha	: Radıyallâhu anha
r.a.	: Radıyallâhu anhu
s.	: Sayfa
s.a.s	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
SDÜİFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sy.	: Sayı
ŞİA	: Şamil İslam Ansiklopedisi
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
v.	: Vefatı
vd.	: ve devamı

GİRİŞ

Yüce Allah her millete peygamber göndermiştir. Kimi Peygamberler de kendisiyle beraber bir din (şerîât) getirmiştir. Bu dinler tahrif edildiğinde eski din mensûh olmuş yerine yeni din (şerîât) gelmiştir. Nitekim İslâm dini diğer tahrif edilmiş dinleri neshetmiş. Mirasçı olma ve olunma konusunda din farkının anlamı, varis ile mûrisin aynı dini paylaşmaması demektir. Tahrif edilmiş ilahî dinler veya ilahî olmayan batıl dinlere mensup olanlar ile İslâm dinine mensup olanlar aralarında din farkı bulunduğu için diğer konularda olduğu gibi miras hükümlerinde de farklılıklar mevcuttur.

Bu çalışmanın amacı din farkı çerçevesinde Hz. Peygamber döneminden itibaren süregelen ihtilafları ortaya koymaktır. Bununla birlikte delil bakımından hangi icihadın daha güçlü olduğunu, bu icihadlara iten sebeplerin neler olduğunu tesbit etmek ve bu icihadlar arasından tercihimizi yapmaktır.

Bu kısımda tezimizle ilgili başvurduğumuz temel kaynakların yanında bu konu üzerinde daha önce çalışma olup olmadığı tespit edildi. Tarih boyunca İslâm milleti dâhil olmak üzere, farklı milletler ve dinlerdeki miras sistemlerini incelemeye tabi tuttuk. Aynı şekilde din farkı kapsamında ihtilaf edilen bazı konularda gayri müslim sınıflarının hüküm bakımından aynı etkiyi yaratmaması nedeniyle insanları inanç ve ülke açısından ayırma tabi tutmaya gerek duyduk.

Tezimizde en çok kullanılan Müslüman, gayri müslim, dârüislâm ve dârülharp gibi kelimelerin yazılışında Diyanet İslam Ansiklopedisi (*DİA*) esas alındı.

I. Konu İle İlgili Temel Kaynaklar ve Modern Araştırmaların Tespiti

Çalışmamızda klasik fıkıh kitapları başta olmak üzere modern araştırmalara da yer verildi. Klasik kitaplar genellikle dört mezhep ekseninde tercih edildi. Bununla beraber yeri geldiğinde diğer mezhep ve münferit kaynaklardan da yararlanıldı.

Mirasta din farkı konusu klasik kaynaklarda “ferâiz” ve “mevâris” bölümlerinde işlenmiştir. Günümüzde ise bu konu daha çok İslâm aile hukukunu inceleyen “el-Ahvâlü’ş-şahsiyye” adlı literatür içerisinde ele alınmaktadır. Genellikle Arapça kaynaklara, bazen de Türkçe eserlere başvurulmuştur.

Konumuzla ilgili Türkiye’de yapılmış aynı adı taşıyan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte Hatice MUTLU tarafından “*İslam Hukukunda Dinler ve Ülkeleri Farklı Olanlar Arasında Vasiyet ve Miras Hükümleri*”¹ adlı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu tezin ilgili kısımlarını incelediğimizde başlığı gereği bu konuyu sınırlı olarak ele aldığını, konuya ilişkin ileri sürülen delillerin tartışılmasının yeterli olmadığını müşahade ettik. Ayrıca münâfiğin mirası meselesinde Hanefi mezhebinin görüşü ile ilgili hatalı bir nakil yapıldığı da görülmektedir. Tezde Hanefilere göre münâfiğin miras hükümlerinin aslen kâfir gibi değerlendirileceği iddia edilmiştir. Ayrıca söz konusu araştırmada İmâm Mâlik’in, normal durumda mürtedin malının beytül mâle konulacağı görüşünü zikretmekle beraber ölüm döşeğindeyken mürted olması halinde müslüman varislerine kalacağı yönündeki görüşünden bahsetmemesi konuyu yeterince derinlemesine tetkik etmediğini göstermektedir. Sonuç kısmında da net bilgilerden ziyade ihtilafli konuları zikretmekle yetindiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bizim bu araştırmamız konuyla ilgili bütün bu eksikleri de giderecek şekilde daha geniş ve derin tetkikler yapmayı amaçlamaktadır.

II. Mirasın Tarihçesi

Tarih boyunca, ölen kimsenin geride bıraktığı mal ve hakların kimlere verileceği, hayatta kalan kimselere hangi oranda taksim edileceği gibi konular hep düşünülmüş ve konuya bir çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Her devirde farklı milletlerin bu konuyla ilgili farklı sistem ve çözümler getirdikleri de bir gerçektir. İslam dini gelmeden önce Roma, eski Yunan, Yahudiler ve Araplar’da çeşitli miras sistemleri mevcuttu. Zikredilen miras sistemlerinin konumuzla alakalı olduğu için aşağıda incelemeye tabi tutacağız.

A. Roma Hukuku’nda Miras

Mirasın tarihçesi ile ilgili bilgiler eski Roma’ya kadar dayanır. Her devirde farklı milletler miras sistemiyle ilgili farklı çözümler getirmişlerdir. Mesela Roma’da miras sistemi başlangıçtan Jüstinyen devrine kadar birtakım değişiklikler kaydetmiştir. Mirasın intikali vasiyet ve kanunî olmak üzere iki şekilde meydana gelirdi. Roma

¹ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.

İmparatorluğunun ilk yıllarında miras şifahî vasiyetle intikal ederken sonraları bu şifahî vasiyet satım akdine dönüştü. Ardından yazılı vasiyet ile mirasın istenilen şahsa bırakılması kabul edildi. Bu, ölüme bağlı bir tasarruftu. Şayet böyle bir vasiyet yazılmamışsa miras akrabaya kalırdı. En son İmparator Jüstinyen 543 yılında neşrettiği 118 ve 127 numaralı *novellalar* adı verilen emirnameler ile tevarüste hısımlık esasını kabul etti.² Akralık sebebiyle varis olanlar “fürû, usûl, imtiyazlı yan akrabalar, âdî yan akrabalar” olmak üzere dört gruba ayrıldı. Fürû grubu kapsamına mûrisin çocukları girmektedir. Torunlar da baba veya anneleri olmadığı takdirde onların yerinde mirasçı olabilirlerdi. Çocuklar arasında erkek, kız ayrımı yapılmaksızın eşitlik vardı. Fürû grubu bulunmadığı takdirde miras asıllar grubuna intikal ederdi. Asıllar grubu kapsamına ana-baba bir erkek veya kız kardeşler girerdi. Bunlardan mûrise en yakın olanı uzak olanın tevarüsüne mani olurdu. Yani yakın uzağı hacb ederdi. İmtiyazlı yan akrabalar grubu kapsamına mûrisin üvey kardeşleriyle evlatlıkları girmektedir. Âdî yan akrabalar grubunda ise adı geçen üç grubun herhangi birisinden varis bulunmadığı takdirde mûrisin bu gruba mensup olan varisleri mirasçı olurlardı. Bu grupta 7 derece akraba mevcuttu. Yan akrabalardan derece itibariyle mûrise en yakın olanı diğerlerini hacb ederdi. Buraya kadar sayılan akrabalar dışında, hayatta kalan karı veya koca yedinci derecede mirasçı bulunmadığı zaman birbirlerine varis olabilirlerdi. Jüstyen fakir dul kadına terekenin dörtte birini veriyordu.³

Roma Hukuku’nda miras manileri, miras ehilyeti, kölelik, ülke farkı ve idam mahkûmu olmak üzere dörttü.⁴

B. Eski Yunan’da Miras

Eski Yunan’da da bir miras sistemi mevcuttu. Bu sistem tarihî süreçte üç merhale kaydetmiştir. İlk merhalede milli meclis önünde muhâkeme usulüne göre vasiyet yapılır ve bu şekilde miras varise intikal ederdi.⁵ İkinci merhalede sadece erkekler vasıtasıyla ölüye bağlı hısımlara intikal kabul edildi. Son merhalede ise,

² Richard Honig, *Roma Hukuku Dersleri* (çev: Şemseddin Talip), Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul ts, s. 240-241; Muhammed Abdurrahim Kişkî, *el-Mirasü'l-mukârin*, Mısır 1961, s. 4.

³ Honig, *a.g.e.*, s. 240-241; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 2009, I, 413-414.

⁴ Salvatore di Marzo, *Roma Hukuku* (çev: Ziya Umur), İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1954, s. 452.

⁵ Ahmed Yusuf Süleyman, *İ'câzü't-teşri' li nizâmi'l-mîrâs fi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve eseruhu'l-iktisâdi ve'l-ictimâ'i*, Kahire ts, s. 4; Kişkî, *a.g.e.*, s. 5.

erkek hısım yoksa kadınların da varis olmalarına karar verildi. Ölenin yalnız bir kızı varsa bu varis olamaz, ancak onun oğlu olursa dedesinin nesebine geçirilir ve varis olması sağlanırdı.⁶

C. Yahudilerde Miras

Yahudilerin şu anki şerâatlarında kimi varisler miras payını daha çok alır, kimileri ise mirastan mahcub edilir. Doğmuş olan erkek çocuklar ister sahîh nikâh sonucu, ister fâsid veya batıl nikâh sonucu dünyaya gelmiş olsun diğer kardeşlerinin aldığı mirasın iki mislini alır. Diğer kardeşleri yoksa mirasın tamamı kendisine kalırdı. Kız çocuğu erkek kardeşiyle beraber bulunursa varis olamaz; sadece erkek kardeşi ona on iki yaşına girinceye kadar bakmakla mükelleftir. Ölenin erkek çocuğu veya oğlunun oğlu yoksa kızı veya kızının kızı varis olur. Çocukların bulunmadığı durumda miras baba ve usûle kalır. Usûl de bulunmadığı takdirde miras kardeşler ve çocukları, amcalar ve çocukları gibi yan hısımlara intikal eder.⁷

Yahudi olmayan birisi veya Yahudiliği terk eden kişi yahudi hısımlarına varis olamaz; fakat yahudi hısımları ona varis olurlar. Yani Yahudilik'te din farkı tek taraflı mirasa engel teşkil etmekteydi. Buna göre bir müslümanın yahudi olan kadını vefat ettiğinde müslüman olan koca eşine varis olamaz. Ana veya babasını iz bırakacak şekilde döven kişi ana veya babasına mirasçı olamaz.⁸

D. İslâm'dan Önce Araplarda Miras

Bu gün Arabistan diye adlandırılan bölgede İslâm'dan önce yaşayanlara cahiliye toplumu denirdi. Cahiliye toplumunun da diğer milletlerde olduğu gibi evlilik, boşanma, zihâr ve miras gibi konularda farklı uygulamalar vardı. Bunlar İslâm'ın geldiği ilk yıllarda uygulandı. Daha sonra İslâm bunlardan uygun olanı kabul edip uygun olmayanı reddetti. Cahiliye toplumundaki miras sistemi İslâm'daki miras sisteminden farklıydı. Cahiliye toplumunun miras sisteminde adâlet gözetilmemekteydi. Kimileri mirasçı kılınırken kimileri mirastan mahrum edilirdi. Varisin mûrisinden miras alabilmesi için eli silah tutan erkek olması ve kadın

⁶ Süleyman, *a.g.e.*, s. 4; Karaman, *a.g.e.*, I, 414.

⁷ Süleyman, *a.g.e.*, s. 6-7; Salih b. Şenîf Muhammed el-Mâlikî, "*ed-Delâlatu't-terbeviyyetü'l-müstantaba min âyâti'l-mevâris fi sureti'n Nisâi ve tatbikâtuha*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmî'atü Ümmü'l-Ku'râ, Mekke 1425/2004, s. 44-46; Kişkî, *a.g.e.*, s. 7; Karaman, *a.g.e.*, I, 414.

⁸ Süleyman, *a.g.e.*, s. 44; Kişkî, *a.g.e.*, s. 7; Karaman, *a.g.e.*, I, 414.

olmaması şartı aranmaktaydı. Kan hısmı olmasına rağmen kadınlar ve eli silah tutmayan ve savaşmayan erkek çocuklar mûrisine varis olamazdı. Bu durum belki de Araplar'ın göçebe hayatı yaşamakta olmalarından kaynaklanmaktaydı. Hatta kadınlar eşya gibi veraset yoluyla intikal ederdi.⁹ Son uygulama İslâm geldikten sonra yasaklanmıştır. Bu konuda yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا...

*Ey iman edenler kadınlara zoraki bir tarzda varis olmanız sizin için helal değildir...*¹⁰

Cahiliye döneminde irsin sebepleri “hısımlık, velâ ve evlatlık” olmak üzere üçtü. Bu üç sebepten herhangi birinin bulunması durumunda irs cereyan ederdi. Cahiliye döneminde hısımlık kapsamına ilk olarak oğul ve oğlun oğlu olmak üzere iki varis girmektedir. Bu ikisi olmadığı takdirde sırasıyla baba, dede kardeş veya çocuklar, amca veya çocukları gibi erkek olan yan hısımlarını kapsamaktaydı. İrsin sebeplerinden bir diğeri velâ akdi idi. Sözlükte dostluk, dayanışma ve tevarüs anlaşması anlamlarına gelen velâ iki kişinin, biri suç (cinayet) işlediği takdirde diyetini ödemesi, ölüm halinde sağ kalanın diğerine varis olması hususunda anlaşarak yaptıkları akit demektir. Ölenin mirası, şartları taşıyan yakın hımsı yoksa akit yaptığı şahsa kalırdı. İrsin üçüncü sebebi ise evlatlıktı. Cahiliye döneminde Araplar arasında evlat edinme miras alma sebeplerinden biri olarak sayılırdı. Bir kimse birisinin oğlunu oğul edinir, sonra da bu oğlanın nesebi babasına değil, bu adama nispet edilir ve onun tıpkı öz oğulları gibi miras haklarına sahip olurdu.¹¹

E. İslâm'da Miras Hukuku İle İlgili Genel Bilgiler

Miras hukukuyla ilgili hükümler İslâm'ın ilk yıllarında değil, ardından gelen dönemlerde riba ve içkinin yasaklanmasında olduğu gibi tedrici olarak teşri kılınmıştır. Miras hukukuyla ilgili hükümlerin bir anda teşri kılınmamasının sebebi,

⁹ Abdülhasib Atiyye, *Ahkâmü'l-mîrâs fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 2008, s. 7; Karaman, *a.g.e.*, I, 415.

¹⁰ Nisa, 4/19.

¹¹ Atiyye, *a.g.e.*, s. 7-10; Kişki, *a.g.e.*, s. 8; Mustafa Uzunpostalcı, *Hukuk ve İslam Hukuku II*, Konya 1996, s. 18.

Araplar'ın eski tatbikata göre İslâmî miras sisteminin bir inkılâp olması ve bu inkılâbın aksülamel görmeden gönüllere sinmesinin istemesiydi.¹²

Hicrete kadar tevarüs cahiliye dönemindeki sisteme göre uygulana gelmiştir. Yani bu zamana kadar varis olma sebeplerinde herhangi bir değişiklik yoktur. Hicretten sonra ise Hz. Peygamber (s.a.s) Mekkeli muhacir ile Medineli ensarı manevî kardeş ilan edince, tevarüs sadece bunlar arasında cereyan etmişti.¹³ Bu husus Yüce Allah'ın şu ayetinde beyan edilmiştir:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ عَمَلٍ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ.

*Doğrusu iman edip hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler ve muhacirleri barındırıp onlara yardım edenlerin hepsi birbirlerinin velileridir. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar onların velâyetinden size bir şey yoktur.*¹⁴

Bu ayette geçen “velâyet” veraseti de kapsayan bir manevî hısımlığı ifade eder. Yani hicret sonucu kardeşlik akdi yapılanlar arasında tevarüs cereyan eder; hicret etmeyip kardeşlik akdi yapılmayanlar arasında veli olmalarına rağmen tevarüs cereyan etmez demektir.¹⁵ Daha sonra nazil olan ayetler bu şekilde varis olmayı kaldırmış ve hısım olanların birbirlerine varis olmaları gerektiğini ilan etmiştir.¹⁶ Bu konuyla ilgili Allah Te'âlâ şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

¹² Karaman, *a.g.e.*, I, 419.

¹³ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut 1992, III, 6; Uzunpostalıcı, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁴ Enfal, 8/72.

¹⁵ Karaman, *a.g.e.*, I, 20; Uzunpostalıcı, *a.g.e.*, 19.

¹⁶ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 6.

*Sonra iman edip hicret eden ve sizinle birlikte savaşanlar, işte onlar sizdendir. Hısımlar (rahim sahipleri), Allah'ın kitabına göre birbirlerine (varis olmada) daha yakındırlar. Şüphesiz Allah her şeyi bilir.*¹⁷

النَّبِيِّ أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا.

*Akraba olanlar miras hususunda Allah'ın kitabında birbirlerine müminler muhacirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarına bir iyilik (vasiyyet) yapmanız bunun dışındadır. Bunlar kitapta yazılmıştır.*¹⁸

Görüldüğü gibi bu ayette, birbirlerine hısımlı olmayan muhacirlerin artık aralarında miras hükmünün bulunmadığı ifade edilmiştir. Fakat bir kimsenin isterse bir dostuna vasiyette bulunabileceği de hatırlatılmıştır.¹⁹ Ancak bu vasiyetin de “uygun tarzda”²⁰ yapılması istenmektedir.

Cahiliye döneminde Arabistan'da hâkim olan evlatlık müessesesi İslâm tarafından kaldırıldığı gibi, buna bağlı olarak miras hükümleri de kaldırılmıştır.²¹ Bu konuyla ilgili Allah Te'âlâ şöyle buyurmaktadır:

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جُوفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ اللَّائِي تَظَاهَرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا.

Allah insanın içine iki kalp koymamıştır. Allah zihâr yapmanız suretiyle eşlerinizi anneleriniz gibi (kendinize haram saymanız için) yaratmamıştır. Evlatlıklarınızı da öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dillerinize doladığınız boş sözlerdir. Allah gerçeği söylemektedir. Doğru yola o eriştirir. Evlatlıkları babalarına nispet edin. Bu Allah katında en doğru olanıdır. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşi ve

¹⁷ Enfal, 8/75.

¹⁸ Ahzab, 33/6.

¹⁹ Uzunpostalıcı, a.g.e., s. 20.

²⁰ Bakara, 2/180.

²¹ Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'an, III, 4-6.

*dostlarınız olarak kabul edin. İcinizden kastederek yaptıklarınız bir yana yanılmalarınızda size bir sorumluluk yoktur. Allah bağışlar ve merhamet eder.*²²

Muvâlât veya velâ akdi yoluyla tevarüsü bazı kayıt ve şartlarla Hanefiler caiz görmüşlerdir. Cumhur ise bu hükmün mensûh olduğunu söyler.²³ Bu konuyla ilgili Hanefilerin delilleri şu ayettir:

وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتَوْهُمْ نَصِيْبُهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

شَهِيدًا.

*Anne babanın ve akrabanın bıraktıklarından her birine varisler kıldık. Kendileriyle yeminleştiginiz kimselere hisselerini veriniz. Doğrusu Allah her şeye şahittir.*²⁴ Varis olan kimselerin küçük veya büyük olmaları, kadın veya erkek olmalarının önemli olmadığını, bunların hepsinin varis olabileceklerini bildirerek, cahiliye dönemindeki uygun olmayan tatbikat da ortadan kaldırılmıştır. Nitekim bu konuyla ilgili ayet şöyledir:

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا

مَفْرُوضًا.

*Anne babanın ve akrabanın bıraktıklarından erkeklere hisse vardır. Anne babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadına da hisse vardır. Gerek azında, gerek çoğundan (hem erkeğe hem kadına)bir hisse ayrılmıştır.*²⁵

III. İslâm Miras Hukukunun Kaynakları

İslâm miras hukuku İslâm Hukuku'nun bir bölümünü teşkil ettiği için aynı kaynakları kullanmaktadır. Ancak miras hukukunda Kitap, sünnet, icmâ birer kaynak olduğu halde kıyasa yer verilmemiştir. Bunu yerine sahabe görüşüne yer verilmiştir.²⁶ Bu delilleri aşağıda açıklayacağız:

²² Ahzab, 33/4.

²³ Karaman, *a.g.e.*, s. 420.

²⁴ Nisa, 4/33.

²⁵ Nisa, 4/7.

²⁶ Uzunpostalcı, *a.g.e.*, s. 26.

A. Kur'ân'da Yer Alan Miras Hükümleri

Kitap bütün dini hükümlerin ilk kaynağı olduğu gibi mirasla ilgili hükümlerin de ilk kaynağıdır. Mirasla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de ayetler mevcuttur:

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثُ مَا تَرَكَ وَإِن كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِن لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَعْمًا فَارِثَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلِكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِن لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورِثُ كَاللَّهِ أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِن كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ.

Allah çocuklarınız hakkında erkek için iki kadın hissesi kadar emreder. Onlar iki kadında fazla iseler bıraktığı malın üçte ikisidir. Şayet kadın bir ise malın yarısı onundur. (Ölenin) bir çocuğu varsa ana ve babasının her birine bıraktığı malın altıda biri düşer. Çocuğu yok da ana ve babası varis olmuş ise üçte biri anasınındır. Kardeşleri varsa altıda biri anasınındır. (Bu hükümler) vasiyetin iflası ve borcun ödenmesinden sonradır. Ana babanız ve çocuklarınız... Hangisi size daha faydalıdır bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından farzdır; Allah bilicidir ve hâkimdir. Çocukları yok ise eşlerinizin bıraktığı malın yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, ettikleri vasiyetin iflası ve borcun ödenmesinden sonra, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri karılarınızdır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekide biri –ettiğiniz vasiyetin iflası ve borcun ödenmesinden sonra- zevcelerinizindir. Eğer bir veya bir kadın –usul ve fîrû'suz- miras bırakmış olursa ve bir erkek veya kız kardeşi bulunursa her birine altıda bir düşer. Eğer bunlar birden fazla iseler üçte birinde ortaktırlar. (Yine bu hükümler) vasiyeti ifadan ve borcu ödedikten sonradır. (Varislerden bir kimsenin) zarar görmemesi gerekir. Bu Allah'tan size vasiyettir. Allah hakıyla bilicidir ve halimdir.²⁷

²⁷ Nisa, 4/11-12.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنَّ أَمْرُهُ هَلْكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا أُتْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الشُّلْكَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَصَلُّوا
وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Senden fetva sorarlar. De ki Allah size “kelale”(usul ve fîru’u bulunmayan) hakkındaki bıraktığının yarısı onundur. Şayet kız kardeşinin çocuğu olmazsa o da ona varis olur. Kız kardeşler iki iseler bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Şayet bunlar erkekli kadınlı kardeşler iseler erkeğe kadın hissesinin iki misli düşer. Allah yanılmayasınız diye açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilir.²⁸

Bu ayet-i kerimelerden de anlaşılacağı üzere, Kur’ân’da miras hisseleri zikredilenler; ana, baba, kar, koca, erkek ve kız çocuklar, ana baba bir kız kardeşle, ana bir erkek ve kız kardeşlerdir.

Kur’ân’da din farkı ile ilgili doğrudan herhangi bir ayet bulunmamaktadır. Fakat özellikle kâfirin müslümana mirasçı olamaması konusunda bazı ayetlerde işaretler bulunmaktadır. Fakihler gayri müslimin müslümana mirasçı olamamasının delilini “Allah müminlere karşı kâfirlere asla yol vermeyecektir”²⁹ ayetine dayandırmaktadırlar. İşte bu ayette Allah Te’âlâ, müminlere karşı kâfirlere hiçbir yol vermeyeceğini ilan etmiştir. Kâfir eğer müslümana mirasçı olsaydı Allah’ın müminlere karşı yol vermesi anlamına gelirdi ki bu, Allah’ın kelamına aykırı olurdu. Bu sebeple kimi fakihler yukarıdaki ayetin kâfirin müslümana miras olamamasına delalet ettiğini kaydetmişlerdir.³⁰

Aynı şekilde müslüman ile gayri müslim arasında velâyetin bulunmadığından birbirlerine mirasçı olamayacağına işaret eden ayetlerden Allah’ın “kâfirler birbirlerinin velileridir”³¹ ayetidir.³² Sonuç olarak din farkıyla ilgili Kur’ân’da doğrudan herhangi bir ayet bulunmamakla beraber bazı ayetlerde müslüman ile gayri müslimin, özellikle gayri müslimin müslümana mirasçı olamayacağına işaretler mevcuttur.

²⁸ Nisa, 4/176.

²⁹ Nisa, 4/141.

³⁰ Ebu’l-Velid Muhammed b. Ahmed el Hafid İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l- muktesid*, İstanbul 1985, II, 296; Kişki, *a.g.e.*, s. 53.

³¹ Enfal, 8/73.

³² Şemseddin Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut 1978, XXX, 30.

B. Sünnette Yer Alan Miras Hükümleri

Sünnet miras hukukunun ikinci kaynağıdır. Sünnette miras ilminin öğrenilip, öğretilmesi teşvik edilmektedir. Bu konuyla ilgi şu hadis-i şerifi zikredebiliriz:

عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يأبأ هريرة تعلموا الفرائض وعلموها فإنه نصف العلم . وهو ينسى . وهو أول شيء ينزع من أمتي.

*Ebu Hüreyre'den (r.a) Hz. Peygamber'in (s.a.s) şöyle buyurduğu nakledilmiştir: Ey Ebû Hüreyre Ferâizi öğreniniz ve öğretiniz; çünkü o, ilmin yarısıdır. Ve unutulur da. Ümmetinden ilk çekilip alınacak şey de o'dur.*³³

Sünnet, ayetleri beyan edip uygulamasını gösterdiği gibi, ayetlerin temas etmediği bazı hükümleri de vazetmiştir. Sünnet ayette varis olduklarına dair herhangi bir bilgi bulunmayan bazılarının hisselerini tayin etmiştir. Yani sünnette ilave hüküm vardır. Bu konuda dede ve ninenin mirastaki payını örnek olarak zikredebiliriz. Bu hükümler sünnetle sabit olmuştur. Gene sünnet velâ yoluyla veraset, verasete mani olan halleri (din farkı, öldürme, kölelik vb...) gibi konuları bildirmiştir.³⁴

Din farkının mirasa mani olduğu konusunda Hz. Peygamberden şöyle bir hadis rivayet edilmektedir:

“Müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olamaz.”³⁵ Hz. Peygamber'in bu hadisinden kâfirin müslümana ve müslümanın kâfire mirasçı olamayacağı anlaşılmaktadır. Bu görüşü ulemanın çoğunluğu savunmuştur.³⁶

C. İcmâda Yer Alan Miras Hükümleri

Miras hukukunda Kitap ve sünnetten sonra üçüncü kaynak icmâdır. Miras hükümlerinin bazıları icmâ ile sabit olmuştur. Ana-baba bir kız kardeş bulunmadığında baba bir kız kardeşin, aynı şekilde ana-baba bir erkek kardeş bulunmadığında baba bir erkek kardeşin tıpkı öz kardeş gibi oldukları; oğul

³³ İbn Mâce, “Ferâiz”, 1.

³⁴ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dârü'l-Fikir, Dımaşk 1985, VIII, 245-246; Karaman, *a.g.e.*, I, 419; Uzunpostalcı, *a.g.e.*, s. 31.

³⁵ Buhârî, “Ferâiz”, 26; Müslim, “Ferâiz”, 1.

³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30; İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 295; Muhammed b. İdris Şâfî, *el-Ümm*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1972, IV, 73; Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1985, VI, 264

bulunmadığında onun oğlunun, oğul gibi; kız bulunmadığında oğlunun kızının kız gibi varis olacakları, nine ve ya ninelerin farzlarının altında bir olduğu konuları icmâ ile sabit olan hükümlerdendir.³⁷ Aynı şekilde tezimizin asıl konusunu teşkil eden din farkının tek taraflı olarak miras almaya engel olduğu hususunda icmâ meydana gelmiştir. O da gayri müslimin bir müslümana mirasçı olamamasıdır;³⁸ fakat meydana gelen icmâ karabet ve nikâh sebebiyle gayri müslimin müslümana mirasçı olamaması konusundadır; çünkü velâ sebebiyle gayri müslimin müslümana mirasçı olacağı konusunda Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) görüşü vardır.³⁹

D. Sahabe Kavlinde Yer Alan Miras Hükümleri

İslâm miras hukukunda dördüncü kaynak olarak sahabe görüşüne yer verilmiştir. Miras hukukunda kıyasa gidilmemiştir ve bu alanda kıyasın yeri yoktur. Müctehidler bazı miras hükümlerinin tespitinde sahabenin görüşlerine dayandırmışlardır.⁴⁰

Fıkıh kitaplarında mirasta kıyasın yeri yok denilmiştir; fakat uygulamada pek mümkün olmamıştır. Kıyasın kullanılmadığı yer ferâiz sahiplerinin hisselerinin dayandığı deliller kısmındadır. Bu kısımlarda Kitap, sünnet, icmâ kaynak teşkil etmektedir. Fakat bunların dışında mirasla ilgili kimi meselelerde kıyasa gidilmiştir. Örnek olarak Hz. Ebû Bekir başta olmak üzere sahabenin çoğunluğu dedenin mirasının babaya kıyasla sabit olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴¹

IV. Din Kavramı ve Mirasla İlişkisi

Din kavramı başlığı altında dinin sözlük, terim anlamlarının yanında kısaca tasnifinden de bahsetmek istiyoruz:

Deyn kökünden türemiş olan “din” kelimesi dil âlimleri tarafından isim veya mastar olarak kabul edilmiştir. Sözlükte, “adet, durum, ceza, itaat, hesap ve İslâm”

³⁷ Cürçânî, *Şerhu'l-ferâiz*, s. 11; Zuhaylî, *el-Fikhul-İslâmi*, VIII, 246; Karaman, *a.g.e.*, I, 419.

³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib Şirbîni, *Muğni'l Muhtâc ilâ ma'rifeti Me'a'nî elfâzi'l-Minhâc*, Mısır 1958, III, 24; Ahmed b. Yahya el-Murtazâ, *el-Bahrü'z-zehhâr el-câmi' limezâhibi' ulemâ'i'l-emsâr*, Beyrut 2001, VI, 550.

³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246.

⁴⁰ Uzunpostalcı, *a.g.e.*, s. 31.

⁴¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fikhiyye Kamûsu*, İstanbul ts, V, 246; İsmail Bilgili, “İslam Miras Hukukunda Kıyasın Fonksiyonu ve Kıyas Uygulamaları”, *İHAD*, sy: XXII, Konya 2013, 255.

anlamlarının olduğu bilinmektedir.⁴² Terim manası konusunda farklı milletlerin farklı anlamlar verdiği de bir gerçektir. İslâm bilginlerine ait din tarifleri İslâm inançları göz önüne alınarak yapılmaktadır: Seyyid Şerîf Cürçânî (v. 816/1413), “Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahi bir kanundur”⁴³ şeklinde tanımlarken; Tehânevî (v. 1158/1745’ten sonra) ise kısmen farklı olarak şöyle tanımlamaktadır: “Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle şimdiki halde salaha; gelecekte felaha sevkeden, Allah tarafından konulmuş bir kanundur.”⁴⁴ Ayrıca Din, “akıl sahibi insanları, kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilâhî bir kanun (prensipler bütünü)” olarak tarif edilmektedir.⁴⁵ İslâm bilginleri ya bu tarifleri tekrar etmişler ya da buna yakın tarifler ortaya koymuşlar. Bu yapılan tariflere bakılırsa dar kapsamlı tarifler olduğu görülür. Kur’ân’da müşriklerin inandıklarına bile din adı verildiği bilinmektedir.⁴⁶

Dinlerin tasnifi konusu ise temelde Kur’ân’a dayanmaktadır. “Allah katındaki din”⁴⁷ “dosdoğru din”⁴⁸ “hak din”⁴⁹ ayetlerinde İslâm dininden bahsederken; Fetih suresi (48/28) ayetlerinde ise bütün dinlerden bahsetmektedir. Şehristanî dinleri ilk olarak “ilahî dinler ve batıl dinler” olmak üzere ikiye ayırır. Bundan dolayı Şehristani temel anlamda din ehli olarak yahudiler, hıristiyanlar ve mecusîleri; vahyî bir dine bağlanmaksızın kendi beşeri telakkilerine uyan kimseler olarak filozoflar, sabîiler, dehrîleri yıldızlara ve putlara tapanlarla brahmanları zikreder.⁵⁰

⁴² Ebû’l Kasım Hüseyin b. Muhammed el-İsfahani, *el-Müfredat fi garibi’l-Kur’ân*, “dyn” Kahire 1961, s. 175; İsmail b. Hammad, el-Cevherî, *es-Sihâh tâcu’l luğa ve sihâhu’l- Arabiyye*, “dyn” Kahire 1956, V, 2118.

⁴³ Ali Muhammed eş- Şerif el-Cürçânî, *Kitâbü’t-Tarifât*, “Dîn” Beyrut 2003, s. 174.

⁴⁴ Günay Tümer, “Din”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 314.

⁴⁵ Cürçânî, *Kitabu’t-Ta’rifât*, “d.y.n.” s. 174; Zebîdî, *Tâcü’l- ‘arûs*, “d.y.n.” IX, 208; Muhammed b. Ali b. Ali et-Tehânevî, *Keşşâfû ıstulâhât-i’l-fünûn ve’l’ulûm* “dîn” Beyrut 2006, I, 814; Tümer, “Din”, *DİA*, IX, 314-315.

⁴⁶ Kafirun, 91/6.

⁴⁷ Al-i İmran, 3/19.

⁴⁸ Rum, 30/30.

⁴⁹ Tevbe, 9/33.

⁵⁰ Muhammed Abdülkerim b. Ebî Bekir Ahmed eş-Şehristanî, *el-Milel ve’n-nihal*, Kahire 1968, I, 12-13.

V. İnsanların Tasnifi

Çeşitli ilim dallarında ve disiplinlerde insanlar ırk, renk, bölge ve dil gibi farklı açılardan farklı gruplara ayrılmışlardır. İslâm Hukuku'nda da insanları hem inanç hem de vatandaşlık bakımından gruplara ayrılmıştır.

A. İnanç Bakımından İnsanlar

İnanç bakımından İnsanlar: İslâm'ın insanlara bakışında hâkim olan nokta inançtır ve dindir. Furu fıkıh kitaplarında yer alan konulara bakarak inanç açısından insanları şu şekilde bir ayırma tabi tutabiliriz. Bu sınıflandırmaların burada zikretmemizin sebebi, bu sınıfların bazılarının miras manilerinden olan din farkıyla ilgili bazı hükümlerde farklılık göstermesidir.

1. Müslümanlar

Hz. Peygamberin davetine uyan ve onun tebliğ ettiğini tam bir teslimiyetle yerine getiren kişiye müslüman denir. Ayrıca Türkçe'de müslim kelimesinin Farsça kurala göre çoğulu olan müslüman da bu anlama gelmektedir.⁵¹

2. Gayri müslimler

Gayri müslimler de kendi aralarında farklı gruplara ayrılmaktadır. Bu ayrılımlarının sebebi gayri müslim grupların hukukî muamelede birbirlerine eşit olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan gayri müslim gruplarını sıralamak istiyoruz:

a. Ehl-i Kitap

Ehl-i Kitap kavramı “İlahi bir kitaba inananlar” anlamına gelir. Bu kavramın içine müslümanlar girse de genellikle yahudi ve hıristiyan gibi kutsal kitaplara sahip olanlar için kullanılır.⁵² Fakat Ebû Hanife (v. 150/767) Sabiîleri de ehl-i kitap kapsamında saymıştır. Ebû Yusuf (v. 182/798) ve İmâm Muhammed (v.189/805) ise bunları ehl-i kitaptan saymamışlardır; çünkü sabiîler sabiî adını taşımakla yıldızlara tapan putperestlerdir.⁵³

⁵¹ Hanifi Özcan, “İman”, *DİA*, XXII, 212.

⁵² Remzi Kaya, “Ehl-i Kitap”, *DİA*, X, 516.

⁵³ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 327

b. Mecusîler

Mecusîler genellikle İran'da yaşamakta idiler. Ateş ve ışığa taparlar ve Zerdüş'tün Peygamberliğine inanmakta idiler. Zaman içinde tamamen kaybolmuş semavî bir kitaplarının bulunduğu iddiasına ve bu konuda varid olan birtakım rivayetlere dayanarak⁵⁴ İmâm Şafî (v. 204/819) gibi bazı İslâm hukukçuları mecusîleri ehl-i kitaptan saymalar da İslâm hukukçularının çoğunluğu mecusîleri ehl-i kitaptan saymamışlardır.⁵⁵

c. Dehrîler

Mutlak zaman anlamına gelen “dehr” kelimesine nisbet edildiğinden dolayı bu isimle anılmış, kendilerine “dehrî” denilmiştir. İslâm dünyasında genel olarak ateist ve materyalist düşünce akımlarının temsil eden dehrîler, belirgin şahsiyetlerin oluşturduğu bir felsefî akımı ifade etmesi yanında çeşitli felsefe akımlardaki inkârcı tezlerin de ortak adıdır.⁵⁶ Yüce Allah bu akım konusunda şöyle buyurmaktadır: “... Bütün hayat dünya hayatımızdan ibarettir; ölüyoruz ve yaşıyoruz, bizi öldüren ise yalnızca zamandır”.⁵⁷

d. Müşrikler

“Müşrik” kelimesi şirkten gelmektedir. Allah'ın var olduğuna inanmakla birlikte herhangi bir şeyi, tapınma konusunda veya tanrılık vasfında Allah ile bir tutan, onun ortağı kabul eden kimselere müşrik denir.⁵⁸

e. Mürtedler

“Dönmek, geri çevirmek, kabul etmemek” anlamındaki redd kökünden türeyen “mürted” fıkıh terimi olarak müslüman iken kendi iradesiyle İslâm'dan çıkan kimseye denir.⁵⁹ Dinden dönmenin hukukî sonuçlar doğurması için dinden dönen kişinin akli başında ve hür olması lazımdır. Akli başında olmayan veya ikrahla dinden dönen kimseye mürted denilmez⁶⁰

⁵⁴ Muvatta, “Zekat”, 45.

⁵⁵ Şafî, *el-Ümm*, IV, 173.

⁵⁶ Hayranî Altıntaş, “Dehriyye” *DİA*, IX, 107.

⁵⁷ Câsiye, 45/24.

⁵⁸ Mustafa Sinanoğlu, “Şirk” *DİA*, XXXIX, 193; Karaman, *a.g.e.*, III, 231.

⁵⁹ İsfahânî, *a.g.e.*, s. 280; İrfan İnce, “Ridde” *DİA*, XXXV, 88.

⁶⁰ Karaman, *a.g.e.*, III, 231.

B. Vatandaşlık Bakımından İnsanlar

Vatandaşlık kavramının çeşitli tarifleri yapılmıştır. Vatandaşlık bir şahsı veya bir şeyi devlete bağlayan siyasî ve hukukî bir bağıdır. İslâm hukuku literatüründe müstakil bir kavram olarak yer almamaktadır; fakat vatandaşlık mefhum olarak İslâm hukuku tarafından tanınmış ve hatta çok erken devirlerden itibaren inceleme konusu olmuştur. Müslümanların hâkimiyetleri altındaki yerin ismi olan dârüislâmda devletin millet, vatan ve hükümet gibi unsurları mevcuttur. İslâm devletinin millet unsuruna fukaha “ ehlü dârüislâm” yani “İslâm devleti vatandaşı” buna karşın dârülharp, İslâm’ın siyasî hâkimiyetinin sınırları içerisine girmeyen, idare ve hukuk nizamı İslâmî olmayan her ülke anlamına gelir. Dârülharbin teb’asını “ehlü dârülharp” yani harb devleti vatandaşı diye ifade etmişlerdir. Kişiler ile devlet arasında siyasî ve hukukî bağ mevcuttur. İslâm devletine intisab edilen şahıs için umumî, siyasî haklar, vergi ve askerlik gibi yükümlülükler devreye girer. İslâm hukukçuları hem bu haklardan hem de müslüman dinini, ülkesini terk etmesi gibi teb’alık bağı ortadan kaldıran sebeplerden de söz etmişlerdir.⁶¹

Vatandaşlık bakımından insanları müslüman, zimmî, müste’men ve harbî olmak üzere dört gruba ayırmak mümkündür. Her grup İslâm hukuku hükümleri bakımından farklılıklar gösterir. Miras hükümleri ile de bu gruplar arasında farklılıklar vardır.

1. Müslümanlar

İslâm dini inanç birliğini esas alarak İslâm’ı benimseyenleri ümmetin bir ferdi olarak görür. Bir kişi müslüman olunca ümmet birliğine dâhil olmaktadır. Diğer müslümanlar ile onun arasında bir bağ meydana gelmektedir; ancak bu bağ siyasî bir bağ değil, dini-sosyal bir bağıdır. İslâm, ümmet kurumunun siyasî vasıf kazanarak devlete dönüşmesini arzular. Nitekim Hz. Peygamber, cemaati teşkil edince ilk olarak devleti kurmaya teşebbüs etmiştir. Yeni kurum içinde ferdin diğer fertlerle arasındaki bağ ikileşmiş, ümmet birliğine devlet birliği de eklenmiştir, buna teb’alık veya vatandaşlık adı verilir. Müslüman açısından bu bağın temeli müslüman

⁶¹Ahmet Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, Marifet Yayınları, İstanbul 1982, s. 85-87; Karaman, *a.g.e.*, III, 247.

olmaktır.⁶² Müslümanlar dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar inanç bakımından diğer müslümanların kardeşi sayılmaktadır.⁶³ Bu bilgiler teorik ve klasik devlet anlayışına göredir. Modern devlet ise bunlardan tamamen farklıdır. Nitekim tarihte de böyle bir şey asr-ı saadetten sonra gerçekleşmemiştir.

2. Gayri müslimler

a. Zimmîler

Zimmî kelimesi “güvenlik, söz verme, anlaşma” manalarına gelen zimmet kelimesinden türetilmiştir.⁶⁴ Fıkıh literatüründe ise İslâm devletinin tabiiyetini kabul etmiş olan gayri müslimler için kullanılmıştır.⁶⁵ Zimmet akdinin kimlerle yapılacağı konusunda müctehidler ihtilafa düşmüşlerdir. Mürtedle zimmet yapılmayacağı konusunda ittifak vardır. Hanefilere göre putperest Araplar dışında kalan bütün gayri müslimlerle zimmet akdi yapılabilir. İmâm Malik (v.179/795) ve İmâm Evzâî (v. 157/774) ise buna Arap putperestlerini de dâhil etmişlerdir.⁶⁶

Amme hukuk çerçevesine giren haklar ve yükümlülükler konusunda zimmîler bazı istisnalar dışında müslümanlar gibidirler.⁶⁷

b. Müste'menler

“Emin olmak, güvenmek” anlamındaki emn kökünden türeyen ve “kendisine eman verilen kimse” manasına gelen “müste'men” fıkıh literatüründe İslâm ülkesine eman alıp giren yabancı gayri müslimi ifade etmek için kullanılır.⁶⁸

Müste'menler İslâm ülkesine girme ve çıkma hakkına sahip oldukları gibi, eman aldıkları ülke içerisinde din ve vicdan hürriyetlerini yaşama ve can mal güvenliği hakkına da sahiptirler. Ayrıca müste'menler İslâm ülkesinde buldukları müddetçe prensip olarak özel hukuk bakımından zimmîler statüsüne tabidirler.⁶⁹ Bu

⁶² Karaman, *a.g.e.*, III, 248.

⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, X, 61.

⁶⁴ İbnü'l Kayyim el-Cevziyye (751/1350), *Ahkâmü ehli'z-zimme*, Dâru'l-İlim Lilmelâyîn, Beyrut 1996, II, 475.

⁶⁵ Hamdi Döndüren, “Zimmet” *ŞİA*, VIII, 367.

⁶⁶ Karaman, *a.g.e.*, III, 237.

⁶⁷ Karaman, *a.g.e.*, III, 259.

⁶⁸ Ahmet Özel, “Müste'men”, *DİA*, XXXII, 140.

⁶⁹ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mesud el-Kasânî (v. 587/1191), *Bedâiu's-sanâ'i fi tertibi's-şerâ'i*, Mısır 1909, V, 81; Kasânî, *Bedâi*, V, 81; Karaman, *a.g.e.*, III, 271.

sebeple hususî sahasına giren fiil ve tasarruflarda bulunmak ve bunların sonuçlarından faydalanmak, onların da hakkıdır.

c. Harbîler

Aslında “harbî” tabiri müslümanların zimmeti altına girmemiş bütün kâfirleri ifade etmekle birlikte⁷⁰ burada sadece İslâm ülkesine zimmet veya eman söz konusu olmaksızın girmiş bulunan gayri müslimleri kastetmekteyiz. Bu tür şahısların İslâm devleti ile vatandaşlık hukuku açısından herhangi bir ilişkisi yoktur. İslâm ülkesi içerisinde birisi tarafında ele geçirildiğinde Ebû Hanife’ye göre bütün müslümanlar için feydir. İmâm Muhammed’e göre sadece ele geçiren kişiye aittir.⁷¹

Dârülharpte yaşayan müslümanların tek ümmet sayıldıkları için dârülislamda olan bir kadınla evlenebilir; birbirlerine mirasçı olabilirler. Bir müslüman harbî ülkede yaşasa bile ülke farkına itibar edilmez.⁷² Dârülharpte yaşayan müslümanların suç işledikleri takdirde Hanefilere göre dünyevî cezaları uygulanmaz. Diğer üç mezhebe göre müslümanlar dârülharpte olsalar da işledikleri suçun cezaları uygulanır. Aynı şekilde Ebû Hanife ve İmâm Muhammed dârülharpte faiz muamelesinin gayri müslimle yapıldığında caiz olduğu görüşüne varmışlardır.⁷³

⁷⁰ Kasânî, *Bedâi*, VII, 107.

⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, X, 93.

⁷² Karaman, *a.g.e.*, III, 427.

⁷³ Özel “Dârülharp”, *DİA*, VIII, 536-537.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİRASIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

I. Mirasın Rükünleri

Bir tevarüs hadisesinde üç unsurun bulunması zorunludur ki, bunlara mirasın rükünleri denir. Mirasın rükünleri varis, mûris ve mevrûs olmak üzere üçtür.⁷⁴

A. Varis

İster bilfiil mirasçı olsun ister hacib gibi bir maniden dolayı bilfiil mirasçı olmasın, vefat eden şahıstan miras almayı hak eden kişiye denir.⁷⁵

B. Mûris

Bir mal veya bir hak bırakan ölüye denir.⁷⁶ Yani mûris vefat eden şahıs demektir. Aynı zamanda mûrise muverris de denir.⁷⁷

C. Mevrûs

Mevrûs terike demektir. Türâs ve miras anlamlarına da gelmektedir.⁷⁸

Yukarıda geçen rükünlerden herhangi birinin bulunmadığı zaman irs olayı meydana gelmez; çünkü miras bir şahsın diğer bir şahsın malına, farz veya asabe veya hısım olması nedeniyle hak sahibi olmasından ibarettir. Bundan dolayı bu rükünlerden biri bulunmadığı zaman irs olayı da meydana gelmez.⁷⁹

II. Mirasın Sebepleri

Bir kimsenin diğerine varis olabilmesi için birtakım sebeplerinin bulunması gerekmektedir. Mal sahipleri kazandıkları malının vefatlarından sonra da keyfi bir şekilde dağıtılmasını istemezler. Dört Sünnî mezhep imâmı dâhil olmak üzere,

⁷⁴ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, V, 662.

⁷⁵ Abdülkerim Zeydan, *el-Mufassal fi Ahkâmi'l mer'e ve'l beyti'l-müslim*, Beyrut 1994, XI, 242.

⁷⁶ Zuhaylî, *a.g.e.*, IIIV, 248.

⁷⁷ Ali Haydar Efendi, *Teshîlül-ferâiz* (nşr: Orhan Çeker), Konya ts, s. 7.

⁷⁸ Zeydan, *el-Mufassal*, XI, 243.

⁷⁹ Zuhaylî, *a.g.e.*, VIII, 249.

fukahanın çoğunluğuna göre mirasın sebepleri akrabalık (hısımlık), nikâh ve velâ olmak üzere üçtür.⁸⁰

A. Rahim (Akrabalık/ Kan Hısımlığı)

İrsde asıl olan sebep rahim (hısımlık)dir. Diğer sebepler ise hısımlığa mülhaktır. Rahimden kasıt karabettir. Yani akrabalıktır. O da doğum sebebiyle meydana gelen babalık, analık, oğulluk, amcalık ve dayılık gibi her türlü bağlantıdır. Yani Ölenin baba dede gibi usûlü ile oğul, kız, torun gibi fûru‘u kapsamaktadır. Bunlardan sonra yan hısımlar; yani kardeşler, amcalar gelir.⁸¹

Karı kocadan başka, farz sahipleri mûrise hısımlık sebebiyle varis olur. Farz sahipleri bulunmadığı takdirde sırasıyla asabe-i nesebiyye ve zevi'l-ehram sınıfları da mûrislerine rahim (hısımlık) sebebiyle mirasçı olurlar.⁸²

B. Nikâh

Miras almayı gerektiren ikinci sebep nikâh akdidir. Karı koca arasında zifaf ve halvet bulunmasa da sahih nikâh akdiyle birbirlerine varis olurlar. Birbirlerine mirasçı olmaları için Zifaf ve halveti sahiha şartı aranmamaktadır. Nikâhın sahih olması yeterlidir.⁸³

Fasid ve batıl nikâhlar ise miras alma sebeplerden değildir. Fasid nikâha örnek olarak şahitsiz nikâh; batıl nikâha örnek ise mut'a ve muvakkat nikâhları zikredebiliriz. Fasid ve batıl ayrımı sadece Hanefilerde vardır. Diğer mezhepler fasid nikâha örnek verilen şahitsiz nikâhı batıl nikâh kapsamında değerlendirirler.⁸⁴

C. Velâ

Sözlükte dostluk ve yardım manalarına gelen “velâ”, miras hukukunda velâu'l-atâka ve velâu'l-muvalât olmak üzere iki şekilde kullanılmaktadır.⁸⁵

⁸⁰ Serahsî, *a.g.e.*, XXIX, 138; Mansur b. Yunus b. Salahaddin Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ' 'an metni'l İkna*, Beyrut 1997, III, 589; Muhammed b. Ahmed Ebû Zehre, *Ahkâmü't-terikât ve'l-mevâris*, Kahire ts, s. 79.

⁸¹ Zeydan, *el-Mufasssal*, XI, 243.

⁸² Haydar Efendi, *a.g.e.*, s. 19.

⁸³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 666.

⁸⁴ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 666.

⁸⁵ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 666.

1. Mevla'l-atâka: Köle azad etmekten kaynaklanan bir velilik çeşididir.⁸⁶ Azad edilen kölenin asabe ve ashab-ı ferâizden bir yakını bulunmazsa, onu azad eden kişi kendisine mirasçı olabilmektedir.⁸⁷

Mevla'l-atâka ihtiyarî ve ızdırarî olmak üzere iki çeşittir: ihtiyarî, bir kimsenin kölesini azatlığa kavuşturması yahut müdebber veya câriye bulunan yakın akrabasını satın alması demekken; ızdırarî ise bir kimsenin mülkiyetine kendisinin akrabası olan; fakat başkasının yanında bulunan irse girmesi sonucu azad olması demektir. Bu velâ çeşidi haricilerin bir kolu olan İbâdîlar dışında, diğer İslâm hukukçuları tarafından miras sebebi olarak kabul edilmektedir.⁸⁸

2. Mevla'l muvalât: İki kişinin birbirine varis, koruyucu ve diyet ödemede yardımcı olmak üzere anlaşma yapmalarından kaynaklanan bir velâ çeşididir. Nesebi belli olmayan bir kimse başka bir kimseye “ölürsem benim varisimsin” veya “bir cinayet işlersem diyetimi sen ödersin” dese, karşı taraf da kabul ederse müvalât akdi gerçekleşmiş olur. Bu velâ çeşidi Hanefilere göre miras sebebidir. Cumhur ise bu velâ çeşidini İslâm'dan sonra kaldırıldığı kanaatindedir.⁸⁹

İmâm Şafî ile İmâm Mâlik ise müslüman olmayı (İslâm'ı) dördüncü sebep olarak ilave etmişlerdir. Karabet, zevciyet ve velâ yoluyla mirasçı olunmadığı takdirde ölen kişinin malı müslümanlara ait beytülmale sarfedilir.⁹⁰

III. Mirasın Şartları

Mirasta hak sahibi olmak için birtakım şartlar koşulmaktadır: Veraset yoluyla mirasın varise geçebilmesi için mûrisin vefat etmesi, varisin hayatta olması mirasçı olmayı gerektiren cihetin bilinmesi lazımdır:⁹¹

⁸⁶ Buhûtî, *a.g.e.*, III, 589.

⁸⁷ Ebû Zehre, *Ahkâm*, s. 80.

⁸⁸ Ebû Zehre, *Ahkâm*, s. 80.

⁸⁹ Serahsî, *a.g.e.*, XXX, 43; Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtâr*, by ts, IV. s. 86; Karaman, *a.g.e.*, III, 422.

⁹⁰ Muhammed b. Şehabeddin er-Remlî, *Nihayetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Beyrut 2005, IV, 10; Serahsî, *a.g.e.*, XXX, 43.

⁹¹ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 662; Buhûtî, *a.g.e.*, III, 589; Kişki, *a.g.e.*, s. 26.

A. Mûrisin Vefatı

Mûrisin bıraktıklarının varise geçebilmesi için mûris'in (miras bırakan) vefat etmesi gerekmektedir. Bu vefat da hakikaten veya hükmen yahut takdirenen gerçekleşir:⁹²

1. Hakikî Ölüm: Hayatın sona ermesi demektir. Bu da görmek, işitmek mahkeme önünde şahadet ile sabit olur. Mûrisin ölüm anından itibaren hayatta olan varisler terikeye malik olur. Bu konuda ihtilaf yoktur.⁹³

2. Hükmi Ölüm: Hayatta olduğu bilinen veya hayatta olması muhtemel olan kimsenin ölümüne hâkimin hükmetmesiyle gerçekleşir. "Hayatta olduğu bilinen"e örnek olarak mürtedi zikredebiliriz. Hâkim ölümüne hükmettikten sonra malı varis olan hısımlarına dağıtılır. "Hayatta olması muhtemel olan" a örnek ise mefkud (kayıb olan) kişidir, ölümüne hükmedildikten sonra eşi iddet bekler, serbest kalır, malı da varislerine dağıtılır.⁹⁴

3. Takdirî Ölüm: Takdirî ölüm kişinin hakikaten ölmesiyle değil de takdirenen ölümlerden kabul edilmesiyle tahakkuk eder. Buna annesine karşı işlenen bir cinayet sonucunda düşen cenini (karnındaki yavru) örnek verebiliriz. Bu şekilde düşen ceninden dolayı gurre cezası lazım gelir. Gurre tam bir diyetin yirmide biri olarak takdir edilir. Ceninin mirasçı olup olmaması konusunda İslâm âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanife'ye göre bu cenin mirasçı da olur, miras da bırakır. Çünkü cenin cinayet sırasında hayattaydı. Cumhura göre bu cenin varis olamaz. Sadece cenin diyetinde ona varis olunur.⁹⁵

B. Varisin Hayatta Olması

Mûrisin vefatı sırasında varisin hayatta olması şarttır. Bu hayatta olma da mûrisin ölümü sırasında "hakikaten ve takdirenen" olmak üzere iki çeşittir.⁹⁶ Hakikî hayat, doğmuş ve yaşayan insanın hayatıdır. Bu da müşahede ile sabit olur. Takdirî hayat ise miras bırakacak kişi öldüğü sırada ceninin ana karnında sağ olduğu takdir

⁹² Zuhaylî, *a.g.e.*, IIIV, 253.

⁹³ Kişki, *a.g.e.*, s. 26.

⁹⁴ Kişki, *a.g.e.*, s. 26-27; Karaman, *a.g.e.*, III, 423.

⁹⁵ Zuhaylî, *a.g.e.*, IIIV, 253.

⁹⁶ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 662.

olunmasıdır. Daha sonra mevcut olduğu sabit olacak bir zaman içinde dünyaya gelirse mirasta hak sahibi olur.⁹⁷

C. Mirasçı Olmayı Gerektiren Cihetin Bilinmesi

Mirasın üçüncü şartı ise şahsın ne sebeple varis olduğunun bilinmesidir. Yani varisin nikâh sebebiyle mi ya da hısımlık sebebiyle mi yahut velâ sebebiyle mi mûrise mirasçı olduğunun bilinmesi demektir.⁹⁸

Kimi fakihler “mirasçı olmayı gerektiren eden cihetin bilinmesi” şartı yerine “mirasa mani olan hallerin bulunmaması” şartını zikretmişlerdir.⁹⁹

IV. Mirasın Manileri

Mirasın manileri başlığı altında mani kavramının anlamı ve bu kavramla alakası çok yakın olduğu için hacb kavramını, ittifak edilen maniler ve ihtilaf edilen manileri inceleyeceğiz.

A. Mani Kavramı

Sözlükte mahrum etmek, cimrilik etmek, vermemek, engel olmak gibi manalara gelen men’ kökünün ism-i fâili olan “mani” müfred olup çoğulu mevânidir.¹⁰⁰ Fıkıh ıstılahında ise sebebi bulunduğu halde bir şahsın kendindeki mevcut bir vasıftan dolayı hükmün bulunmaması demektir. Buna mahrumiyet de denir. Mahrumiyet sebebi başkalarında değil de bizzat şahsın kendisinde ise o kişi mahrum olur.¹⁰¹ Burada kastedilen miras manileridir. Bazıları tek taraflı bazıları ise her iki taraf için de engel teşkil etmektedir.

B. Hacb

Sözlükte “örtmek, engel olmak ve ulaşmasına engel olmak” anlamlarına gelmektedir.¹⁰² İslâm fıkında ise varisin, başka bir varisin bulunmasından dolayı

⁹⁷ Zeydan, *el-Mufassal*, XI, 246-247.

⁹⁸ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, s. 662; Zuhaylî, *a.g.e.*, VIII, s. 254.

⁹⁹ Zuhaylî, *a.g.e.*, IIIV, 254; Karaman, *a.g.e.*, III, 368.

¹⁰⁰ İsfahanî, *el-Müfredât*, “mna”, s. 722; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 670.

“mani”, *DİA*, XXVII, s. 573.

¹⁰¹ Zuhaylî, *a.g.e.*, IIIV, s.253-254.

¹⁰² İsfahanî, *el-Müfredât*, “hcba”, s. 155;

mirasını tamamen veya kısmen alamamasına denir.¹⁰³ Hacb, “Hacb-i noksân ve hacb-i hırmân” olmak üzere ikiye ayrılır:

1. Hacb-i noksân: Bir varisin hissesini daha çok miktardan daha az miktara indirmek demektir.

2. Hacb-i hırmân: Bir varisin mirastan tamamen men edip onun miras alamamasına sebep olmak demektir.¹⁰⁴ Bazı varislerin hacb-i noksan ile mirastaki hisseleri düşse de Hacb-i hırman ile mahcup olmazlar. Bunlar şu varislerdir; karı, koca, oğul, kız, ana, baba.

Bir kısım varisler varis oldukları halde bazen hacb-i hırman ile mahcup olurlar. Bunlar gerek asabe gerekse ashab-ı ferâizden olsun yukarıdaki sayılanların dışında kalan kimselerdir.¹⁰⁵ Mahrum ile mahcup arasında farklar:

1. İkisinin arasında isim fark vardır. 2. İkisinin arasında sebep farkı vardır. Mahrum kendinde bulunan bir sebepten dolayı mahrum edilirken mahcup ise kendinde bulunmayan bir sebepten dolayı hacb edilir. 3. Etki bakımından birbirinden farklıdır. Şöyle ki, mahcup mutlak olarak başkasını etkiler ve onu hacbeder. Mahrum ise başkasını hacbedemez, kendisi ölü kabul edilir.¹⁰⁶

Mirastan mahrum olan kişi diğer varisleri asla hacb etmez. Kendisi ölü gibi kabul edilir. Köle, katil ve kâfiri buna örnek olarak zikedebiliriz. Bu cumhurun görüşüdür. İbn Mesûd (v. 31/652) ve ona uyanlar ise mirastan mahrum olmuş kişinin mirasçı olamamasına rağmen diğerler varisleri hacb edeceğini ileri sürmektedir.¹⁰⁷

C. Üzerinde İttifak Edilen Maniler

İslâm hukukçuları mirasa mani olan bazı hallerde ittifak ve bazı hallerde ise ihtilaf etmişlerdir. İttifak edilen manilerden kasıt, özellikle ehl-i sünnet literatüründe mütalaa edilen dört mezheb ekseninde oluşan ittifakı kast etmekteyiz. Elbette ki, dört mezhebin dışında kalan diğer mezhep ve ekollerden de yeri geldiğinde bahsedeceğiz.

¹⁰³ Cürcânî, *Kitabü't-Ta'rifât*, s. 145.

¹⁰⁴ Uzunpostalcı, *a.g.e.*, s.111.

¹⁰⁵ Uzunpostalcı, *a.g.e.*, s. 111-112.

¹⁰⁶ Haydar Efendi, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁰⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 257.

Dört mezhebin de farklı maniler eklemeleriyle birlikte kölelik, öldürmek ve din farkı gibi maniler üzerinde ittifak etmişlerdir.¹⁰⁸ Bunların her birini aşağıda inceleyeceğiz:

1. Kölelik

Kölelik (rıkk) sözlükte zayıflık, âcizlik, kulluk manalarına gelen rıkk¹⁰⁹ (kölelik) ıstılahta ise insanla kaim olan hükmî bir âcizliktir.¹¹⁰

Köle, kınn,¹¹¹ müdebber,¹¹² ümmü'l-veled,¹¹³ mükâteb,¹¹⁴ mu'taku'l-ba'z¹¹⁵ olmak üzere beş kısma ayrılır. Hanefiler, Malikiler ve kadim mezhebine göre Şafîî yukarıda saydığımız köle çeşitlerinin her biri mirasa engeldir. Yani bir köle ne mirasçı olur, ne de ona mirasçı olunur; çünkü kölelik malik olma ehliyetine ters düşer. Malik oluş ise kudreti ifade eder. Kölenin anlamında âcizlik bulunduğundan kudretle âcizlik zıttır.¹¹⁶ Fakat İmâm Şafîî'nin yeni mezhebine göre bir kısmı azad olmuş kölelerin (mu'taku'l-ba'z) azad olmuş kısmı sebebiyle kendisine varis olunurken, Hanbelîlere göre bu çeşit kölelerin azad olmuş kısmı sebebiyle hem kendileri varis olur hem de başkalarını kendilerine varis kılar. Köle olarak kalan kısmıyla ne varis olurlar ne de başkalarını kendilerine mirasçı kılarlar.¹¹⁷ Zeydîler de bu konuda Hanbelîlerle aynı görüşü paylaşmaktadırlar. İmâmiyye ve Zahirilere göre mükâteb olan köle ödediği miktarınca hem varis olur hem de başkalarını kendilerine mirasçı kılar.¹¹⁸ Ancak İmâmiyye mezhebine göre vefat eden kişi sadece bir köleden başka varis bırakmadığı takdirde, köle cebri olarak hürriyete kavuşturulur ve kendisi de varis olur.¹¹⁹

¹⁰⁸ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 570-573; Şafîî, *el-Ümm*, V, 73; İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 297; Buhûtî, *a.g.e.*, III, 589.

¹⁰⁹ Cürçânî, *Kitabü't-Ta'rîfât*, "Rıkk" s. 181; İsfahani, *a.g.e.*, "Rıkk", s. 291.

¹¹⁰ Cürçânî, *Kitabü't-Ta'rîfât*, "Rıkk", s. 181; Zuhaylî, *a.g.e.*, VIII, 258.

¹¹¹ Halis köle ve cariye anlamına gelmektedir. Bir kısım dilciler müdebber gibi alınıp satılmayan köle anlamında kullanmışlardır. (bk: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuku Terimleri Sözlüğü*, s. 482).

¹¹² Özgürlüğü efendisinin ölümüne bağlanmış köle manasında kullanılır. (bk: Erdoğan, *a.g.e.*, 482).

¹¹³ Efendisinden çocuk doğuran cariye manasında kullanılır. (bk: Erdoğan, *a.g.e.*, 482).

¹¹⁴ Mevlâsıyla kitabet akdi yapmış olan köle manasında kullanılır. (bk: Erdoğan, *a.g.e.*, 417).

¹¹⁵ Müşterek bir kölenin sahiplerinden biri tarafından azad olunan köle. (bk: Erdoğan, *a.g.e.*, 482).

¹¹⁶ Cürçânî, *Şerhu'l ferâiz*, s.17; Celâleddin b. Abdillâh İbn Şâs, *İkdü'l-cevâhiri's semîne fi mezhebi âlimi'l Medîne* (thk. Hamid b. Muhammed), Beyrut 2003, III, 1248.

¹¹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 230-231.

¹¹⁸ Ebî Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Muhallâ*, Beyrut 1988, VIII, 333; Muhammed b. Yakub, *el-Küleynî, Fırû'ul-Kâfi*, byy 1993, VII, 161.

¹¹⁹ Hasan b. Yusuf b. Mutahhar Hillî, *Muhtelefuş-Şia fi ahkâmi's- Şerî'a*, İran 2012, IX, 77-78.

2. Mûrisini Öldürmek

Tâbiünden Said b. Müseyyeb (v. 94/713), Said b. Cübeyr (v. 94/713) dışında kalan bütün müctehidler mûrisi öldürmenin miras engeli olduğuna ittifak etmişlerdir.¹²⁰ Buradaki ittifak kasten öldürme üzerine kurulmuştur.¹²¹ Delilleri ise Hz. Peygamber'in (s.a.s) şu hadis-i şerifidir: لا يرث القاتل “*Katil mirasçı olamaz.*”¹²²

Ancak İslâm hukukçuları kasten öldürme dışında kalan öldürmeler üzerinde ihtilafa düşmüşlerdir. Bu konuda birkaç farklı görüş ileri sürülmüştür. İhtilaf edilen konuları şöyle sıralamak mümkündür:

Hanefilere göre kısas veya kefarete gerektiren bütün öldürmeler mirasa mani teşkil eder. Bu çeşit öldürmeler kasten öldürmek (amden), kasta benzer şekilde öldürmek (şib-i amd) ve hata sonucu öldürmek olmak üç guruba ayrılır:

1. Kisası gerektiren öldürme kasten öldürmedir. Vücudu parçalamaya yarayan kesici bir aletle veya keskin bir taş gibi şeyle öldürmek kasten öldürmeye örnek teşkil etmektedir. Bu görüşü İmâm Ebû Hanife ileri sürmektedir. Ebû Yusuf ve İmâm Muhammed'e göre ise keskin bir alet olmasa bile genellikle öldürme işine yarayan aletle vurarak öldürme kasten öldürme kapsamına girmektedir.

2. Kasta benzer bir şekilde öldürme: Öldürücü olmayan bir şeyle kasten vurarak öldürmek. Bu çeşit öldürme kefareti gerektirmektedir.

3. Hata sonucu öldürmek: Ava atılan kurşunun bir insana isabet etmesi veya uykuda bir insanın üstüne düşüp onun ölümüne sebep olması gibi misaller verilmektedir.

Yukarıda saydığımız öldürme çeşitleri dışında kalan öldürmeler tevarüse engel değildir. Bunları haklı olarak öldürmek, mazeretli olarak öldürmek, sebebiyet yoluyla öldürmek, mükellefiyetlik olmadan öldürmek olmak üzere dört çeşide ayırmak mümkündür:

¹²⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 244; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 670; Ebî Kasım Abdilkerim b. Muhammed kazvinî, *el-Aziz şerhul-Veciz*, Beyrut 1997, VI, 515; İbn Murtaza, *Bahr*, VI, 551; Küleynî *Fürûu'l-Kâfi*, V, 149.

¹²¹ Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, *İslam'da Şahsiyet Hakları*, Ankara 1996, s. 91.

¹²² İbn Mâce, “Diyet”, 14; Tirmizî “Ferâiz”, 17. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 321.

1. Haklı olarak öldürmeye örnek olarak kişinin kisasını alması için öldürme, kişinin recim cezasının infazı için mûrisini öldürmesi veya nefsinin müdafaa etmek için öldürmesi gibi haller zikredilebilir.

2. Mazeretli öldürmek: kocanın zina halinde bulduğu hanımını veya karısıyla birlikte olan erkeği öldürmesi buna misal olarak verilir.

3. Sebebiyet yoluyla öldürmek: katilin başkasının arsasına kuyu kazıp başkasının bu kuyuya düşmesine sebep olması, bu çeşit öldürmeye örnek teşkil etmektedir.

4. Mükellefiyetlik olmadan öldürmek: Bu çeşit öldürmeye baliğ olmamış çocuk veya delinin işlediği öldürme cinayetini örnek olarak zikredilir.¹²³

Malikilere göre mirasa mani olan katil (öldürme) düşmanlık kastıyla işlenen cinayettir. Kasten öldüren varis ne mûrisin malına ne de diyetine mirasçı olur. Kasıtlı olan öldürme eylemi ister doğrudan doğruya ister sebebiyet yoluyla olsun mirasa manidir. Bu suçu işleyen kişi küçük çocuk veya deli olsa da durum aynıdır. Katil olan mûrisine mirasçı olamaz; fakat hata sonucu öldüren kimse mirastan mahrum edilmez. Ancak gene mûrisin diyetinden mahrum olmaktadır, sadece malına varis olabilir.¹²⁴

Şafî mezhebine göre kâtil mûrisine mirasçı olamaz. Onlara göre bu konudaki Hz. Peygamberin “katil mirasçı olamaz”¹²⁵ hadisi genel bir ifadedir. Bunun için bütün öldürme şekilleri hadisin kapsamına girmektedir. Bu öldürme olayı ister doğrudan doğruya, ister sebebiyetle olsun ister mükellefiyeti bulunmayan çocuk ve deli gibi kimselerden meydana gelmiş olsun fark etmez. Kasten olması veya hata sonucu olması durumu değiştirmez. Katili mirasçı kılmama konusunda mezhepler içinde en geniş mezhep Şafî mezhebidir.¹²⁶

Hanbelîlere göre yalnız başına veya ortaklaşa mûrisini haksız yere öldüren her bir katil mirasçı olamaz. Katil fiili sadece kisas, kefarete ve diyeti gerektirmesi

¹²³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 671; Cürçânî, *Şerhu'l-ferâiz*, s. 18-20.

¹²⁴ Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *el-Hâşiyetü'd-Desûkî*, Beyrut ts, VI, 588.

Osman Zümrüt, *İslam Hukukunda Miras Engellerinden Öldürme Suçu ve Sonuçları*, Ankara 1989, s. 29.

¹²⁵ İbn Mâce, “Diyet”, 14.

¹²⁶ Kazvinî, *a.g.e.*, VI, 516-517.

durumunda mirasa mani teşkil etmektedir. Kasten öldürme, kasta benzer öldürme (şib-i amd), hata sonucu öldürme ve ölüme sebep olmak suretiyle öldürme türleri buna şamildir. Hanbelîlere göre mükellef olmayan çocuk ve delinin öldürmesi de mirasa mani teşkil etmektedir. Haklı olarak öldürmeler bunu dışında kalır. Eğer öldürme eylemi Kısas cezası uygulanmasında ya da müdafaa esnasında yahut haklı olarak işlenmişse katil mûrisine varis olur.¹²⁷

Zeydîler'e göre kasten öldüren katil ne mûrisinin malına, ne de diyetine mirasçı olur. Bunun icmâ ile sabit olduğunu ileri sürmektedirler; fakat hata ile öldüren katil için mûrisin malına değil de diyetine mirasçı olamayacağı görüşündedirler. Delilleri de Hz. Peygamberin “*katil için miras yoktur*”¹²⁸ hadisidir. Ayrıca İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamberden oğlunu öldüren bir kişinin mirası sorulunca Hz. peygamber de “eğer hata sonucu öldürmüş ise mirasçı olur, kasten öldürmüşse mirasçı olamaz” diyerek sorulan soruya cevap verdiğini ileri sürerler. Zeydîler, kasten öldüren katilin küçük çocuk ve deli olması durumunda mirasçı olacağı, bunların dışında kalan katillerin mirasçı olmayacağını ileri sürmektedirler.¹²⁹

Caferîlere göre zulüm ederek kasten öldüren katile miras yoktur. Kısası uygulamak için gerçekleşen katil ve hak sonucu gerçekleşen ölüm bunun dışında kalmaktadır. Hata sonucu öldüren katil için iki farklı rivayet vardır: Ebû Abdillah Cafer b. Sadık'tan (v. 148/765) bir rivayete göre kişi, oğlunu, oğlu da babasını öldüremez. Babası oğlunu, oğlu da babasını öldürdüğü takdirde hata sonucu öldürmüş olsa da mirasçı olamaz.¹³⁰ Başka bir rivayete göre Hz. Ali'nin (v. 40/661) annesini öldüren bir kişi için “*o kişi annesini hata sonucu öldürmüşse mirasçı olur, kasten öldürmüşse mirasçı olamaz*” dediği bir söz kaydedilmektedir. Bu iki rivayet ilk bakışta çelişkili gözükmemektedir; fakat dikkat edildiğinde bu iki rivayetin cem edilme durumunun bulunduğunu görülebilir. Tûsî (v. 672/1274), iki rivayetin arasında çelişkinin bulunmadığını ve ilk rivayette kast edilenin diyet, ikinci rivayette

¹²⁷ Ahmed b. Abdullah b. Ahmed Ba'li, *Ravdu'n-nedi' şerhu Kafi'l-mübtedi*, Dimaşk ts, s. 345; Zümrüt, *a.g.e.*, s. 34.

¹²⁸ Tirmizi, “Ferâiz”, 17.

¹²⁹ İbn Murtaza, *Bahr*, VI, 551-552.

¹³⁰ Tûsî, *el-İstibsâr*, IV, 210.

ise diyet dışında kalan malın kastedildiğini ileri sürerek iki rivayeti bir araya toplamaya çalışmıştır.¹³¹

Caferilere göre kişinin oğlunu edep vermek amacıyla aşırıya kaçmamaksızın dövmesi sonucu oğlunu ölmesi de babasının mirasına engel teşkil etmemektedir. Caferilere göre dövme konusunda aşırıya kaçma sonucu öldüren baba için miras yoktur. Yani bu durum babanın miras almasına mani olmaktadır.¹³²

3. Din Farkı

Din farkı İslâm hukukçular tarafından miras manilerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bununla beraber fıkıh kitaplarından bu başlık altında müslüman ile gayri müslimler arasında, mürted ile mürted olmayan arasında, gayri müslimlerin kendi aralarında, zındık ile zındık olmayan arasında ve son olarak Sünnîler ile Şîîler arasında tevarüs konuları incelenmektedir. Bu konu ikinci bölümde geniş bir şekilde ele alınacaktır.

D. Üzerinde İhtilaf Edilen Maniler

1. Teb'alık Farkı

İslâm hukukçuları arasında ihtilaf edilen manilerden en önemlisi teb'alık farkıdır. Teb'alık farkı (ihtilâf-ı dâr) hükümdarın ve askerinin farklı olmasıyla hâsıl olur. Her birinin kendine mahsus hükümdarı ve ordusu vardır. Her iki devlet birbirine savaş açabileceği için her iki devlet fertleri arasında ismet ve velayet kalmayacaktır. Varis ile mûris arasında ismet ve velayetin kesildiği için teb'alık farkı mirasa mani hallerden sayılmıştır; fakat her iki devlet arasında düşmanlara karşı savunma ortaklığı varsa iki devlet bir devletmiş gibi kabul edilir ve veraset iki devlet arasında cari olur.¹³³

Teb'alık farkı üç çeşittir.¹³⁴

¹³¹ Tûsî, *el-İstibsâr*, IV, 210-211.

¹³² Küleyn, *Fürû'ul Kâfi*, V, 151.

¹³³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 672; Haydar Efendi, *Teshîlu'l ferâiz*, s. 30.

¹³⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 672.

a. Hakikî ve Hükâmî Fark

Dârüislâm vatandaşı olup dârüislamda yaşayan bir zimmî ile yabancı bir memleket vatandaşı olup ve kendi memleketinde yaşayan bir harbî böyledir. Mesela yabancı bir ülke uyruklu olup da kendi memleketinde yaşamakta olan Ahmed ölse, dârüislam topraklarında yaşamakta olan zimmî babası Zeyd harbî olan oğluna varis olamaz. Aynı şekilde dârüislamda ölmüş olan Zeyd'e oğlu Ahmed de varis olamaz.

b. Sadece Hükâmî Fark

Hükâmî fark İslâm tabiiyeti üzerinde bulunan bir gayri müslim ile dârüislamda bulunan bir müste'men arasında tahakkuk eder. Bu ikisi birbirlerine mirasçı olamazlar.¹³⁵

c. Sadece Hakikî Fark

Aynı uyruğu taşımakla birlikte, başka başka ülkelerde müste'men olarak bulunan gayri müslimlerin arasındaki farktır ki, bu fark onların birbirlerine varis olmalarına mani değildir.¹³⁶

İslâm hukukçuları müslümanlar arasında teb'alık farkını miras engeli olarak görmemektedir. Bir müslüman dünyanın neresinde olursa olsun müslüman olan mûrisine varis olur; çünkü müslümanlar arasında velâyet mevcuttur. O da Müslümanlıktır. Farklı ülkelerde yaşasalar da mirasçı olmaları için müslüman olmaları yeterlidir.¹³⁷

İslâm hukukçuları tarafından müslümanlar için teb'alık farkı miras manilerden bir mani olarak görülmemektedir. Bu konuda ittifak etmişlerdir. Ancak gayri müslimler için miras engellerinden olup olmadığı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Hanefiler, Şafiîler ve bazı Hanbelîler bu faktörün gayri müslimler için bir mani olduğunu savunurken; Malikilerle Hanbelîlerin çoğu bu faktörün bir mani olmadığı kanaatindedir.¹³⁸

Malikilerle Hanbelîler teb'alık farkının miras manilerinden biri olarak görmemektedirler. Bu konuda herhangi bir nassın veya icmâ yahut sahih bir kıyasın

¹³⁵ Bilmen, *Kamus*, V, 227; Mahmud Esad b. Emin Seydişehrî, *Ferâidül-ferâiz* (çev: İsmail Hakkı Uca), İstanbul 1994, s. 74.

¹³⁶ Bilmen, *Kamus*, V, 227.

¹³⁷ Ebû Zehre, *Ahkâm*, s. 100.

¹³⁸ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 672; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 248.

bulunmadığını ileri sürmektedirler. Nasların genelinden gayri müslimlerin birbirlerine varis olabileceğini anlaşıldığını da kaydetmektedirler. Müslümanlar arasında teb'alık farkı mirasa mani olmadığı gibi gayri müslimler arasında da mani olmaz.¹³⁹

Hanefilere göre teb'alık farkının hem hakikî hem de hükmi yahut sadece hükmi olanı mirasa mani teşkil etmektir; çünkü iki memleket arsında güvenlik yok olduğu için birbirleriyle savaşabilecek durumdadırlar. Dolayısıyla ismet ve velâyet söz konusu değildir. Şafîiler iki ülke arasında hem hakikaten hem hükmen fark bulunduğu takdirde varis ile mûris birbirlerine mirasçı olamayacağını ileri sürmektedirler. Onlara göre bir müste'men ile dârülişlamda bulunan bir zimmî yahut dârülharpte bulunan bir harbî ile müste'men arasında tevarüs cereyan eder. Yani Şafîiler uyruk birliğini değil de ikamet birliğini esas almışlardır.¹⁴⁰

2. Ölüm Tarihinin Bilinmemesi

Ölüm tarihinin belli olmaması bazı İslâm hukukçuları tarafından bir mani olarak kabul edilmiştir.¹⁴¹ Bunlar genellikle garka (geminin batmasıyla gemide boğulan akrabalar), hedma (binanın yıkılmasıyla altında kalıp ölen akrabalar), harka (ateşler arasında yanıp ölen akrabalar) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.¹⁴²

Bu unsurların bir miras engeli olup olmadığı konusunda İslâm hukukçuları ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda İslâm hukukçularını üçe ayırmak mümkündür:

a) Akraba olan bir topluluğun aynı kazada ölüp de sırasıyla hangisinin daha önce vefat ettiği bilinmiyorsa ya da hepsinin aynı anda vefat ettiği biliniyorsa şüphe ile tevarüs olmayacağı için onlardan hiçbiri diğerine varis olmaz. Vefat edenlerin her birinin mirasını hayatta olan varisleri arasında taksim edilir. Yemâme'de öldürülenlerin mirası ve amvâs vebası sonucu ölenlerin mirası taksim edilirken ölenlerin birbirlerine mirasçı kılınmayıp hayatta olan varisleri arasında taksim edilmiştir. Bu görüşü Hz. Ebû Bekir (v. 13/634), Hz. Ömer (v. 23/644) ve Hz. Zeyd

¹³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 248.

¹⁴⁰ Ebû Zehre, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, s. 27, Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 26; Desûkî *a.g.e.*, VI, 589.

¹⁴² Haydar Efendi, *Teshîl*, s. 150.

b. Sabit (v. 100/718) savunmuşlardır. Daha sonra Hanefiler, Şafîler ve Malikîler de bu görüşü almışlardır.¹⁴³

b) Aynı kaza sonucu kazada ölüp de sırasıyla hangisinin daha önce öldüğü bilinmiyorsa ya da kaza sonucu hayatını kaybedenlerin hepsinin vefat ettiği biliniyorsa birbirlerinin yeni kazanmış mallarına değil de eski mallarına varis olurlar. Bu görüşü sahabiden İbn-i Mesud tabînden Hasan-ı Basrî (v. 110/728) ve İbn Ebî Leyla (v. 148/765) savunmuşlardır. Bu görüşü daha sonra Ahmed b. Hanbel almıştır.¹⁴⁴

c) Aynı kazada hayatını kaybeden akrabaların malları mevkuftur. Kesinlikle hangisinin daha önce öldüğü belli olan varislerin mirası verilir, hangisinin daha önce öldüğü şüphe içeren varislerin mirası bu konu açıklığa kavuşuncaya kadar bekletilir. Bu görüşü İbn-i Şüreyh ve basralı olan bir cemaat savunmuştur.¹⁴⁵

3. Varisin Bilinmemesi

Hanefi literatüründe varisin bilinmemesi de irsin manilerinden sayılmıştır. Hanefi kaynaklarında bu konuyla ilgili örnekler beş meselede karşımıza çıkarken daha çok meselede karşımıza çıkabilecekleri de hatırlatılmaktadır. Biz de bu konuyla ilgili verilen beş örneği zikretmek istiyoruz:

a) Bir kadın, kendi çocuğuyla beraber başkasının çocuğuna süt verirken vefat edip de o iki çocuktan hangisinin kendi çocuğu olduğu bilinmezse onlardan hiçbirisi kendisine varis olamaz.

b) Bir kadın, bir müslümanın çocuğuyla beraber bir gayri müslimin çocuğuna sütannelik yapıp onları büyütse ve bu çocuklardan hangisinin müslümana, hangisinin de gayri müslime ait olduğu bilinmezse bu çocuklardan hiçbirisi ana babasına varis olamaz. Ancak ikisi anlaştıkları takdirde hangisi hakikî çocuksa o kişi hissesini miras hissesi olarak diğer çocuk da arkadaşından kendine verilmiş bir hibe olarak alır.

c) Bir kimse bakmak istemediği çocuğunu geceleyin bir yere bırakıp sonra da pişman olup çocuğunu geri almak için gittiğinde o mekânda iki çocuk bulsa da

¹⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 27; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 26; Desûkî, *a.g.e.*, VI, 589.

¹⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 255.

¹⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 256.

hangisinin kendi çocuğu olduğunu ayırt edemeden vefat etse, bu çocuklardan hiçbiri kedisine varis olamaz.

d) Hür bir kadınla bir cariye karanlık bir yerde beraberce doğum yapıp da hangi çocuğun kendilerine ait olduğunu bilemezlerse, vefat ettiklerinde bu çocuklar kendilerine varis olamazlar.

e)Bir sütannenin yanında bir adamın hurre olan zevcesinden bir çocuğuyla beraber başkasına ait olan cariyeden bir çocuk da bulunsa, sütanne o iki çocuğu büyütüp de hangisin hür olana ait olduğu bilinmese her iki çocuk da o adama varis olamaz.¹⁴⁶

4. İrtidad

İrtidad kavramı bazı İslâm hukukçulara göre ihtilaf-i din (din farkı) kapsamında mütalaa edilirken¹⁴⁷ bazılarına göre miras manileri başlığı altında İhtilaf-i dinden ayrı bir mani olarak kaydedilmiştir. Bunun sebebi mürtedin milliyetinin olmadığını ve ihtilaf-i din unsuru kapsamına girmediğini düşünmelerindedir.¹⁴⁸

İrtidad kavramı genel kanaate baktığımızda ayrı bir mani olmayıp din farkı kapsamında mütalaa edilmesi dolayısıyla, biz de bu konuyu ikinci bölümde geniş ve detaylarıyla birlikte incelemeye karar verdik.

5. Lian

“Lian”, la‘n kökünden gelmektedir, uzaklaştırma, sövme manalarına gelmektedir. Aynı kökten tela‘un birbirlerine lanet okumak demektir. Fıkıh ıstılahında ise yemin ile tekid edilmiş la‘n ve gazab lafızlarına mekruh olarak koca ile karı tarafından yapılan dörder şahadetten ibarettir ki, koca hakkında kazif (zina isnad etme) makamına karı hakkında zina makamına kaim olur.¹⁴⁹

Miras manileri arasında lian da bir mani olarak kabul edilmiştir. Burada fukahanın ittifak ettikleri ve ihtilaf ettikleri konular vardır. İslâm hukukçuları lian

¹⁴⁶ Bilmen, *Kamus*, V, 229-230; Haydar Efendi, *Teshîl*, s. 31-32.

¹⁴⁷ Cürcânî, *Şerhu'l-ferâiz*, s. 21; İbn Şas, *İkdü'l-cevâhir*, III, 1247; Abdullah Bessâm, *Hâşiye 'alâ 'Umdetü'l-fikh*, Dâru'l Meymen, Rıyad 2005, s. 144.

¹⁴⁸ Meydanî, *el-Lübâb*, I, 188; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 673; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 26.

¹⁴⁹ Bilmen, *Kamus*, II, 325.

tamamlandıktan sonra karı koca arasında tevarüsün cereyan etmediği görüşündedirler.

Koca tarafından nesebi reddedilen çocuk (*ibn-i mülâane*) ana tarafından mirasçı olur; çünkü nesebi ana tarafından sabittir. Nesebi babası tarafından reddedilen çocukla babası arasında tevarüs cereyan etmez.¹⁵⁰

Koca tarafından nesebi reddedilen çocuk öldükten sonra kimlerin ona varis olabileceği konusunda İslam hukukçuları ihtilaf etmişlerdir:

1. Koca tarafından nesebi reddedilen çocuk ana cihetinden akrabalığı olduğu halde, baba cihetinden akrabalığı olmayan bir kimse konumundadır. Vefat eden ibn-i mülââneye onun anası ve anasının akrabaları mirasçı olurlar. İlk önce farz yoluyla sonra red yoluyla onlara verilir. Bu görüş Hz. Ali ve Hz. Zeyd b. Sabit'in görüşüdür. Daha sonra bu görüşü Hanefiler ile Şafîiler almışlardır.¹⁵¹

2. İbn-i mülââne olmayan kişiye mirasçı olunduğu gibi ibn-i mülââneye de mirasçı olunur. Anası onun terikesinden Allah'ın kitabında buyurduğu şekliyle üçte birini veya altıda birini alır, artan mal ise anasının mevlası varsa ona verilecek yoksa beytülmal'e konulur. Ancak ana tarafından kardeşi varsa terikenin üçte biri ikisine verilir. Artan mal gene beytülmal'e konulur. Bu görüşü savunanlar Malikîlerdir.¹⁵²

3. İbn-i mülâânenin asabesi anasının kendisidir. Bu görüş İbn Mesud, Hz. Ali'nin görüşüdür. Daha sonra Hanbelîler de bu görüşü almışlardır.¹⁵³

6. Nübüvvet

Bazı İslâm hukukçularına nübüvvet de miras manilerinden sayılmıştır.¹⁵⁴ Fakat İslâm hukukçularının çoğunluğunun bu mesele üzerinde durmamasının sebebi, nübüvvetin bitmesi ve artık bu meseleye ihtiyaç duyulmayacağı içindir.

Nübüvvetin bir miras engeli olduğunu ve peygamberden kalan terikenin varislerine intikal edemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer başta

¹⁵⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 673; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 224; Hillî, *Muhtelefu's-Şia*, IX, 87; İbn Murtazâ, *Bahr*, VI, 54.

¹⁵¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIX, 198.

¹⁵² Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, Beyrut 1994, II,595; Ebî Zekeriya Yahya b. Eşref en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, Beyrut ts, VI, 43.

¹⁵³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 224.

¹⁵⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 673; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 26.

olmak üzere Sünnî dört mezhep imâmı da bu görüşü savunmuşlardır.¹⁵⁵ Delilleri ise Hz. Peygamberin şu hadis-i şerifine dayanmaktadır: “Biz peygamberler topluluğu mirasçı bırakmayız, bizim bıraktığımız sadakadır”¹⁵⁶ mealindeki hadis-i şeriftir.

Peygamberin bıraktığı mal İmâm Şafî’ye göre ister zengin ister fakir olsun Haşim oğulları ve Hz. Hatice’nin evlatlarına harcanacağını görüşünü iddia ederken Hanefilere göre bu sadece Ehl-i beyt’in fakir olanları için geçerlidir.¹⁵⁷

¹⁵⁵ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, V, 670-73; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâç*, III, 26.

¹⁵⁶ Buhârî, “Ferâiz”, 3.

¹⁵⁷ Kasânî, *Bedâi*, VII, 125.

İKİNCİBÖLÜM

DİN FARKI VE MİRASLA İLGİLİ HÜKÜMLERİ

Dinleri farklı olanlar arasında birçok hükmünde olduğu gibi miras hukukunda da farklılıklar bulunmaktadır. İslâm'da din farkı miras mani olarak kabul edilmiştir. Gayri müslim bir müslümana asla mirasçı olamazken müslümanın gayri müslime mirasçı olup olmaması müctehidler arasında tartışıla gelmiştir. Din farkının muhtevâsı içerisinde aslî kâfir, arızî kâfir (mürted), münafık (zındık) olan kişilerin müslümanlar ile ve kendi aralarında tevarüsün cereyan edip etmeyeceği konuları işlenecektir. İslâm'ın farklı fırkalar ve mezheplerine mensup olanlar arasındaki tevarüs meselesine de değinilecektir. Yukarıda saydığımız grupların birbirleriyle mirasçı olup olmama meselesini ve bu konuyla ilgili ileri sürülen delilleri sunmaya çalışacağız:

I. Karabet ve Zevciyet Yoluyla Müslüman ile Gayri müslim Arasında

Tevarüs

Karabet ve zevciyet yoluyla müslüman ile gayri müslim arasında tevarüsün cereyan edip etmeme meselesi bu başlık altında incelenmektedir. Uygulama açısından farklı dönemlere yansımaları başlığı altında bu icihadın tarihiri süreci işlenmektedir. Gayri müslim olan müslüman olana varis olamaz, bu konuda müctehidler ittifak etmişlerdir; fakat müslümanın gayri müslime varis olup olmaması konusunda ihtilaf etmişleridir.¹⁵⁸ Bu konuları aşağıda geniş bir şekilde incelemeye çalışacağız:

A. Uygulama Açısından Bu İctihadın Dönemlere Yansımaları

Karabet ve zevciyet yoluyla müslümanın gayri müslime mirasçı olup olmaması konusunda İslâm hukukçuları ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda iki farklı icihadın sahabe döneminden itibaren ortaya çıktığı görülmektedir. Fakat sahabenin cumhuriyeti ise müslümanı gayri müslime mirasçı kılmazken; Hz. Muaz b. Cebel (v. 17/638) ile Muaviye b. Ebû Süfyan (v. 60/680) müslümanı gayri müslime mirasçı kılmışlar ve bu yönde uygulamalarını sürdürmüşlerdir.¹⁵⁹ Biz de bu farklı icihadın uygulama

¹⁵⁸ İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 295.

¹⁵⁹ Ebû Zehre, *a.g.e.*, s. 83; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 36.

açısından Hz. Peygamber ve hulefa-i raşidin dönemi ve emeviler dönemi olmak üzere ikiye ayırdık:

1. Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin Dönemi

Müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağı konusunda Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman (v. 35/656), Hz. Ali döneminde bazı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamalar müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamberin hayatta olduğu sırada Ebû talib vefat eder, müslüman olan Hz. Ali ve Cafer b. Ebî Talib (v. 8/629), gayri müslim olan Talib ve Akil olmak üzere toplam dört oğul bırakır. Hz. Peygamber bunlardan Talib ile Akil'i babalarına mirasçı kılarken Ali ve Cafer'i babalarına mirasçı kılmadı; çünkü müslüman ile gayri müslim arasında velâyet bağı kalmadığı için aralarında tevarüs cereyan etmemiştir.¹⁶⁰

عَنِ الزُّهْرِيِّ ، قَالَ : لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ ، وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَلَا عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ ، وَلَا عَهْدِ عُمَرَ ، فَلَمَّا وُلِّيَ مُعَاوِيَةُ وَرَثَ الْمُسْلِمِ مِنَ الْكَافِرِ ، وَلَمْ يُورَثَ الْكَافِرَ مِنَ الْمُسْلِمِ ، قَالَ : فَأَخَذَ بِذَلِكَ الْخُلَفَاءُ حَتَّى قَامَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ ، فَرَأَجَعَ السُّنَّةَ الْأُولَى ، ثُمَّ أَخَذَ بِذَلِكَ يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ ، فَلَمَّا قَامَ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ أَخَذَ بِسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ.

“Zühri'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber, Ebu Bekir ve Ömer(r. Anhm) döneminde müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olamazdı. Muaviye (r.anh)yönetime geçince müslümanı kâfire mirasçı kılarken kâfiri müslümana mirasçı kılmadı. Bu uygulama ise Ömer b. Abdülaziz dönemine kadar sürdü. Ömer b. Abdülaziz zamanından eski uygulamaya dönüldü. Yezid b. Abdilmelik Muaviye'nin uygulamasını yürürlüğe koydu. Hişam b. Abdilmelik'in halife olmasıyla birlikte yine Hz. Peygamber (s.a.s) ve hulefa-i raşidin dönemindeki uygulamaya dönülmüştür.”¹⁶¹

Bu rivayetten müslümanın gayri müslime mirasçı olma olayı Hz. Muaviye ile başlatıldığı anlaşılıyor. Ondan sonra bu uygulama emevî halifeleri tarafından Ömer b. Abdülaziz hilafetine kadar uygulanmış. Ömer b. Abdülaziz ise ilk halifeler dönemine döndürmüştür. Her ne kadar Hz. Osman ve Hz. Ali'nin ismi geçmese de Zühri'nin verdiği bilgidir hareketle Hz. Muaviye dönemine kadar

¹⁶⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 72; Kişki, *a.g.e.*, 55.

¹⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XVI, 333.

müslümanın gayri müslime mirasçı olmadığı anlaşılmaktadır. Mâverdî'nin Zühri'den bu rivayeti aktarırken Hz. Osman ile Hz. Ali'yi rivayet arasında katması, bunun için olsa gerek.¹⁶² Ayrıca başka bir rivayete göre Hz. Peygamberle beraber Hz Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman da müslümanı gayri müslime varis kılmazlardı. Rivayet şöyledir:

عن عمرو بن شعيب قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يتوارث أهل ملتين شتى قال وقضى النبي صلى الله عليه و سلم لا يتوارث المسلمون والنصارى وابو بكر وعمر وعثمان.

*Amr b. Şuayb'in rivayet ettiğine göre rasulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: "iki farklı dine sahip olanlar birbirlerine varis olamazlar" Şuayb dedi ki : " Müslüman ile Hıristiyanların birbirlerine mirasçı olamayacağı yönündeki uygulamalar Hz. Peygamber (s.a.s), Ebu Bekir, Ömer, Osman(r.anhm) vesilesiyle gerçekleşmiştir.*¹⁶³ Bu rivayetten de anlaşılıyor ki, ilk üç halife döneminde müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağı yönündeki uygulama süregelmiştir. Aynı şekilde, bu konuyla ilgili Hz. Ömer'den bir uygulamanın mevcut olduğu kaynaklarda bahsedilmektedir. Bu rivayet şöyledir:

عن العرس بن قيس الأشعث بن قيس أنه ماتت له عمّة يهودية فجاء عمر بن الخطاب في ميراثها يطلبه فأبى عمر أن يورثه إياها وورثها اليهود.

*İrs b. Kays'in bildirdiğine göre Eş'as b. Kays'in yahudi olan bir halası vardı. Bunu üzerine Kays Hz. Ömer'in yanına halasından kalan miras hakkını istemek için gelir. Hz. Ömer (müslüman olan) Eşas b. Kaysı mirasçı kılmadı. Yahudi olan mirasçısını varis kıldı.*¹⁶⁴ Bu konuyla ilgili Hz. Osman'ın da bir uygulaması nakledilmektedir. *Hz. Osman Yezid b. Katâde'nin müslüman olan dedesine mirasçı kılarken, geride bıraktığı gayri müslim kızını mirasçı kılmadı. Daha sonra kızı müslüman oldu, miras payını ona da verdi.*¹⁶⁵ Konuyla ilgili Hz. Ali'den herhangi bir uygulamaya rastlayamadık; fakat Hz. Ali'den müslümanın gayri müslime mirasçı

¹⁶² Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 79.

¹⁶³ Abdürezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, X, 341-342.

¹⁶⁴ San'ânî, *el-Musannef*, X, 342.

¹⁶⁵ San'ânî, *el-Musannef*, X, 346.

olamayacağı konusunda rivayet gelmektedir. Haris¹⁶⁶,ten rivayet edildiğine göre Hz. Ali şöyle buyurdu: “Müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olamaz.”¹⁶⁷ Zevciyet ve karabet yoluyla müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağı gerek Hz. Peygamberin dönemindeki uygulamadan gerekse dört halife döneminde tahakkuk eden bazı uygulama ve rivayetlerden anlaşılmaktadır. Bu dönemlerde müslüman olan birisi gayri müslim olan akrabasına mirasçı olamazdı; fakat burada dikkate değer bir konu bulunmaktadır, o da Hz. Muaz b. Cebel’in Yemen’deki uygulamasıdır. Rivayet şöyledir:

*Ebü’l-Esved ed-Düeli’nin (v. 69/688) nakline göre, Muaz b. Cebel Yemen’de iken, geride müslüman bir kardeşini bırakarak ölen bir Yahudi’nin meselesi gündeme getirildi. Muaz, ben Hz. Peygamber’in “İslam artar/artırır, eksilmez/eksiltmez” dediğini işittim, diyerek müslümanı mirasçı kıldı.*¹⁶⁸ Bu rivayetten hulefa-i raşidin döneminde Yemen’de böyle bir uygulamanın olduğu anlaşılmaktadır. Hâlbuki Zührî’nin verdiği bilgiye göre Muaviye dönemine kadar böyle bir uygulamanın olmadığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁹ Kimi hadisçilerin bu rivayete şüpheli bakıp illetli olduğunu söylediği gibi,¹⁷⁰ belki İbn Ebî Şeybe de onun için o rivayete itibar etmeyerek Muaviye dönemine kadar böyle bir uygulamanın olmadığını ileri sürmüştür.

Özet olarak söylememiz gerekirse, bu rivayet ve uygulamalardan anlaşılmaktadır ki, ne Hz. Peygamber ne de Hülefa-i Raşidin müslümanı gayri müslime mirasçı kılmıştır. “Müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olamaz” hadisi doğrultusunda amel etmişlerdir.

1. Emevîler Dönemi

Hz. Peygamber (s.a.s) ve ilk dört halife döneminde müslüman gayri müslime mirasçı olamazdı. Bu dönemde böyle uygulama süregeldi. Fakat Hz. Muaviye

¹⁶⁶ Bu rivayet Hz. Ali’den olduğu tesbit edilmemiştir. Çünkü mürtedin malını beytülmale konulacağı konusundaki rivayet Haris’ten gelmektedir. Haris ise yalancı bir adamdı. Yalancının sözüne itibar edilmez. Muğire b. Şube de Hz. Ali’nin mürtedin malını beytülmale konulacağı yöndeki rivayeti konusunda Haris’e güvenilmeyeceğini söylemiştir. (Muhammed Revvâs Kal’acî, *Mevsûatü fikh-ı Ali*, s. 45).

¹⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 286-287; Kal’acî, *Mevsûatü fikh-ı Ali*, 44.

¹⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VI, 287.

¹⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VI, 287.

¹⁷⁰ Ensârî, *a.g.e.*, 96; Azîmâbâdî, *Avnü’l-ma’bûd*, III, 123.

yönetimi ele alınca durum değişti. Müslümanı gayri müslime mirasçı kılmaya başladı. Bunu Zührî şu şekilde bize bildirmektedir:

“Zührîden rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber, Ebu Bekir ve Ömer (r.Anhm) döneminde müslüman kâfire kâfir de müslümanma mirasçı olamazdı. Muaviye (r.anh)yönetime geçince müslümanı kâfire mirasçı kılarken kâfiri müslümana mirasçı kılmadı. Bu uygulama ise Ömer b. Abdil aziz dönemine kadar sürdü. Ömer b. Abdil aziz zamanından eski uygulamaya dönüldü. Yezid b. Abdülmelik Muaviye'nin uygulamasını yürürlüğe koydu. Hişam b. Abdülmelik'in halife olmasıyla birlikte, yine Hz. Peygamber (s.a.s) ve hulefa-i raşidin dönemindeki uygulamaya dönülmüştür.”¹⁷¹ Hz. Muaviye yönetime geçince valisi olan Ziyad'a müslümanı gayri müslime mirasçı yapması, gayri müslimi ise müslümana mirasçı yapmaması konusunda yazılı emir verdi. Muaviye'nin talimatı Ziyad'ın geçince, Ziyad da Kadı Şüreyh'e bu emri yazılı olarak gönderdi ve şüreyh daha önce müslümanı gayri müslime varis kılmazdı. Bu yazılı emri aldıktan sonra Onun bu konuyla ilgili hüküm verdiğinde bu hüküm müminlerin emîrinin hükmüdür derdi.¹⁷² Tâbiîn dönemi fıkıhçılarından Abdullah b. Ma'kıl Muaviye'nin uygulamasından övgüyle bahsetmiştir. Allah'ın Elçisinin ashabının hükümlerinden sonra Muaviye'nin ehl-i kitap hakkında verdiği hükümün en güzel olduğu kanaatindedir.¹⁷³ Gene tâbiîn fakihlerinden Mesrûk'un (v. 63/683), bu konuyla ilgili bir sözü bulunmaktadır: “İslâm'da Muaviye'nin hükümden daha hoş bir yeni hüküm ortaya çıkmadı. Muaviye müslüman yahudi ve hıristiyan'a mirasçı kılar, bunları ise müslümanlara mirasçı kılmazdı, Şam ehli de bunu uyguladı dedi.”¹⁷⁴ Yukarıda geçen Zührî'nin rivayetten de anlaşılıyor ki, halife olarak müslümanı gayri müslime mirasçı kılan ilk kişi Hz. Muaviye'dir. Gene bu uygulama Hz. Muaviye döneminden başlayarak Ömer b. Abdülaziz (v. 101/720) dönemine kadar sürmüştür. Tekrar Yezid b. Abdülmelik Muaviye uygulamasını yürürlüğe koymuştur. Halife Hişam ise Hulefa-i Raşidin uygulamasına dönmüştür. Muaviye 41 hicride halife oldu. Hişam ise 105'te halife oldu.¹⁷⁵ Buna göre 41-105 hicriye kadar 64 yıl geçmektedir. Yezid b.

¹⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 287.

¹⁷² Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 36; Sa'îd b. Mansûr, *es-Sünen*, I, 67.

¹⁷³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 287.

¹⁷⁴ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 36.

¹⁷⁵ İsmail Yiğit, “Emeviler”, *DİA*, XI, 95.

Abdölmelik'in 4 yıllık hilafetiyle Ömer b. Abdölaziz'in iki buçuk yıllık hilafet döneminini çıkartırsak, geride aşığı yukarı 58 yıllık bir süre kalır. Yani Zührî'nin bildirdiğı bilgiye dayanarak Emeviler döneminde bu ictihadın 58 yıl uygulana geldiğı sonucunu çıkartabiliriz.

Hız. Muaviye'nin bu ictihada varmasının sebebi Hız. Peygamberin "İslâm üstündür, ona üstün gelinmez"¹⁷⁶ hadisi ile ehl-i kitaba mirasçı olmanın ehl-i kitaptan olan kadınla evlenmenin caiz olduğununa bağlamasıdır. Bu ictihadın araka planında ne olduğunu anlamamız için bu konuyla ilgili rivayetleri zikretmemiz gerekmektedir. Bu rivayetler şöyledir:

Şa'bi'nin nakline göre babalarından alacakları mirastan mahrum kalmamak için bir gurup insanın mevcut olduğu Muaviye'ye iletince, Muaviye " *Biz onlara mirasçı oluruz, onlar bize mirasçı olamazlar.*" dedi.¹⁷⁷

Yine Şa'bi'nin nakline göre bir adam Muaviye'ye gelerek "İslâm bana fayda mı verir, zarar mı verir?" diye sordu. Muaviye, " tabii ki sana fayda verir, niye sordun" diye cevap verdi. Adam kendisinin müslöman, babasının hıristiyan olduğunu ve Hıristiyanlık üzere öldüğünü, kardeşleri de hıristiyan oldukları için "Biz, babamızın mirasına senden daha layığız." dediklerini anlattı. Muaviye adamın kardeşlerini getirerek onlara "siz ve o babanızın mirasında ortakınız." dedi. Ziyad'a müslömanı gayri müslime mirasçı yapması, gayri müslimi müslömana mirasçı yapmaması konusunda yazılı emir verdi. Ziyad talimat eline geçince, kadı Şüreyh'e yazılı emir gönderdi. Kadı Şüreyh daha önce müslömanı gayri müslime, gayri müslimi de müslömana mirasçı kılmazdı. Ziyad'ın emri üzerine bu talimata göre hüküm verdi. Bu şekilde hüküm verdiğinde, "Bu müminlerin emîrinin hükmüdür." derdi.¹⁷⁸ Yukarıdaki rivayetlerden Hız. Muaviye'nin bu ictihada varmasının arka planındaki sebebin İslâm'a girecek olanlara bir teşvik amacı güdüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu görüşü savunan Muaviye ve onu izleyenler kimi İslâm hukukçuları tarafından eleştirilmişlerdir. Mehmet Erdoğan "siyasi bir eğilimin fıkha etkisi"

¹⁷⁶ Buhârî, "Cenaze", 79.

¹⁷⁷ Sa'îd b. Mansûr, es-Sünen, I, 67.

¹⁷⁸ Sa'îd b. Mansûr, es-Sünen, I, 67.

başlığı altında bu uygulamaya itirazda bulunmuş ve bu uygulamanın Muaviye'nin siyasi eğiliminden etkilendiğini ileri sürmüştür.¹⁷⁹

Aynı şekilde Cessas (v. 370/980), da Mesrûk'un "İslâm'da yeni çıkan hüküm" sözünü delil alarak bu mezhebin batıl olduğunu ve daha önce müslümanı gayri müslime mirasçı kılınmadığı şeklinde anlaşılması gerektiğini, sonunda ise bu uygulama Ömer b. Abdülaziz tarafından tekrar eski uygulamaya dönüldüğünü kaydeder.¹⁸⁰

Sonuç olarak Muaviye döneminden başlayan bu uygulama Ömer b. Abdülaziz zamanına kadar devam etmiştir. Ömer b. Abdülaziz kendisi bir müctehid ve âdil olduğu ve sünnete bağlı olduğu için müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağı konusunda nassı görüp tekrar ilk dört halife dönemine dönmüştür.¹⁸¹

B. Gayri müslimin Müslümana Mirasçı Olamaması ve Delilleri

Gayri müslim birisinin bir müslümana mirasçı olması için müslüman olma şartı koşulmuştur. Müslüman olmayan birisi, müslüman olana asla mirasçı olamaz. Bu konuda müctehidler birleşmişlerdir. Bu hüküm Kitap, sünnet, icmâ ve kıyas ile sabit olmuştur. Fakat şu kadar var ki Kitap'taki ayetler din farkı ile doğrudan alakalı olmayıp, dolaylı olarak bir gayri müslimin müslümana mirasçı olamayacağı anlamını taşımaktadır.¹⁸² Biz burada gayri müslimin bir müslümana mirasçı olamayacağına dair ileri sürülen delilleri sırasıyla incelemeye tabi tutmak istiyoruz:

1. Kitap

Kur'ân-ı Kerîm'de gayri müslimin müslümana mirasçı olmaması ile ilgili doğrudan bir ayet bulunmamakla beraber fakihler ve tefsir âlimleri bazı ayetlerin buna işaret ettiğini ileri sürerek, bu ayetlerden gayri müslimin bir müslümana mirasçı

¹⁷⁹ Mehmet Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İstanbul 1990, s. 214.

¹⁸⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 37.

¹⁸¹ Kişkî, *a.g.e.*, s.56; Tehânevî, *I'lâü's-sünen* VIII, 363.

¹⁸² İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 295; Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, Mısır 1938, IX, 209.

olamayacağı anlamını çıkarmışlardır. Nisa suresinin 141. ayeti buna işaret eden ayetlerden birisi olarak zikredilmiştir.¹⁸³

Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır.

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فِتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ
وَنَمْنَعُكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا.

*Onlar sizi gözetleyip dururlar. Eğer Allah'tan size zafer nasip olsa; "biz de seninle değil miydik?" derler. Kazanma sırası inkârculardaysa: " Müminlerden gelebilecek tehlikeleri önleyip size üstünlük sağlamadık mı?" derler. Kıyamet günü Allah, aranızda hüküm verecek ve müminlere karşı inkârculara asla yol vermeyecek.*¹⁸⁴ Bu ayetin son kısmında Allah kâfirlerin müminlere karşı hiçbir yol vermeyeceğini ilan etmiştir. Kâfirler eğer müslümana mirasçı olsaydı Allah'ın müminlere karşı yol vermesi anlamına gelirdi ki bu yüce Allah'ın kelamına aykırı olurdu. Bu sebeple kimi fakihler yukarıda geçen ayetin kâfirin müslümana miras olamamasına delalet ettiğini kaydetmişlerdir.¹⁸⁵

Bu konuda Yüce Allah'ın şu sözlerini delil olarak zikredilmiştir.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ
عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعْظَمُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ.

*Nuh rabbine dua edip seslendi: Ey rabbim oğlum benim ailemdendir. Hiç kuşkusuz senin verdiği söz haktır ve sen hikmetle hüküm veren hâkimler hâkimisin. Dedi ki: Ey Nuh o senin ailenden değil, o yanlış iş yapmıştır. Hakkında bilgin olmayan şeyi benden dileme. Cahillerden olmayasın diye sana öğüt vermekteyim.*¹⁸⁶

Yukarıda geçen Yüce Allah'ın ayetlerinde Hz. Nuh ile kâfir olan oğlu arasında ilişkinin kesildiği anlatılmıştır. Ayette Hz. Nuh'un oğlu nesep bakımından Hz. Nuh'un ailesinden olmasına rağmen Kâfir olması sebebiyle kâfir olan oğul ile Hz.

¹⁸³ İbn Rüşd, *Bidâye* II, 295.

¹⁸⁴ Nisa, 4/141.

¹⁸⁵ Kişkî, *a.g.e.*, 53; İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 295.

¹⁸⁶ Hud, 11/45-46.

Nuh arasında herhangi bir bağın kalmadığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu ayetler kâfirin müslümana mirasçı olamayacağı delalet etmektedir.¹⁸⁷

Müslüman ile gayri müslim arasındaki tevarüs hükmünün Kur’ân’dan çıkarılıp çıkarılmayacağı hususunda tefsirci olan Abdurrahman Sa’dî’ye (v. 1956) bir soru sorulunca o da dikkatle düşünüldüğünde bu hükmün Kur’ân’ın terkiibinden çıkarılacağını söylemiştir.¹⁸⁸ Bu hususta Yüce Allah’ın şu ayetini delil getirir: ... وَلَكُمْ مِمَّا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ نِصْفٌ مِمَّا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ “Hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir” ayetinde geçen zevce kelimesinden hareketle gayri müslimin müslime mirasçı olamayacağını söyler. Şöyle ki, zevciyette bir tenasüb ve benzerlik bulunmaktadır. Mümin ile kâfir arasında herhangi bir tenasüb ve benzerlik bulunmamaktadır. Dolayısıyla Allah “sizin hanımlar” ifadesinden benzerlik ve uygunluk arzeden müminlerin kastedildiği anlaşılmalıdır.¹⁸⁹

Kimi fakihler ise gayri müslimin müslümana mirasçı olamaması delilini Yüce Allah’ın şu sözüne dayandırmışlardır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ.

*Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Siz onlara karşı sevgi duymaktasınız. Oysa onlar size gelen gerçeği inkâr etmişler; rabbiniz olan Allah’a imanınızdan ötürü, Elçi’yi de, sizi de (Mekke’den) sürüp çıkarmışlardır. Siz eğer benim yolumda cihat etmek ve benim hoşnutluğumu aramak üzere çıkmışsanız, onlara karşı içinizden hala (nasıl) sevgi saklarsınız. Ben sizin gizlediklerinizi de, açığa vurduklarınızı da bilmekteyim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.*¹⁹⁰

¹⁸⁷ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru’l-Menâr*, Mısır 1948, IV, s. 407; Yusuf Karadâvî, *Fetâvâ el-mu’âsıra*, Kuveyt 1989, s. 513.

¹⁸⁸ Abdurrahman Nâsır es-Sa’dî, *Tefsîru’l Kerîmu’r-Rahmân fî tefsîri Kelâmi’l-Mennân* (thk. Sa’d b. Fevvâz), Dâru İbni’l-Cevzi I, 285.

¹⁸⁹ Sa’dî, *a.g.e.*, I, 285-286.

¹⁹⁰ Mümtehine, 60/1.

Yüce Allah bu ayetinde kendi düşmanı ve müslümanların düşmanı olan kâfirler ile dost edinmeyi yasaklamıştır. Dolayısıyla kâfirle müslüman arasında velayet mevcut değildir. Tevarüste de varisle mûris arasında velâyetin bulunması gerekmektedir. İkisi arasında velâyet olmadığı için gayri müslim birisi bir müslümana varis olamaz. Bu ayet gayri müslimin müslümana varis olamayacağını göstermektedir.¹⁹¹

2. Sünnet

Gayri müslimin müslime mirasçı olamaması Kur'ân'da birtakım ayetler işaret olunmakla birlikte sünnet bu konuda net bir hüküm ortaya koyarak gayri müslimin müslümana mirasçı olamayacağını ilan etmiştir. Bu konuda Hz. Peygamberden birçok hadis rivayet edilmektedir. Bu hususta rivayet edilen hadisler şunlardır.

لا يرث المسلم الكافر ولا الكافر المسلم

“Müslüman kâfire, kâfir de müslümana varis olamaz.”¹⁹²Yine bu konuyla ilgili Hz.Peygamber şöyle buyurmaktadır:

لا يتوارث أهل ملتين شئى

“İki ayrı din mensupları birbirlerine mirasçı olamazlar.”¹⁹³ Bu hadisten de anlaşılıyor ki iki ayrı dine mensup olanlar birbirlerine mirasçı olamazlar. Yani kâfir müslümana hiçbir zaman mirasçı olamaz.

Kimi fakihler “müslüman kâfire, kâfir de müslümana mirasçı olamaz” hadisinin Yüce Allah'ın “Allah size evlatlarınız konusunda öğüt vermektedir. Erkek için kadının iki katı kadar pay vardır.”¹⁹⁴ ayetinin anlamını tahsis ettiğini ileri sürmektedirler:¹⁹⁵ Bu ayette geçen her erkek için kadın payının iki katı olduğu genel

¹⁹¹ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, “Miras”, III, 373.

¹⁹² Buhârî, “Ferâiz”, 26; Müslim, “Ferâiz”, 1.

¹⁹³ İbn Mâce, “Ferâiz”, 6; Tirmizî, “Ferâiz”, 16; Dârimî, “Ferâiz”, 10.

¹⁹⁴ Nisa, 4/11.

¹⁹⁵ Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed el-Bâbertî, *er-Rükûd ve'n-nükûd şerhu Muhtasarı İbni'l Hâcib*, Riyad 2005, II, 260; Kâşif Hamdi Okur, “İslam Hukukunda Miras Engeli Olarak Müslüman ve Gayri müslim Arasındaki Din Ayrılığı” *Din bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. III, Samsun 2007, s. 103.

bir ifadedir. Kâfir de bunun içine girer; ancak yukarıdaki hadisin bu ayeti tahsis ettiği için kâfir olanlar bu ayetin dışında tutulmuştur.¹⁹⁶

Karâfi'ye (v. 684/1285) göre yukarıdaki ayetle hadis arasındaki bağlantı âmmin tahsisi değildir. Mutlak olan bir ifadenin takyididir; çünkü hadis varisin gayri müslim olmadığı takdirde, mirasa hak kazanacağını bildirmektedir.¹⁹⁷

3. İcmâ

Bu konuyla ilgili Kur'ân'da birtakım ayetlerin işareti ve Hz. Peygamberin sünnetinde de kesin olarak kâfirin müslümana mirasçı olamayacağı bildirilmiştir. Bu konuyla ilgili üçüncü kaynak icmâdır. Kâfirin müslümana mirasçı olamamasına fukaha arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Fakihler kâfirin müslümana mirasçı olamayacağı konusunda icmâ etmişlerdir.¹⁹⁸ Fakat bu icmâ'nın karabet ve nikâh sebebiyle tevarüs olayının üzerinde olduğu şeklinde anlamalıyız; çünkü velâ sebebiyle icmâ'nın olmadığı ve bu konuda İmâm Ahmed b. Hanbel'in muhalefet ettiği bilinmektedir.¹⁹⁹

4. Kıyas

Gayri müslimin müslümana mirasçı olamayacağı konusunda müctehidler aklî delil de ileri sürmüşlerdir. Kur'ân'da gayri müslimin müslümana mirasçı olacağına dair doğrudan bir ayet bulunmamla beraber müslüman ile gayri müslim arasındaki velayetin kesildiği bildirilmiştir. Bu konuyla ilgili Serahsî Yüce Allah'ın şu sözlerini zikreder:²⁰⁰

“*Kâfirler birbirlerinin velileridir...*”²⁰¹ Gayri müslimle müslüman arasında velâyet olamadığına göre tevarüsün esasî velâyet olduğu için gayri müslim müslümana varis olamaz.²⁰²

¹⁹⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 72; Bâbertî, *er-Rükûd*, II, 260.

¹⁹⁷ Okur, *a.g.m.*, s.102.

¹⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246; Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, III, 24; İbn Murtaza, *Bahr*, VI, 550

¹⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246.

²⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30.

²⁰¹ Enfal, 8/73.

²⁰² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246; Kişkî, *a.g.e.*, s. 53.

C. Müslümanın Gayri müslime Mirasçı Olup Olmama Meselesi

Nikâh ve karabet yoluyla gayri müslimin müslümana mirasçı olamaması konusunda bütün müctehidlerin icmâ etmelerine rağmen müslümanın gayri müslime mirasçı olması konusunda icmâdan söz edemeyiz. Aralarında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Usâme b. Zeyd (v. 54/674) ve Cabir b. Abdullah'ın (v. 78/697) bulunduğu sahabilerin çoğunluğu bu görüşü savunmuşlardır. Tâbiünden Zührî, Atâ b. Ebû Rebah (v. 114/732), Tâvûs b. Keysan (v. 106/725), Hasan-ı Basrî Ömer b. Abdülaziz ve diğerleri de bu görüştedirler Mezhepler arasında Hanefiler, Malikîler, Şâfiîler, Hanbelîler, Zâhirîler ve Zeydîler de nikâh ve karabet yoluyla müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağı görüşünde birleşmişlerdir.²⁰³

Sahabeden Hz. Muaz b. Cebel ile Hz. Muaviye; tâbiünden Said b. Müsayyeb İbrahim en-Nehâî (v. 96/714), Amir b. Şurahbil eş-Şâ'bî (v. 103-104/721-722) gibi fakihler müslümanın gayri müslime varis olabileceğini ileri sürmüşlerdir.²⁰⁴

1. Müslümanın Gayri müslime Mirasçı Olamayacağını Savunanlar

Müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını savunan müctehidler bu konuda görüşlerini desteklemek için ilk önce naklî delillere daha sonra kıyas dediğimiz aklî delile başvurmuşlardır. Bu delilleri aşağıda genişçe incelemeye tabi tutacağız.

a. Naklî Deliller

İslâm hukukçuları gayri müslimin müslümana mirasçı olabilmesi delilini hem kitap hem de sünnetten göstermeye çalışmışlardır; fakat müslümanın gayri müslime mirasçı olmaması konusunu kitaptan daha çok Hz. Peygamberin hadislerine dayandırmışlardır. Bununla beraber gayri müslimin müslümana mirasçı olamaması ile ilgili ayetlerin bir kısmı müslümanın gayri müslime mirasçı olamaması durumu konusunda da kullanılmıştır.²⁰⁵

²⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30; İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 295; Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 73; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 264; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 337; İbn Murtazâ, *Bahr*, VI, 550-551.

²⁰⁴ Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 73; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 264.

²⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30.

"*Kâfirler birbirlerine dostturlar...*"²⁰⁶ Eğer buradaki velilikten maksat mirastaki velayet ise din farkının miras engeli olduğu apaçıktır. Eğer buradaki velilikten maksat genel bir velilikse gene mirasın temelinde velilik bulunduğu için bu ayet mirası da kapsamaktadır. Dolayısıyla kâfirler birbirlerine varis olsa da kâfirler müslümana ve müslüman da kâfire mirasçı olamazlar.²⁰⁷

Aynı şekilde Hz. Nuh ile gayri müslim olan oğlu arasında herhangi bir ilişki kalmadığından kâfirle müslüman arasında tevarüsün cereyan etmeyeceğine işaret edilmektedir.²⁰⁸ Nitekim Yüce Allah'ın (Hud, 11/45-46) ayetlerindeki beyanı bu hususu teyit etmektedir. Fakat yukarıda zikredilen ayetlerden kesin olarak bir hüküm çıkarmak mümkün olmamakla beraber din farkının mirasa engel teşkil ettiğine birer işarettir.

Müslümanın gayri müslime mirasçı olamamasının temel dayanağı Hz. Peygamberin hadisleri ve uygulamalarına dayanmaktadır.²⁰⁹ Bu konuda Hz. Peygamberin şu hadislerini zikredebiliriz:

"*Müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olmaz.*" Hadisi Yani Buhârî ile Müslim'in ittifak ettikleri bir hadistir. Bu hadisten müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını kesin olarak anlayabiliriz.²¹⁰

Bu konuyla ilgili başka bir rivaet de zikredilmiştir: "*İki farklı din sahipleri birbirlerine mirasçı olamazlar.*"²¹¹ Hadisinde geçen iki farklı dinden (ملتين) kasıt İslâm ve küfürdür. Dolayısıyla müslüman birisi gayri müslime varis olamaz.²¹²

Müslümanın gayri müslime mirasçı olamaması konusunda Hz. Peygamberin Hz. Ali ve Cafer ile ilgili bir uygulaması da bulunmaktadır. Müctehidler bu uygulamanın da müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını delilleri

²⁰⁶ Enfal, 8/73.

²⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30.

²⁰⁸ Karadâvî, *a.g.e.*, I, 513.

²⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246-247.

²¹⁰ Kişki, *a.g.e.*, s. 54; İbn Kudâme, *el-Muğni* VI, 246.

²¹¹ İbn Mâce, "Ferâiz", 6; Tirmizî, "Ferâiz", 16; Dârimî, "Ferâiz", 10; Ebî Bekir Abdillâh b. Muhammed İbn Ebî Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Beyrut 191989, VI, 285-287.

²¹² Kazvinî, *el-Aziz*, VI, 505.

arasında zikretmiştir.²¹³ Bu konuda Usâme b. Zeyd'den şöyle bir rivayet aktarılmıştır:

عن أسامة بن زيد بن حارثة أنه قال : يا رسول الله أنزل في دارك بمكة ؟ فقال وهل ترك لنا عقيل ممن رباع أو دور ؟ وكان عقيل ورث أبا طالب هو وطالب ولم يرثه جعفر ولا علي شيئا لأنهما كانا مسلمين وكان عقيل وطالب كافرين.

Usâme b. Zeyd (r.a) : “Ey Allah'ın rasûlü (s.a.s) Mekke'de nereye ineceksin evine mi?” demiş o da : “Akîl, evleri ve haneleri bıraktı mı ki!” buyurmuştur. Akîl ve Talib Ebû Talib'in evlerine mirasçı olmuş, bunun yanında ne Cafer ne de Ali hiçbir şeye mirasçı olamamışlardı; çünkü bunları her ikisi Müslüman; Akîl ve Talib ise kâfirdiler.”²¹⁴ Usâme b. Zeyd'in rivayetinden de anlaşılıyor ki müslüman birisi gayri müslime varis olamaz. Eğer bu mümkün olsaydı Hz. Ali ile Hz. Cafer Ebû Talib'e varis olurdu. Bu demek ki din farkı mirasa mani teşkil etmektedir.

Kimi fakihler yukarıdaki hadislerin birtakım ayetlerle ilişkisine bakmaksızın bu hadislere binaen din farkının miras engeli olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla müslüman biri gayri müslime mirasçı olmaz.²¹⁵

Aynı şekilde Kimi fakihler bu hadislerin bazı ayetlerle ilişkisi olduğuna dikkat çekerek farklı görüşler sergilemişlerdir. Bazıları “müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olamaz”²¹⁶ hadisin tevâtür derecesine ulaştığını ve “ Allah size, çocuklarınızın hakkında erkeğe iki kişinin payı kadarını emreder...”²¹⁷ ayetini tahsis ettiğini savunur. Kimileri ise yukarıda geçen hadisin mütevâtir olmadığını buna rağmen âhâd haberle tahsisin caiz olduğunu ileri sürmektedirler. Bu görüşü fukahanın cumhuru savunmaktadır. Hanefiler ise âhâd haberin kitabı tahsis edemeyeceğini; ancak âmm olan lafzın Kitap veya mütevâtir sünnet ile tahsise uğradıktan sonra âhâd haberle tahsisinin caiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.²¹⁸

²¹³ Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 72; İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 442; Yusuf b. Abdullah b. Muhammed İbn Abdilber, *el-İstizkâr el câmi' limesâhibi fukahâ'il emsâr*, Beyrut 2001, IV, 369.

²¹⁴ Buhârî, “Hac”, 44.

²¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, V, 116; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, IV, 368.

²¹⁶ Buhârî, “Ferâiz”, 26; Müslim, “Ferâiz”, 1.

²¹⁷ Nisa, 4/11.

²¹⁸ Bâbertî, *er-Rükûd*, II, 258-259; Okur, “a.g.m.”, s. 101.

Hanefilerden Kerhî (v. 340/952) ise âmm bir lafzın munfasıl bir delille tahsis edildikten sonra âhâd haberle tahsis edilmesini caiz olduğunu, aksi takdirde caiz olmadığını ileri sürmektedir.²¹⁹

Hanefiler âhâd haberlerin Kur'ân'ın âmm lafzının tahsis edemeyeceğini kabul ettikleri için bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimileri bu konuda varid olan hadisin mütevâtir olduğunu kabul etmiş; çünkü mütevâtir olan haber Kur'ânın genel lafzını tahsis edebilir ve mütevâtir haberin Kur'ân'ın genel lafzının tahsis edebileceği hususunda müctehidler ittifak halindedir.²²⁰ Kimileri “Allah size, çocuklarınızın hakkında erkeğe iki kişinin payı kadarını emreder...”²²¹ ayetini ilk olarak “*Allah müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir.*”²²² ayetiyle tahsis edilmiş, bu nedenle âhâd haberle tahsisine herhangi bir engel kalmamıştır.²²³

b. Aklî Deliller

Müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını savunan cumhur bu konuda farklı naklî deliller ileri sürmelerinin yanında aklî delil de ileri sürmüşlerdir. Gayri müslimle müslüman arasında velâyet bulunmadığı için müslüman da ona mirasçı olamaz. Nitekim gayri müslim de kâfire mirasçı olamaz; çünkü tevarüste velâyet esas alınmıştır. Aralarında velâyet bulunmayan iki farklı din mensupları (müslüman-kâfir) birbirlerine varis olamazlar.²²⁴

2. Müslümanın Gayri müslime Mirasçı Olacağını Savunanlar ve Delilleri

Sahabilerden Muaz b. Cebel ile Muaviye; tâbiîn ve onları izleyenlerden Muhammed b. Hanefiyye (v. 81/700) , Ali b. Hüseyin (v. 61/680), Said b. Müseyyeb, Mesrûk, Abdullah b. Ma'kil (v.88/707), Şa'bi, İbrahim en-Nehâî, İshak

²¹⁹ Ebî Ebû Nasr Abdülvehhab b. Ali es-Sübki, *Ref'u'l-hâcib 'an Muhtasari İbni'l-Hâcib*, Beyrut 1999, III, 317; Bâbertî, *a.g.e.*, II, 259.

²²⁰ Ebî Bekir Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî, *Mizânü'l-usûl fi netâici'l-'ukûl*, Dâru't-Türas, Kahire 1997, 322; es-Sübki, *a.g.e.*, III, 317.

²²¹ Nisa, 4/11.

²²² Nisa, 4/141.

²²³ Bâbertî, *a.g.e.*, II, 260; Okur, “a.g.m.”, s. 101.

²²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246; Muhammed Abdurraûf el-Münavi, *Feyzü'l kadir şerhu'l Câmiu's-sağir*, Mısır 1938, VI, 449.

(v. 238/853) ve Yahya b. Amr (v. 289/902) müslümanın gayri müslime (ehli-kitab) mirasçı olacağını savunmuşlardır.²²⁵

Muaz b. Cebel'in bu görüşte olduğunu şu rivayetten anlamaktayız: *Ebü'l Esved ed-Düelî demiştir ki; Muaz b. Cebel'e bir müslümanın varis olduğu bir yahudinin mirası getirildi. Muaz da Hz. Peygamberin "İslâm artırır, eksiltmez" hadisinin manasına bakarak müslümanı varis kılmıştır.*²²⁶

Muaviye b. Ebû Süfyan da müslümanın gayri müslime mirasçı olabileceği görüşündedir.²²⁷ Abdullah b. Ma'kil da Muaviye'nin görüşünü güzel bulmuştur.²²⁸

Hz. Ömer'in de bu görüşte olduğu iddia edilmektedir. Hammâd'dan (v. 120/738) rivayet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle dedi: "Şirk ehline varis oluruz, onlar bize varis olamazlar."²²⁹ Bu rivayetin doğru olmadığı Hz. Ömer'den bu rivayetin aksinin sabit olduğu ileri sürülmüştür.²³⁰ Nitekim Eş'as b. Kays'ın (v. 40/661) yahudi olan halası vefat ettiğinde Hz. Ömer Eş'as'ı yahudi olan halasına mirasçı kılmadı ve şöyle buyurdu: " (Ölen yahudiye) ancak kendi din ehli mirasçı olabilir."²³¹

İbn Teymiyye (v. 728/1328) de bu görüşü kesin olarak savunurken, öğrencisi İbnü'l- Kayyim (v. 751/1350) hocasının görüşüne meyilli olduğu anlaşılmaktadır.²³²

Caferî mezhebi de bu görüştedir.²³³ Hatta Caferîler gayri müslimin malının tamamının müslüman olan varise verileceği kanaatini taşımaktadırlar.²³⁴ Konuyla ilgili Hz. Ali'den gelen bir rivayeti delil olarak zikretmişlerdir. İbn Ribat'ın anlattığına göre Hz. Ali şöyle buyurdu: "Eğer bir zimmî babası hayattayken müslüman olursa, babasının bir başka müslüman olan oğlu varsa ve sonra babası

²²⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 246; Ebû Zekerriyya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi Sahihî Müslim b. el-Haccâc*, byy 1994, XI, 52.

²²⁶ Ebû Dâvûd, "Ferâiz", 10.

²²⁷ Nevevî, *a.g.e.*, XI, 75; Necmüddin Mahfuz b. Ahmed b. Hasan el-Kelvezânî, *et-Tehzib fi'l ferâiz* (thk. Muhammed İsmail eş- Şâfi), Beyrut 1997, 223.

²²⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, VI, 287.

²²⁹ San'ânî, *el-Musanef*, X, 339.

²³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 246; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, IV, 370.

²³¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, VI, 286.

²³² Ebû'l-Abbâs Takıyyuddîn Ahmed b. Abdulhalim İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, Beyrut 1987, V, 445; İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 465.

²³³ Küleynî, *Fürû'u'l-Kâfi*, VII, 152.

²³⁴ Küleynî, *a.g.e.*, VII, 155-156; Tûsî, *el-İstibsâr*, IV, 200.

vefat ederse müslüman olan babasının bütün malını alır. Diğer oğul (müslüman olmayan oğul) ve vefat edenin karısı müslüman oğluyla birlikte kocasının mirasından alamaz”.²³⁵ Bu konuda ileri sürülen delilleri aşağıda icleleyeceğiz.

a. Naklî Deliller

Müslümanın gayri müslime mirasçı olabileceği içtihadına varanlar bu icthadlarını konuyla ilgili bazı hadis-i şerif ve sahabe görüşüne dayandırarak temellendirmektedir.

عن عبدالله بن بريدة أن أخوين اختصما إلى يحيى بن يعمر يهودي ومسلم فورث المسلم منهما وقال حدثني أبو الأسود أن رجلا حدثه أن معاذ قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول " الإسلام يزيد ولا ينقص " فورث المسلم.

“Abdullah b. Büreyde’den rivayet ediliyor: Biri müslüman diğeri Yahudi olan iki kardeş (ölen babaları için) Yahya b. Yamer’e başvurdu. O da onlardan müslüman olanı mirasçı kıldı ve şöyle dedi: “ Ebu’l Esved’in bana haber verdiği göre; bir adam ona (şöyle) demiş – Muaz b. Cebel dedi ki : - Ben rasûlullah’ı “İslâm artırır, eksiltmez” derken işitti (Muaz bu sözü söyledikten) hemen sonra müslümanı varis kıldı.”²³⁶

Muaz’ın “İslâm artırır ve eksiltmez” hadisine binaen müslümanı kâfire mirasçı kıldığı anlaşılıyor. Yukarıdaki hadisin delalet yönü şöyle belirtilmektedir: İslâm, müslüman olan kimsenin hakkını artırır ve onun hakkından hiçbir şey eksiltmez. Müslüman, İslâm’a girmeden önce kâfir olan akrabasından miras hakkı kazanmıştır. İslâm’a girdikten sonra bu haktan yoksun kalacak olursa, İslâm’a girmesi onun daha önce var olan hakkını eksiltmiş olur. Bu ise caiz değildir. Dolayısıyla müslüman biri kitap ehlinden olan birisine mirasçı olur.²³⁷

Müslümanın gayri müslime varis olacağını savunanlar bu konudaki hadisle ilgili farklı bir değerlendirme yaparak icthadlarını desteklemek istemişler: Yüce Allah’ın “Allah size, çocuklarınızın hakkında erkeğe iki kişinin payı kadarını

²³⁵ Tûsî, *el-İstibsâr*, IV, 200.

²³⁶ Ebû Dâvûd, “Ferâiz”, 10.

²³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30; Kişki, *a.g.e.*, 55.

emretmektedir..”²³⁸ sözlerinin zahirinden müslümanın gayri müslime, onun da müslümana mirasçı olabileceği anlaşılmaktadır. Fakat Hz. Peygamberin “iki farklı din sahipleri birbirine varis olamazlar” hadisiyle tahsise uğramıştır; çünkü ayet geneldir, hadis ise özeldir. Dolayısıyla has olan âmm olana takdim edilir. Aynen bunun gibi “İslâm artırır ve eksiltmez” hadisi, “iki farklı din sahipleri birbirine varis olamaz” hadisinden daha hastır. Bunun için daha has olan bu hadis “iki farklı din sahipleri birbirine varis olamaz” hadisine takdim edilmelidir, şeklinde delillerini temellendirmeye çalışmışlardır.²³⁹ Ayrıca bu konuyla ilgili şu hadis de delil olarak zikredilmiştir:

وقال الحسن وشريح وإبراهيم وقتادة إذا أسلم أحدهما فالولد مع المسلم . وكان ابن عباس رضي الله عنهما مع أمه من

المستضعفين ولم يكن مع أبيه على دين قومه . وقال الإسلام يعلو ولا يعلى

*Hasan, Şüreyh, İbrahim, Katade şöyle demiştir. Ana babadan biri Müslüman olursa, çocuk müslüman olan ile birlikte. İbn Abbas anasıyla birlikte müstezaflardan (Mekke’de zayıf düşürülmüşlerden) idi. Babasıyla birlikte kavminin dinine mensup değildi. O şöyle demiştir: “İslâm üstün gelir (fakat) ona üstün gelinmez.”²⁴⁰ Buhârî’nin *es-Sahîh*’inde de geçen bu hadis İbn Abbâs’ın sözü gibi algılanabilir; fakat Âiz b. Amr el-Müzenî’nin(v. 69/681) merfu olarak zikrettiği “İslâm üstündür ona üstün gelinmez.”²⁴¹ rivayetinden bu hadisin Hz. Peygambere ait olduğu anlaşılmaktadır.²⁴²*

Müslümanı gayri müslime mirasçı kılanlar, bu hadiste İslâm’ın üstünlüğünden bahsedilmekte olduğunu, dolayısıyla İslâm’ın üstün olmasının müslümanın gayri müslime mirasçı olması; onun ise müslümana mirasçı olamamasına delalet ettiğini ileri sürmüşlerdir.²⁴³ Mirasta mirasçının miras bırakan kişi üzerinde bir tür velilik hakkı söz konusudur. İslâm’ın üstün olmasından dolayı bu velilik müslüman üzerinde kâfir için sabit olmaz. Ama kâfir üzerinde müslüman

²³⁸ Nisa 4/11.

²³⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, IX, 211.

²⁴⁰ Buhârî, “Cenaze”, 79.

²⁴¹ Ali b. Amr ed-Dare-kutnî, *es-Sünen*, III, 252.

²⁴² Ebî Muhammed Mahmud b Ahmed Aynî, *Umdetü'l kari şerhu Sahihu'l Buhârî*, byy ts VII, 169.

²⁴³ Ahmed b. Muhammed b. İsmail Tahtâvî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî ale'd-dürri'l-muhtâr*, byy ts, IV, 378; Kişkî, *a.g.e.*, s. 55.

için sabit olur.²⁴⁴ Mirasçılık hakkı bazen genel bazen ise özel sebeplerle kazanılır. Müslüman kâfire genel bir sebepten dolayı mirasçı olabilir; çünkü İslam ülkesinde varisi bulunmayan zimmîye müslümanlar varis olurlar. Ama kâfir hiçbir zaman müslümana genel sebeple mirasçı olamaz. Genel sebeple mirasçı olamayan kâfir özel sebeple de mirasçı olamaz. Buna örnek olarak mürtedi zikredebiliriz. Diğer gayri müslimler de mürtede kıyas edilerek müslümana mirasçı olamazlar.²⁴⁵

b. Aklî Delil

Müslümanı gayri müslime mirasçı kılanlar birtakım naklî delillere başvurdukları gibi bu konuyla ilgili aklî delile de başvurmuşlardır. Konuyla ilgili delilleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Müslümanın gayri müslime varis olmalarının onların (ehl-i kitap) kadınlarıyla evlenmenin caiz olduğuna kıyas edilmiştir. Bir müslümanın ehl-i kitaptan olan bir kadınla evlenebileceği gibi ehl-i kitaba varis de olabilir. Buna karşılık gayri müslim biri müslüman kadınla evlenemeyeceği gibi onlar müslümanlara varis olamazlar.²⁴⁶

2. Kâfirlerin kanlarını müslümanların kanlarına eşit olmamasının müslümanın gayri müslime varis olabileceğine kıyas edilmiştir. Buna göre nasıl ki, bir müslümanın kanına karşılık gayri müslimden kısas alınır ve gayri müslimin kanına karşılık müslümandan kısas alınmayacaksa; müslümanın gayri müslime varis olabileceğine, onun ise müslümana varis olamayacağı hükmü verilmiştir.²⁴⁷

3. Gayri müslimin malını ganimet olabilmesinin müslümanın gayri müslime mirasçı olabileceğine kıyas edilmiştir. Buna göre nasıl ki, müslüman gayri müslimin malını ganimet olarak alabiliyorsa; müslümanın gayri müslime varis olabileceği, gayri müslimin müslümana varis olamayacağı hükmü ortaya çıkar.²⁴⁸

²⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30.

²⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 31.

²⁴⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 73; İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 295; Zekeriyya b. Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *Nihâyetü'l hidâye ilâ tahrîr'l-Kifâye*, Beyrut 2003, s. 94.

²⁴⁷ İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 296.

²⁴⁸ Kazvinî, *el-Aziz*, VI, 505; Ensârî, *Nihâye*, s. 94.

3. Müslümanı Gayri müslime Mirasçı Kılanların Delillerine Verilen Cevap ve İtirazları

Karabet ve zevciyet yoluyla müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını savunan çoğunluk ise müslümanın gayri müslime mirasçı kılma konusunda ileri sürülen delillere farklı şekillerde cevap vermeye çalışmışlardır.

Müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını savunanlar, müslümanın onlara mirasçı olacağını savunanların ileri sürdükleri, “İslâm artırır, eksiltmez” ve “İslâm üstün gelir, ona üstün gelinmez” delillerine karşı Hz. Peygamber’in “müslüman kâfire, kâfir de müslümana mirasçı olamaz” sözünü delil getirerek; bu hadisin miras konusunda nass olduğunu ileri sürmüşlerdir. Müslümanı gayri müslime mirasçı kılanların ileri sürdükleri hadislerin miras konusunda ne nass ne de zahir olduğunu iddia eden cumhur, miras konusunda nass olan bir hadisin miras konusunda ne nass ne de zahir olan hadise karşı terk edilmenin caiz olmadığını ileri sürer.²⁴⁹ Miras konusunda nass olmayan hadislerin miras konusunda nass olan hadislere uygun olarak tevil edilmelidir. Miras konusuyla ilgili olan nassın muhalifine hamletmek caiz değildir.²⁵⁰

Müslümanı gayri müslime mirasçı kılanların ileri sürdükleri “İslâm artırır, eksiltmez” hadisinin sıhhati tartışılmıştır. Sahih olsa bile farklı anlamlara geldiğinden müslümanın gayri müslime mirasçı olacağına delil olmadığını ileri sürülmüştür. Nitekim bu hadisteki râvi silsilesinde kopukluk bulunduğu ve hadisin munkati olduğu ileri sürülmüştür.²⁵¹ Onların ileri sürdükleri rivayetler sıhhat bakımından cumhurun delillerinden daha düşüktür. Dolayısıyla ittifak edilen hadisle amel etmek gerekir.²⁵² İslâm hukukçuları “İslâm artar/artırır ve eksilmez/eksiltmez” hadisini miras konusuyla ilgili olmadığını ve farklı anlamlara geldiği kaydetmektedirler. Onlara göre nassın olduğu yerde mücmel tevil edilmelidir.²⁵³ İslâm hukukçuları bu hadisi şu şekilde tevil etmişlerdir:

²⁴⁹ Zafar Ahmad et-Tehânevî, *İlâi's -Sünen*, Beyrut 1997, XVIII, 360;

²⁵⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 37.

²⁵¹ Ebi't-Tayyib Muhammed Şemsulhak Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd şerhu Sünen Ebî Dâvûd*, Medine 1968, VIII, 123; Ensârî, *Nihâye*, s. 96.

²⁵² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 246;

²⁵³ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 37; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 264.

1. Bazı İslâm hukukçularına göre bu hadisten maksat, İslâm'a yeni girenlerle İslâm'ın artması ve mürted olanlarla eksilmemesidir.²⁵⁴

2. Kimi İslâm hukukçuları ise şehirlerin fethedilmesiyle İslâm'ın çoğalması ve İslâm'ın karşısında küfrün çoğalmasıyla eksilmemesi şeklinde yorumlamışlardır.²⁵⁵

3. Zafer Tehânevî'ye (v. 1394/1974) göre bu hadisten maksat, dünyanın dört tarafında olan İslâm âlimleri ve onların nurlarının günden güne arttığını ve eksilmediğini haber verilmesidir.²⁵⁶

4. İslâm eksilmez/eksiltmez ibaresinde yer alan “noksan” (eksilme) İslâm'a değil, kâfirin küfrüne izafe edilmiştir, . Dolayısıyla kâfirin, müslümana halef olması uygun değildir şeklinde yorumlanmıştır.²⁵⁷

Müslümanı gayri müslime mirasçı kılanların ileri sürdükleri “İslâm üstün gelir ona üstün gelinmez” hadisi de farklı şekillerde tevil edilmiştir.²⁵⁸

1. Kimi fakihlere göre الإسلام يعلو ولا يعلى “İslâm üstün gelir, ona üstün gelinmez” hadisinde geççen علو (uluv) dan kasıt İslâm'ın şeref, delil, kahır ve galib gelme bakımından üstünlüktür. Yani zaferin sonuçta müslümanların olması demektir.²⁵⁹

2. Kimi fakihlere göre İslâm'ın üstünlüğünden kasıt İslâm'ın diğer dinlere üstün olmasıdır. İslâm dini hak din olduğu için en üstün bir dindir. Bu hadisteki üstünlükten müslümanın gayri müslime mirasçı olabileceği anlamı çıkarılmaz. Bu hadisin bu konuyla alakası yoktur. Miras konusunda nass olanı nass olamayana terk edilmez. Onun için Nevevî (v. 676/1277), Hz. Muaz ve ona tabi olanlar hakkında onlara “müslümanın kâfire kâfirin de müslümana mirasçı olamaz” hadisinin büyük ihtimalle ulaşmadığını ileri sürmektedir.²⁶⁰

²⁵⁴ Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, VIII, 123; Ebî'l Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *Hâvî'l-Kebîr* (thk. Ali Muhammed ve Âdil Ahmed Abdülmevcud), Beyrut 1994, VIII, 79; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 37.

²⁵⁵ Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, VIII, 123; Kazvinî, *el-Aziz*, VI, 505.

²⁵⁶ Tehânevî, *İla'üs-Sünen* XVIII, 363.

²⁵⁷ Tahtâvî, *Hâşiye*, IV, 378; Kişkî, *a.g.e.*, s. 55-56.

²⁵⁸ Tahtâvî, *Hâşiye*, IV, 378.

²⁵⁹ Cürçânî, *Şerhu'l-ferâiz*, s. 21; Kişkî, *a.g.e.*, s. 55.

²⁶⁰ Nevevî, *a.g.e.*, XI, 52.

3. Bu hadisteki uluvdan kasıt İslâm'ın nefsindeki uluvdur. Öyle ki, İslâm bir yönden sabit olurken diğer yönden sabit olmazsa sabit olan yönüne hükmedilir. Mesela bir müslüman bir gayri müslimden doğan çocuk hakkında çocuğun müslüman olmasına hükmedilir. Tâ ki İslâm üstün gelsin, kendisine üstün gelinmesin.²⁶¹

Görüldüğü gibi İslâm hukukçuları, müslümanı gayri müslime mirasçı kılanların delil olarak ileri sürdükleri “İslâm artar/artar ve eksilmez/eksiltmez”, “İslâm üstün gelir, (ona) üstün gelinmez” hadislerini farklı şekillerde yorumlamışlardır. Cessâs bu konuda daha da ileri giderek nassın tevil veya ihtimal ile reddedilmenin caiz olmadığını ileri sürmüştür.²⁶²

Müslüman ile gayri müslim arasında tevarüsün cereyan etmediğini savunan cumhur ise müslümanın gayri müslime mirasçı olabileceğini savunan İslâm hukukçularının bu konuyla ilgili aklî delil olarak zikrettikleri delillere şu şekilde cevap vermeye çalışmışlardır:

1. Müslümanı gayri müslime mirasçı kılan Muaz, Muaviye mirasçı kılınmanın delilini müslümanların gayri müslimlerle evlenebileceğine bağlamışlardır.²⁶³

Müslümanı gayri müslime mirasçı kılanların delil olarak zikrettikleri kıyasa karşı cumhur tarafından farklı cevaplar verilmiştir. Kimi fakihlere göre nassın olduğu yerde kıyasa yer verilmeyeceğini, dolayısıyla bu kıyasın batıl olduğunu ileri sürerek müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını ilan etmişler.²⁶⁴

Kimi fakihlere göre evlenmenin caiz olduğundan hareketle müslümanın gayri müslime varis olduğu hükmüne varılamaz, köle de hür kadınla evlenebilir; fakat ona varis olamaz. Evlenmenin hedefi üreme ve cinsi ihtiyacı tatmindir, tevarüsün hedefi ise yardımlaşma ve dayanışmadır. Hedefler arasında kıyası önleyecek farklar vardır. Dolayısıyla bu kıyas geçerli değildir.²⁶⁵

2. Müslümanı gayri müslime mirasçı kılanların aklî delil olarak zikrettikleri delillerden biri müslümanın gayri müslimin malını ganimet olarak alabilmesinin ona

²⁶¹ Tahtâvî, *Hâşiye*, IV, 378; Kişkî, *a.g.e.*, s. 55.

²⁶² Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 37.

²⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 246; Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 79.

²⁶⁴ Zeydan, *a.g.e.*, XI, 254.

²⁶⁵ Kişkî, *a.g.e.*, s. 56; Kazvinî, *a.g.e.*, VI, 505.

varis olabileceğine kıyasıdır.²⁶⁶ Cumhur ise bu kıyasa gene şu şekilde cevap vermiştir: Müslümanların gayri müslimlerin mallarını ganimet olarak almaları gayri müslimlere mirasçı olacağına delalet etmez. Nitekim müslümanlar harbî olan bir gayri müslimin malını ganimet olarak alabiliyorlar, ama harbî olana asla varis olamazlar.²⁶⁷ Dolayısıyla ganimet konusundaki ileri sürülen kıyas da geçerli değildir.

Müslümanı gayri müslimlere mirasçı kılanların aklî olarak ileri sürdükleri deliller ise aynı zamanda tevarüsün müslüman ile gayri müslim arasında cereyan etmediği konusuyla ilgili başka bir kıyasa da ters düşmektedir. Şöyle ki, tevarüsün esası velâyete bağlıdır. Müslüman ile gayri müslim arasında velâyetin bulunmadığı için araların tevarüs cari değildir. Yani azınlıkta kalan müctehidlerin ileri sürdükleri kıyas buradaki kıyasla da çatışmaktadır.²⁶⁸

Görüldüğü gibi çoğunluğu teşkil eden İslâm hukukçuları müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını ileri sürmekle kalmamışlar, aynı zamanda müslümanı gayri müslime mirasçı kılanların ileri sürdükleri delilleri de çürütmeye çalışmışlardır. Karşı tarafın gerek naklî gerekse aklî deliline cevap vermişlerdir. Onların ileri sürdükleri delilleri mirasla hiç alakası olmadığını altını çizerek, farklı şekillerde yorumlamışlardır.

4.Müslümanı Gayri müslime Mirasçı Kılanların Muhaliflerinin Delillerine Cevabı

Müslümanı gayri müslime mirasçı kılanlar müslümanı gayri müslime mirasçı kılmayanların ileri sürdükleri “müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olamaz” hadisini tahsise tabi tutmuşlardır. Bu hadiste geçen kâfirden kasıt, ehl-i kitap değil de müşriklerdir. Süleyman Ateş, miras engelinin şirk olduğunu ve ehl-i kitap olmadığını ehl-i kitabın miras engeli olduğu kabul edildiği durumunda Kur’ân’a aykırılık teşkil edeceğini ileri sürmüştür.²⁶⁹ Hz. Muaz b. Cebel ve Hz. Muaviye’nin delil olarak ileri sürdükleri müslümanın ehl-i kitaptan evlenebilmesinin onlardan miras alabileceği kıyası bu hadisten maksadın müşrikler olduğunu göstermektedir.²⁷⁰

²⁶⁶ Ensârî, *a.g.e.*, s. 96.

²⁶⁷ Kazvinî, *a.g.e.*, VI, 505.

²⁶⁸ Zeydan, *el-Mufassal*, XI, 255.

²⁶⁹ Ateş, *Kur’ân Ansiklopedisi*, XIII, 373.

²⁷⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 73; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 246.

İbn Kayyim'e göre "müslüman kâfire, kâfir de müslümana mirasçı olamaz" hadisinde geçen kâfirden kasıt, harbî kâfirdir, ne münafık ne de mürteddir. Delilini desteklemek için şu ayeti zikretmektedir. "Allah münafıkları da kâfirleri de cehennemde bir araya getirecekler"²⁷¹ ayetinde "kâfir" lafzının muhtevâsı içerisinde münafık da girmemektedir ve bazı kâfirler kastedilmektedir. Aynı şekilde birçok fakih de mürtedin kâfir olduğu halde bu hadiste geçen kâfir kavramın içerisine sokmamışlardır. Dolayısıyla bu hadiste geçen "kâfir" lafzından harbî olan kâfir kast edildiğini iddia ederek, müslümanı gayri müslime mirasçı kılmayanlara cevap vermeye çalışmıştır.²⁷² Miras olayında yardımlaşma esastır. Yardımlaşma ise savaşmakta olanlar arasında cereyan etmez. Bunu için kimi fakihlere göre zimmî harbî olana mirasçı olamaz. Müslüman ile harbî olan kâfir arasında yardımlaşma ve dayanışma bulunmadığı için tevarüs cereyan etmez: fakat zimmî ile müslüman arasında yardımlaşma ve dayanışma bulunduğu için müslüman zimmîye varis olabilir.²⁷³

II. Velâ Yoluyla Müslüman İle Gayri müslim Arasında Tevarüs

Karabet ve zevciyet yoluyla gayri müslimin müslümana varis olamamasına bütün müctehidler ittifak etmişler. Dolayısıyla bu konuda icmâ vardır. Ancak karabet ve zevciyet yoluyla dört mezhep imâmı başta olmak üzere cumhur müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağını savunmuşlardır. Velâ yoluyla mirasa gelince ulemânın çoğunluğu gayri müslimin müslümana, müslümanın da gayri müslime velâ sebebiyle mirasçı olamayacağı kanaatindedir.²⁷⁴ İmâm Ahmed b. Hanbel'den bir görüşe göre din farkına rağmen velâ sebebiyle azad eden azatlısına mirasçı olur. Ancak İbn Kudâme'nin (v. 620/1223) kendisinin de katıldığı İmâm Ahmed b. Hanbel'den başka bir rivayete göre her ne sebep olursa olsun, müslüman ile gayri müslim arasında tevarüs cereyan etmez. İbn Kudâme bu son görüşle amel edildiğini kaydeder.²⁷⁵ Literatürde bu konudaki ihtilafın delilleri ve detaylarına değineceğiz.

²⁷¹ Nisa, 4/40.

²⁷² İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 463.

²⁷³ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 465.

²⁷⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, V, 30.

²⁷⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246.

A. Velâ Yoluyla Müslüman ile Gayri müslim Arasındaki Tevârüsü Savunanlar ve Delilleri

Müslüman ile gayri müslim arasında velâ yoluyla tevarüsün cereyan ettiği içtihadını benimseyenler arasında sahabiden Hz. Ali Hz. Abdullah b. Ömer ve Hz. Cabir b. Abdullah; mezhep imâmlarından ise Ahmed b. Hanbel'dir.²⁷⁶ Ahmed b. Hanbel'e göre velâ yoluyla her iki taraf da birbirine varis olabilir. Yani azad eden bir müslüman gayri müslim azatlısına, azad eden gayri müslim de müslüman olan azatlısına mirasçı olabilir.²⁷⁷ Bu konuda İmâm Malik'ten farklı bir görüş nakledilmiştir. İmâm Malik'e göre bir müslüman gayri müslim azatlısına mirasçı olabilir; fakat gayri müslim birisi müslüman azatlısına mirasçı olamaz; çünkü gayri müslimin bir müslümanın malını bu yolla mülk edinmesi caiz değildir.²⁷⁸ Yani İmâm Malik müslümanın gayri müslim azatlısına mirasçı olabileceği konusunda İmâm Ahmed b. Hanbel ile aynı görüşte birleşmiştir; fakat gayri müslimin müslüman azatlısına mirasçı olması konusunda İmâm Ahmed b. Hanbel ve onu takip eden fakihlerden ayrılmıştır.

Aynı şekilde İmâmiyye mezhebine göre müslüman birisi gayri müslim azatlısına mirasçı olur. Hatta İmâmiyye mezhebine göre gayri müslim olan diğer gayri müslim varislerini hacb eder. Buna göre bir gayri müslim ölse ve geride gayri müslim oğluya müslüman efendisi kalsa mirasın hepsi müslümana düşer.²⁷⁹

Velâ yoluyla müslüman ile gayri müslim arasında tevarüsün cereyan ettiği içtihadını benimseyenlerin ileri sürdükleri delillerden biri, Hz. Peygamberin “velâ azad edene aittir”²⁸⁰ sözüdür. Buna göre velânın sabit olması, hükmünün de sabit olmasını gerektirir. Miras da velâ hükümlerinden biridir. Dolayısıyla din farkına rağmen azad eden gayri müslimmüslüman azatlısına ve azad eden müslüman gayri müslim azatlısına mirasçı olur.²⁸¹ Bu görüşte olanların en önemli naklî delillerinden biri Hz. Peygamberin “müslüman kölesi ya da câriyesi dışında hıristiyana varis

²⁷⁶ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 473-474.

²⁷⁷ Musa b. Ahmed b. Musa el-Makdisi, *el-İkna' litâlibi 'l-intifa'*, Rıyad 2002, III, 229.

²⁷⁸ İbn Kudâme, VI, 349; Zeydan, *Ahkâm*, s. 544.

²⁷⁹ Zeydan, *Ahkâm*, s. 544.

²⁸⁰ Buhârî, “Ferâiz”, 19.

²⁸¹ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 472.

olamaz”²⁸² buyruğudur. Bu hadise göre din farkına rağmen bir müslüman hıristiyan kölesi ya da câriyesine varis olabilir.²⁸³ İbnü’l-Kayyim velâ yoluyla mirasın mülkiyet hakkından kaynaklandığını din farkının buna engel teşkil etmediğini, buradaki miras azat etmeye karşılık bir nimet olduğunu, nimete karşılık vermenin dinin güzellik ve kemalinden kaynaklandığını kaydeder.²⁸⁴

B. Velâ Yoluyla Tevâriüsü Kabul etmeyenler ve Delilleri

Velâ sebebiyle tevarüsün cereyan etmediğini savunanlar ise muhaliflerine naklî delil olarak Hz. Peygamberin şu hadislerini zikretmişlerdir: Hz. Peygamberin “müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olamaz”, “iki farklı din sahipleri birbirlerine mirasçı olamazlar” sözlerinin âmî olması velâ yoluyla ne müslümanın gayri müslime ne de gayri müslimin müslümana mirasçı olacağını gösterir.²⁸⁵ Bu hadisler âmîdir, sahih delil olmadan bu hadisleri tahsis etmek caiz değildir.²⁸⁶ Bu görüşü savunanlar ise karşı tarafın zikrettiği “müslüman kölesi ya da câriyesi dışında hıristiyana varis olamaz” hadisi, İbn Hazm’ın (v. 465/1065) görüşüne katılarak müdelles olduğunu, dolayısıyla müdelles olan bir hadisin hüccet olmayacağını, sahih olsa dahi عبده kelimesinin azad eden ya da azad edilen manasında olmadığını ileri sürerler.²⁸⁷

Bu görüşü savunanlar delillerini desteklemek için aklî bir delil de ileri sürmektedir. Buna göre irs karabet, zevciyet ve velâ ile sabit olmaktadır. Din farklılığı karabete rağmen mirasçı olmaktan alıkoysa karabete dâhil edilmiş velâyı alıkoyması daha kuvvetlidir.²⁸⁸ Çünkü Hz. Peygamber “velâ akrabalığı nesebe akrabalığı gibidir”²⁸⁹ diyerek velâyı nesebe dâhil etmiştir. Bu konudaki iki farklı görüşten cumhurun görüşü, delil bakımından güçlü olması sebebiyle tercihe şayandır.

²⁸² Dârekutnî, es-Sünen, IV, 74.

²⁸³ Zeydan, *Ahkâm*, s. 544.

²⁸⁴ İbnü’l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 473.

²⁸⁵ Kişkî, *a.g.e.*, s. 54.

²⁸⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, XIII, 337.

²⁸⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, XIII, 340.

²⁸⁸ Mâverdî, *el-Hâvî*, XVIII, 86.

²⁸⁹ İbn Şeybe, *el-Musannef*, IV, 308; Dârimî, “Ferâiz”, 53.

III. Mirasın Taksiminden Önce Müslüman Olan Gayri müslimin Mirasçı Olup Olmama Meselesi

Taksimden önce müslüman olana miras payının verilip verilmeyeceği konusu sahabe döneminden itibaren tartışıla gelmiştir. İmâm Ahmed. b. Hanbel'e mirastan önce müslüman olanın mirasçı olup olmaması meselesi sorulduğunda bu meseleyi bırak bu konuda hiçbir şey söylemeyeceğim demiştir.²⁹⁰ Kimi müctehidler mirasın taksiminden önce müslüman olanları mirasçı kılarken; kimileri ise mirasçı kılmamıştır. Bu konudaki farklı icthadlara aşağıda genişçe yer verilecektir.

A. Mirasçı Olacağını Savunanlar ve İleri Sürdükleri Deliller

Müslüman birisi vefat eder gayri müslim varisleri mûrisin terekesinin taksiminden önce müslüman olursa, vefat eden mûrise yeni müslüman olan varisler mirasçı olur. Bu görüşü Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Hasan b. Ali (v. 50/669), Hz. İbn Mesud, Cabir b. Zeyd (v. 93/711), Hasan-ı Basrî, Mekhûl (v. 112/730), Katâde (v. 117/735), İyas b. Muaviye ve İshak ileri sürmüşlerdir.²⁹¹ Aynı zamanda bu görüşü Hanbelîler,²⁹² Zeydîler ve Caferiler²⁹³ savunmuşlardır.²⁹⁴ Bu görüşü savunanlar görüşlerini desteklemek için birtakım naklî ve aklî deliller zikretmişlerdir. Bu görüşü savunanlar naklî delil olarak Hz. Peygamberin şu hadisini zikretmişlerdir.

كُلُّ قَسْمٍ قَسِمَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ عَلَى مَا قَسِمَ لَهُ وَكُلُّ قَسْمٍ أَدْرَكَهُ الْإِسْلَامُ فَهُوَ عَلَى قَسْمِ الْإِسْلَامِ

*“Cahiliye döneminde paylaştırılan her miras paylaştırılmış olduğu şekilde kalır. İslâmiyetin yetişmiş olduğu her miras ise İslâm'ın taksimatı üzere yapılır.”*²⁹⁵

²⁹⁰ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 452-453.

²⁹¹ Makdisî, *el-İkna*, III, 229; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 249.

²⁹² Hanbelî'lere göre kadın iddeti içerisinde müslüman olursa kocasının taksim edilmemiş malına mirasçı olmakla beraber kocası vefat eden kadınına mirasçı olamaz; çünkü kadının ölümünden sonra aralarında nikâh bağı kalmaz. Dolayısıyla nikâh bağı kalmadığı için kocası müslüman olsa bile kadınına mirasçı olamaz. (bk. Buhûtî, *Keşşâf*, III, 649).

²⁹³ Caferiler Hanbelîlerle miras taksiminden önce müslüman olana miras verileceği konusunda aynı görüşü paylaşmakla birlikte bazı Detaylarda farklı görüş ileri sürmüşlerdir: Caferilere göre gayrimüslim miras taksiminden önce müslüman olursa rütbe bakımından aynı olmak şartıyla mûrisinin mirasına ortak olurlar. Eğer rütbe bakımından aynı değillerse rütbe bakımından birinci sırada gelenler malın tümünü alır. Vefat edenin tek müslüman varisi varsa taksimden önce müslüman olan miras alamaz. Tek olan müslüman varis, malının tamamını alır. Müslüman varisi de yoksa ölenin mirası imama kalır. (bk. Zeydan, *Ahkâm*, s. 337).

²⁹⁴ Zeydan, *Ahkâm*, s. 336-338.

²⁹⁵ Ebû Dâvûd, “Ferâiz”, 11.

Bu görüşü savunanlar “İslâmiyetin yetişmiş olduğu her taksim ise İslâm’ın taksimatı üzere” ifadesinin taksimden önce müslüman olan kimsenin mirasçı olmaya hak kazandığını gösterdiğini ileri sürmüşlerdir.²⁹⁶ Yani müslüman olan kimse İslâm’ın yetiştiği taksime yetiştiği için mûrisine varis olur. Bu görüşü savunanlar gene Hz. Peygamberin şu hadisini delil olarak zikretmişlerdir:

مَنْ أَسْلَمَ عَلَى شَيْءٍ فَهُوَ لَهُ

“Kim bir şey üzerinde müslüman olursa, o onundur”²⁹⁷ hadisi delil olarak göstermişlerdir. Buna göre miras için müslüman olan, mûrisinin malı taksim edilmemişse mirasçı olur.²⁹⁸ Bu görüşü savunanlar Hz. Peygamberin “İslâm artar/artırır eksilmez/eksiltmez”²⁹⁹ sözünü de delil getirmişlerdir. Buna göre yeni müslüman olan taksimi yapılmamış mallara mirasçı olur; çünkü İslâm onun hakkı olanı eksiltmez. Aksine artırmaktadır.³⁰⁰ Atâ’dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber döneminde bir adam murisinin malı taksim edilmeden önce müslüman oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) de onun miras payını verdi.³⁰¹ Yezid b. Katâde şöyle buyuruyor: “Akrabalarından bir gayri müslim olan adam vefat etti, gayri müslim olan kız kardeşim ona varis oldu, ben olamadım. Sonra dedem müslüman oldu ve Hz. Peygamberle beraber Hüneyn Savaşı’nda bulunduktan sonra vefat etti. Bıraktıkları miras üzerinden bir yıl geçti. Daha sonra ise kardeşim müslüman oldu. Bunun üzerine biz miras hakkında kardeşimizle tartışarak Hz. Osman’ın yanına gittik. Orda bulunan Abdullah b. Erkam (v. 44/664) Hz. Ömer’in taksimden önce müslüman olanı mirasçı kıldığı uygulamasını Hz. Osman’a anlattı. Bunun üzerine Hz. Osman da Hz. Ömer’in uygulamasını cari kıldı. Bu uygulama böyle sürdü ve beni de mirasçılık konusunda kız kardeşimle ortak kıldı”³⁰² Bu olay yayıldı ve kimse de inkâr etmediği için icmâ hükmünü almış oldu.³⁰³ Bu görüşü savunanlar naklî delillerin yanında birtakım aklî deliller de ileri sürmüşlerdir.

²⁹⁶ Buhûtî, *Keşşâf*, III, 649; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 249.

²⁹⁷ Beyhakî, *es-Sünen*, IX, 191.

²⁹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 249; Buhûtî, *Keşşâf*, III, 648; İbnü’l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 455.

²⁹⁹ Ebû Dâvûd, “Ferâiz”, 10.

³⁰⁰ İbnü’l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 455.

³⁰¹ İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 302.

³⁰² İbnü’l-Kayyim *Ahkâm*, II, 455-456.

³⁰³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 249.

Bu görüşte olanlara göre mûris hayatta iken nasıl ki, kimse onun malı hakkında tasarrufta bulunamayıp sahiplenemiyorsa, taksimden önce de onun malına kimse tasarrufta bulunamaz ve sahiplenemez. Çünkü taksimden önce mülkiyet vefat edenin elinde kabul edilir. Buna göre taksimden önce mûrisin malı artarsa borçları o artan maldan ödenir ve vasiyeti de o artan maldan verilir.³⁰⁴ Bu görüşü savunan Hanbelîler akîl deliller arasında şu kıyasa da yer vermişlerdir: Mûrisinin malının beytûlmale intikal etmeden önce müslüman olan adam kendi miras payını aldığı gibi taksimden önce müslüman olan da kendine düşen miras payını alır.³⁰⁵ Aynı şekilde bu görüşü savunanlar, taksimden önce müslüman olanı mûrisine mirasçı kılmak için, terekenin taksimden önce din farkı engelini ortadan kaktığını ileri sürerek bu engeli hiç olmamış gibi kabul ederler. Bunun delilini Hz. Peygamberin tevbe eden günah işlememiş gibi sözüne dayandırır. Günahından tevbe eden günah işlememiş kabul edildiğine göre küfründen tevbe eden de hiç küfür işlememiş gibidir. Bu durumda onu mirastan mahrum etmenin hiçbir manası yoktur.³⁰⁶

Bu görüşü savunanlara göre mülkiyetin intikalinin ölüm vakti değil de taksim vakti itibar edildiğinden taksimden önce müslüman olan kişi mûrisine mirasçı olur.³⁰⁷ Taksim vakti itibar edildiğinin sebebi, kimi fakihlere göre mûris öldükten sonra mülkiyeti taksim zamanına kadar vefat edenin elinde kabul edilmesi; kimilerine göre ise taksim zamanına kadar mülkiyet Allah'ta olmasıdır. Dolayısıyla mülkiyet varislere değil de Allah'a geçtiği için müslüman olan kimse mûrisine mirasçı olur.³⁰⁸

Taksimden önce müslüman olanları mûrisine mirasçı kılanlar görüşlerini iki örnekle temellendirmektedirler: Birinci örnek, bir kişi hayattayken bir av tuzağı kurar, mirasın taksiminden önce bir hayvan düşerse, düşen hayvan da ölünün mülkünden kabul edilir. Buna göre taksimden önce müslüman olana miras payının İslâm'a teşvik amaçlı verilmesi gerekmektedir.³⁰⁹ İkinci örnek ise, bir adam hayatta iken kuyu kazar, öldükten sonra oraya biri düşer ölürse tazminatı vefat edenin terekesinden verilir. Hayatta iken kuyu kazmak tazminat sebebidir. Kuyuya düşmek

³⁰⁴ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 457.

³⁰⁵ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 457.

³⁰⁶ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 457.

³⁰⁷ İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 302.

³⁰⁸ Kal'acî, *Mevsû'atü fikh-ı Ömer b. el-Hattâb*, s. 39.

³⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 249.

ise ölümden sonra var olan tazminatta şarttır. Nesebin ölümden önce bulunması da irs için bir sebeptir. İslâmiyet ise ölümden sonra var olan miras hakkı kazanmaya şarttır. Buna göre kişinin ölümünden sonra, kazdığı kuyuya bir adamın düşmesi, tazminatı gerektirdiği gibi, mûrisin vefatından sonra varisinin müslüman olması mirası gerektirir. Bu iki misal arasında bir fark yoktur. Taksimden önce müslüman olanın mirasçı kılınmasındaki sebeplerden birisi İslâm’a rağbet ve teşviktir; çünkü gayri müslim birisi taksimden önce mirasının kendisine verileceğini bilirse miras payını almak için müslüman olur.³¹⁰ Bu görüşü savunanlara göre irs olayının taksimden önce değil de taksimle beraber tamamlandığını ve dolayısıyla taksimden önce müslüman olanı mirasçı kılınması gerektiğini ileri sürerler.³¹¹ Özet olarak bu görüşü savunanlara göre miras bırakanın ölüm zamanı değil de taksim zamanı itibar edildiğinden müslümanı olan mûrisine mirasçı olur. Bunda İslamiyet’e teşvik vardır.

B. Mirasçı Olamayacağını Savunanlar ve Delilleri

Miras bırakanın vefat anı esas alındığından dolayı miras taksiminden önce İslâm’a giren mürted mûrisine mirasçı olamaz. Aynı şekilde gayri müslim birisi mûrisinin malının taksiminden önce müslüman olursa mûrisinin vefat anı itibar edildiğinden ona mirasçı olamaz.³¹² Bu görüşü savunanlar Hz. Ali, Said. Müseyyeb, Atâ, Tavus, Zührî, Süleyman b. Yesâr, Nehaî, Ebû Hanife, Malik ve Şafiî dâhil olmak üzere fukahanın cumhurudur.³¹³ Bu görüşü savunanlar da delillerini desteklemek için hem naklî hem de aklî deliller zikretmişleridir. İlk olarak görüşlerini desteklemek için Kur’ân’dan şu ayetleri zikretmişleridir:

“Eğer çocukları yoksa karılarınız geriye bıraktıklarının yarısı sizindir”...³¹⁴ ile “Senden fetva sorarlar. De ki: “Allah size kelale (babasız ve çocuksuz kimse)nin miras hakkında hükmünü açıklıyor: çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur.”³¹⁵ ayetlerini delil getirirler. Bu ayetlere göre koca çocuğu olmayan karısının bıraktıklarının yarısını ve çocuğu olmayan (kelale)nin kız kardeşinin de bıraktıklarının yarısının miras olarak alır. Dolayısıyla

³¹⁰ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 456-457.

³¹¹ Tehânevî, *İ'la'üs-sünen*, XVIII, 362.

³¹² İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 302.

³¹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 249.

³¹⁴ Nisa, 4/12.

³¹⁵ Nisa,4/176.

bu ayetlerde vefat vuku bulunca bu şahısların payları hakkında hüküm verilmiştir. Taksim şartı da koşulmamaktadır. Bu nedenle mûrisin vefatından sonra ölünün mülkiyeti varislere geçer.³¹⁶ Bu görüşü savunanların ikinci delilleri Hz. Peygamberin “müslüman kâfire, kâfir de müslümana mirasçı olamaz” ile “iki farklı dinden olan birbirlerine mirasçı olamaz” hadisleridir. Bu hadisler mutlaktır. Taksim öncesi ve sonrası şartı koşulmamaktadır. Dolayısıyla mutlak olan nasslara bakarak taksimden önce müslüman olanın mûrisine mirasçı olamayacağı hükmünü çıkarabiliriz.³¹⁷ Bu görüşü savunanların akli delilleri de şunlardır:

Taksimden sonra müslümanın mûrisine mirasçı olmamasının sebebi, mûrisin mülkiyetinin ölümle müslüman olan varislerine geçmesidir. Bunun için tıpkı taksimden sonra müslüman olan mûrisinin mallarına mirasçı olmayacağı gibi taksimden önce de müslüman olan ona mirasçı olmayacaktır.³¹⁸ Yani onun küfür üzerinde kalması ile müslüman olması onu mirasçı yapmaz; çünkü artık mülkiyet varislere geçmiştir. Taksimden önce müslüman olanın mûrisine mirasçı olamamasının diğer delili de mûrisin ölümü anında miras manilerinden sayılan din farkının variste bulunmasıdır. Bu mani ölüm anında bulunduğu için taksimden önce azad edilmiş köle mûrisine mirasçı olamayacağı gibi; taksimden önce müslüman olan da mirasçı olamaz. Nitekim taksimden sonra küfrüne devam etse de mûrisine mirasçı olamazdı³¹⁹

Bu görüşü savunanlar karşı tarafın ileri sürdükleri delilleri ya zayıf bulmuşlar ya da onun farklı manalara geldiğini ileri sürmüşlerdir. Hanbelîler başta olmak üzere taksimden önce müslüman olanın mûrisine mirasçı kılanların delil olarak zikrettikleri Hz. Peygamberin “Cahiliye döneminde paylaştırılan her taksim paylaştırılmış olduğu şekilde kalır. İslâmiyetin yetişmiş olduğu her miras İslâm’ın taksimatı üzere yapılır” hadisini zayıf bulmuşlardır. İbn Hazm ise bu rivayetin mürsel olduğunu dolayısıyla bunun hüccet olamayacağını kaydeder.³²⁰ Bu hadisin zayıf olmadığını kabul etsek bile bu hadisin başka manaya geldiği vurgulanmaktadır. Taksimden önce müslüman

³¹⁶ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 41.

³¹⁷ Tehânevî, *İ'la'üs-sünen*, XVIII, 366; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 249; Mâverdi, *el-Hâvî*, VIII, 81; Zeydan, *Ahkâm*, s. 337.

³¹⁸ Zeydan, *Ahkâm*, 537; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 249.

³¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 249.

³²⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 343; Zeydan, *Ahkâm*, 538.

olanın mûrisine mirasçı olamayacağını savunanlar bu hadisin bu konuda hüccet olamayacağını ileri sürmüşlerdir. İslâm kanunu gelmeden önce taksim edilmiş bütün mallar nâfizdir ve İslâm kanunu geldikten sonra, taksim edilmemiş mallar İslâm kanununa göre bölüştürülür. Bu görüşü savunanlara göre İslâm kanunu mûrisinin vefatı esnasında müslüman olanları mirasçı kılınmasına hüküm vermiştir. Muhaliflerin iddia ettiği gibi taksimden önce müslüman olan varislerin mirasçı olması İslâm kanununa göre değildir; çünkü zikredilen hadiste karşı tarafın iddiasını doğrulayacak açık ifade yoktur.³²¹ Bu bağlamda Cessâs şunları eklemektedir: Cahiliye döneminin miras uygulamaları şer'î değildi. İslâm gelince şer'i hükümler yerine getirildi; çünkü şer'at gelmeden önceki taksimler sabit değildi. Taksim edilenler affedilir, taksim edilmeyenler ise şer'atın hükümlerine göre taksim edilir ki bu teslim alınan faizlerin affedilmesi gibidir. Nitekim faizin yasaklanmasının ardından teslim alınmayanlara şer'atın hükmü uygulandı ve eski hükümleri iptal edildi. Sadece anaparanın iadesini istendi. İslâm mirası da sabit ve istikrar kazanmıştır. Bu konu üzerinde neshin söz konusu olması caiz değildir. Bundan dolayı taksimden önce veya sonra müslüman olanlara itibar edilmez. Aynı şekilde İslâm'da riba yasaklandıktan ve hükümlerinin de istikrar kazandıktan sonra teslim alınmış veya alınmamış hükümlerinin hepsi batıl ilan edildi. Bu hususta ihtilaf yoktur.³²²

Bu görüşün savunucuları gene muhaliflerinin ileri sürdüğü Hz. Peygamberin “kim bir şey üzerinde müslüman olursa, o onundur” hadisini zayıf bulmuşlardır. Söz konusu hadis, aynı lafızla Urve'den (v. 146/763) mürsel olarak rivayet edilmiştir. Dolayısıyla, bu hadis de taksimden önce müslüman olanın mûrisine mirasçı olması konusunda hüccet olamaz.³²³ Bu hadisi sahih kabul etsek bile bunun farklı anlamlara gelebileceği vurgulanmıştır. Bu görüşün savunucuları bu hadisin iki manaya gelebileceğini ileri sürmüşlerdir: Bu hadisin birinci manası, müslüman olanın İslâm'dan önce mülkiyetindeki malının İslâm'a girmesiyle mülkiyetinden çıkmaması demektir.³²⁴ Yani birisi müslüman olursa İslâm'dan önceki malları kendisininindir. O kişinin müslüman olmasıyla malının mülkiyeti zail olmaz. İkincisi ise mûrisinin

³²¹ Tehânevî, *İ'la'ü's-sünen*, XVIII, 360-361.

³²² Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurân*, III, 41.

³²³ Beyhakî, *es-Sünen*, IX, 191.

³²⁴ Tehânevî, *İ'la'ü's-sünen*, XVIII, 360.

vefatından önce miras almak amaçlı müslüman olursa o mal onundur demektir.³²⁵ Bu görüşün savunucuları, Hz. Peygamberin “İslâm artar/artırır eksilmez/eksiltmez” hadisinin farklı manalara gelebileceğini, taksimden önce müslüman olanın mûrisine mirasçı olmasına delalet etme meselesiyle hiç alakası olmadığını ileri sürerler. Buna göre bu hadis birkaç manaya gelmektedir. Birinci manası müşriklerden müslüman olanlarla İslâm’ın artması dinden çıkanlarla eksilmemesidir. İkincisi ise fetihler sebebiyle İslâm beldelerinin çoğalması demektir.³²⁶

Aynı şekilde Zeyd b. Katâde’nin rivayeti üzerindeki icmâ meselesine itirazda bulunmuşlardır; çünkü bu konuda Hz. Ali’den meşhur olan nakil vardır. Ayrıca Said b. Müseyyeb, Nehaî, Tâvûs b. Keysân, Atâ, Zührî, Ebû Hanife, Malik, Şafî ve fukahanın cumhuru bu görüşü benimsemişlerdir. Bu nedenle onların iddia ettikleri icmâ batıl oldu.³²⁷ Aynı şekilde muhaliflerin, ölmeden önce kazdığı kuyuya düşenin tazminatının ölenin terekesinden verileceğine dair verdikleri örnekle ölmeden önce av tuzağı kuran mûrisin tuzağına düşen hayvanın mûrisin mülkünden sayılacağı örneği eleştirilmiştir. Buna göre tazminatın gerekli olması, sebebin vuku bulmasına bağlıdır. Bu sebep de mülkü olmayan yerde kuyuyu kazmasıdır. Burada verasetin sebebi tahakkuk etmemiştir. Yani ölüm anında engelin bulunmamasıdır. Aynı şekilde av tuzağı örneği de fasittir; çünkü av tuzağı sonucu yakalanan hayvan üzerindeki mülkiyetinin gerçekleşmesi, mülkiyetin sebebinin vukuuna bağlıdır. Mülkiyetinin sebebi ise av tuzağını kurmaktır. Ölümden önce bu sebep vardı. Ama mirasta ise ölümden sonra olduğuna göre taksimden önce müslüman olanlar mûrisine mirasçı olamazlar.³²⁸

IV. Mürtedin Mirası

Fıkıh literatüründe irtidadı miras manileri arasında din farkı kapsamında inceleye fakihler olduğu gibi,³²⁹ irtidadı miras manilerinden ayrı bir mani olarak sayan fakihler de vardır.³³⁰ Genel kanaate baktığımızda, irtidad din farkı kapsamında

³²⁵ Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 81.

³²⁶ Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 79.

³²⁷ Tehânevî, *İ’la’ü’-sünen*, XVIII, 361.

³²⁸ Tehânevî, *İ’la’ü’-sünen*, XVIII, 361.

³²⁹ Cürçânî, *Şerhu’l-feraiız*, 21; *Makdisî, el-Umde*, 144.

³³⁰ Meydanî, *el-Lübâb*, I, 188; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, V, 673.

incelenmiştir. Mürtedin mirasla ilgili hükümlerinin mürtedin başkalarına mirasçı olması ve başkalarının mürtede mirasçı olması başlıkları altında inceleyeceğiz.

A. Mürtedin başkalarına mirasçı olması

Fakihlere göre mürted hiç kimseye mirasçı olamaz. Bunun sebebi de mürtedin hükmen ölü sayılmasıdır; çünkü mürted irtidat etmekle ölümü hak etmiştir. İslâm dini ilk önce mürtedi tevbeyle davet eder, tevbe etmediği takdirde erkeğe öldürülmesine; kadınsa hapsedilmesine hüküm verir.³³¹ Din değiştirenin öldürülmesi konusunda Hz. Peygamberin “kim dinini değiştirirse, onu öldürün” hadisi mevcuttur. Şafîî, Malikî ve Hanbelîlere göre mürtedin öldürülmesinin sebebi din değiştirmesidir. Hadisin ifadesi bunu göstermektedir. Hanefilere göre dinden çıkışın cezası ölüm değildir, onun muharib (savaşçı) olmasıdır. Küfründe ısrar etmesi onu muharib konumuna sokar. Fakat dinden çıkmış kadınlar savaşçı olmadıkları için öldürülmez, müslüman oluncaya kadar hapsedilirler.³³²

Mürted İslâm’ı terk ettiği için müslümana mirasçı olamaz. Başta İmâm Ebû Hanife, İmâm Şafîî, İmâm Malik ve İmâm Ahmed b. Hanbel olmakla birlikte bütün müctehidler ittifak etmişlerdir.³³³

Mürtedin müslümana mirasçı olamamasının sebebi velâyet bağına koparmış olmasıdır. Bu konudaki delil Allah’ın “*Allah müminlere karşı inkârcılara asla yol vermeyecek*” sözü ile Hz. Peygamberin “kâfir müslümana mirasçı olamaz” sözüdür.³³⁴ Mürted aynı şekilde, müslüman olmayana da mirasçı olamaz; çünkü mürted diğer gayri müslimler gibi irtidat ettiği din üzerine terk edilecek değildir. Cumhura göre kadın erkek farkı gözetmeksizin mürted olan öldürülür. Hanefilere göre kadınsa hapsedilir, öldürülmez.³³⁵ Mürted mürtede de varis olamaz; çünkü mürted irtidat etmekle cinayet işlemiş ve ölümü hak etmişlerdir.³³⁶ Yani mürted ne müslümana ne de müslüman dışında kalan gayri müslimlere ne de kendisi gibi diğer mürtede mirasçı olur; fakat karı koca beraber irtidat edip dârülharbe iltihak ederlerse, Hanefilere göre birbirlerine varis olabilir. Dârülişlâmdayken birbirlerine varis

³³¹ Ebû Zehre, *Ahkâm*, s. 101.

³³² Serahsî, *el-Mebsut*, X, 108-111

³³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 248; Kişkî, *a.g.e.*, s. 58.

³³⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 248; Kişkî, *a.g.e.*, s. 58.

³³⁵ Kişkî, *a.g.e.*, s. 58.

³³⁶ Ebû Zehre, *Ahkâm*, s. 101; Kişkî, *a.g.e.*, s. 59.

olamazlar; çünkü dârüliislâm'da oldukları müddetçe İslâm'ın onlar hakkındaki hükmü geçerli olacaktır.³³⁷ Yani mürtedin başkasına mirasçı olamayacağı konusundaki ittifak ya da icmâdan söz edebilmemiz için irtidat eden karı kocanın İslâm devleti hâkimiyeti altında bulunan topraklar içinde birlikte yaşamaları gerekmektedir. Dârüliislâm dışına çıkıp dârülharbe katıldıklarında Hanefilere göre birbirlerine varis olabilirler.

B. Başkalarının Mürtede Mirasçı Olması

Mürtedin hiç kimseye mirasçı olamayacağı konusunda müctehidler arasında bir ittifak vardır. Buna müslümanlar, ehli kitab, ehl-i kitap olmayan gayri müslimler ve hatta mürtedler de dâhildir.³³⁸ Ama müctehidler arasında başkalarının mürtede mirasçı olup olmaması konusunda bir ittifaktan söz edemeyiz. Bu konuda müctehidler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Müctehidler bu konudaki farklı ictehadlarının belli başlı sebeplerinin şu şekilde özetleyebiliriz.

1. Müctehidler bu konudaki ihtilaf sebeplerinden biri, Hz. Peygamberin hadisiyle Kur'ân ayetini tahsis edip etmeme meselesidir. Yani Yüce Allah'ın "*Allah size evlatlarınız konusunda öğüt vermektedir. Erkek için kadının iki katı kadar pay vardır.*" Ayetini Hz. Peygamberin "*müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olmaz*" hadisi tahsis edip etmemesidir. Şafîî ve Malikiler âmm olan ayet ifadesinin hadisle tahsis edildiğini savunurken; Hanefiler ise bu konudaki hadisin Kur'ân ayetini tahsis etmek için âhâd konumunda olduğu için yeterli olmadığını savunurlar. Bu konudaki hadisin ayrı bir delil olduğunu da altını çizerler.³³⁹

2. Âmm olan nassın kıyasla tahsisi: Hz. Peygamberin "*müslüman kâfire kâfir de müslümana mirasçı olmaz*" hadisini Hanefiler kıyasla tahsis ederken; Şafîîler ise âmm olan nassın kıyasla tahsis edilemeyeceğini savunmuşlardır.

3. Sahabe ve tâbiînden rivayet edilen âsarların birbiriyle teâruzu: Bu konuda bize sahâbe ve tâbiînden farklı rivayetler ulaşmaktadır. Bu rivayetlerden bazıları mürtedin malının fey olduğu, bazıları da müslüman varislerin miras olarak verileceği

³³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 251.

³³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 248.

³³⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 36-37.

ve bazıları da mürtedin müslüman iken kazandıkları varislerine; mürted iken kazandıkları ise fey olduğunu gösterir.³⁴⁰

4. Bu konudaki ihtilaf sebeplerinden bir diğeri de mürtedin hükmen ölü olarak kabul edip etmeme meselesiyle mürtedin irtidattan önceki ve sonraki durumunun göz önünde bulundurup bulundurmamasından kaynaklanmaktadı. ³⁴¹ Yukarıdaki sebeplere binâen bu konuda müctehidler farklı görüşleri ileri sürmüşlerdir.

Başkalarının mürtede mirasçı olup olmama konusunda farklı icthadlar mevcuttur. Biz de bu icthadları beş kategoriye ayırarak mezheplerin görüşlerini ve dayandırdıkları delilleri incelemeye çalışacağız.

1. Müslüman iken Kazandıkları Müslüman Mirasçılarına İntikal Edeceği, Mürted İken Kazandıklarının Fey Olduğunu İleri Sürenler

Mürted ölür ya da dârülharbe ilhak olur yahut hâkim dârülharbe mürted olarak ilhak olduğuna karar verirse müslüman iken kazandıkları müslüman varislerine miras olarak verilir, mürted iken kazandıkları da fey olarak beytülmale konulur. Bu görüşü, Sevrî (v. 65/685), Ebû Hanife, Züfer (v. 158/775) ve İshak savunmuşlardır.³⁴² Mürtede mirasçı olunmadan önce onun borçları ödenir, müslüman iken borçlandıkları müslüman iken kazandıklarından; mürted iken borçlandıkları, mürted olduktan sonra kazandıkları mallardan ödenir.³⁴³ Bu görüşte olanların naklî delillerini şu şekilde sıralayabiliriz.

a. Bu görüşü savunanlar Hz. Peygamberin “*müslüman kâfire kâfir de müslüman’a mirasçı olmaz*” hadisini delil olarak sunarlar. Bu görüşü savunanlara göre hadis müslümanın kâfire mirasçı olamayacağını beyan etmiştir. Bunun için müslüman da mürtedin, mürted sırasında kazandıkları malına mirasçı olamaz. Mürted iken kazanılan mal ise fey olarak beytülmale konulur.³⁴⁴

b. Bu görüşün savunanlar Hz. Peygamberin “Cahiliye döneminde yapılmış taksimler, paylaştırılmış oldukları şekilde kalır. İslâmiyet’in yetiştiği taksimler ise

³⁴⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 250; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 37.

³⁴¹ Karaman, *a.g.e.*, I, 371.

³⁴² Kasânî, *Bedâi*, VII, 138; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 37; Habrî, *Telhîs*, II, 455; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 250.

³⁴³ Ebû Zehre, *Ahkâm*, s. 104.

³⁴⁴ Kasânî, *Bedâi*, VII, 138.

İslâm'ın taksimatı üzerine yapılır” hadisini delil olarak göstermişler. Buna göre hadisin “İslâmiyet’in yetiştiği taksimler İslâm'ın taksimatı üzerine yapılır” ibaresinden hareketle mürtedin müslüman iken kazandıklarına müslüman olan varisleri mirasçı kılınmıştır.

c. Aynı şekilde bu konuda Hz. Ali'nin Müstevrid İclî üzerindeki uygulamasını delil olarak göstermişlerdir.³⁴⁵ Nitekim Hz. Ebû Bekir riddet savaşından dönerken irtidat ehlinin mallarını müslüman mirasçılara taksim etmesi için Zeyd b. Sabit'i gönderdi. Bu uygulama aslında mürtedin malını, Müslümanlık ve irtidat dönemi ayrımı gözetmeksizin mutlak olarak müslüman mirasçılara intikal edeceğini göstermesine itirazda bulunanlara Hanefi olan Zafar Tehânevî'den şu cevap gelmektedir: Sahabiler İrtidat ehlinden kalan miras taksiminde müslümanlık ve irtidat dönemi ayrımını görmediler değil, aksine mürtedler irtidat halindeyken mal kazanamamışlardı. İrtidattan hemen sonra savaş başladı ve mürtedler de savaşla meşgul oldukları için mal kazanma fırsatı bulamadılar. Şayet ki, irtidattan sonra bir şeyler kazansalardı mutlaka müslüman iken ve mürted iken kazanılan mallar arasında bir ayırım yapılırdı.³⁴⁶ Mürtedin müslüman iken kazandıkları müslüman varislerine miras olarak verileceğinin sebebi, müslüman olan haline dayandırılmasından kaynaklanmaktadır.³⁴⁷ Hanefî literatüründe önde gelen âlimlerden Cessâs mürtedin müslüman iken kazandıkları malın ganimet olarak beytülmale konulması meselesinin caiz olmadığını, mürtedle harbînin aynı konumda konulmaması gerektiğini, mürtedin irtidattan önceki mülkiyetinin diğer müslümanlar gibi sahîh olduğunu vurgulayarak mürtedin malının tümünün fey olduğunu ileri sürenleri eleştirmiştir.³⁴⁸

Mürtedin malına varis olma ehliyetinin geçerliliğinin riddet vakti mi ya da ölüm vakti mi yahut riddet ile ölüm arasındaki vakit mi olduğu konusunda müctehidler arasında ihtilaf vardır. Ebû Hanife'den bir rivayete göre mürted öldüğünde ya da darülharbe katıldığında yahut hâkim, katıldığına hüküm verdiğinde mürtedin ölümü riddet zamanı olarak kabul edilir. Hatta eğer riddet vaktinde varis olma ehliyetine sahip olan kişi daha sonra ehliyetini kaybetse bile gene mürtede varis olur. Ebû Hanife'den başka bir rivayete göre mürtedin malına varis olma ehliyetinin

³⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 250.

³⁴⁶ Tehânevî, *İ'la'üs-sünen*, XVIII, 372.

³⁴⁷ Tahtâvî, *Hâşiye*, IV, 378.

³⁴⁸ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 40.

geçerliliğın süresi riddet vaktinden ölüm anına kadardır.³⁴⁹ Mürted olan kadın olduğu takdirde onu malına varis olma ehliyetinin geçerlilik süresi mürted olan kadının hakikî ölümü ya da hâkimin, dârülharbe katıldığına hüküm verdiği vakittir. Mürted olan kadının varisleri onun hakikî ölümü ya da hâkimin dârülharbe katıldığına hüküm verdiği sırada bulunursa ona varis olurlar. O vakitten önce ve sonra bulunan varisler mürted olan kadına mirasçı olamazlar. Kadının ölümünün riddet zamanına dayandırılmayıp hakikî ölümü veya hâkimin, dârülharbe katıldığına hüküm verdiği zamana dayandırılmasının sebebi kadının ölümü hak etmeyip hapsi hak ettiğidir.³⁵⁰ Ebû Hanife'ye göre mürted irtidat ettikten sonra malının fey olarak beytülmale konulması konusunda altını çizmemiz gereken şey mürtedin dârülişlâmdayken kazandıkları için hüküm böyledir. Dârülharbe katıldıktan sonra müslümanlar o toprakları fethederse mürtedin malı fey olarak beytülmale konur. Bu konu üzerinde Hanefiler arasında bir ittifak vardır.³⁵¹

Mürtedin riddeti sebebiyle malları üzerindeki mülkiyeti, durumunun belli olmasına kadar mevkuftur. Hâkim, mürtedin dârülharbe katıldığına hüküm vermeden önce mürted olan İslâm'a dönerse ta baştan beri müslümanmış gibi kabul edilir ve malına sahip olur. Eğer hâkim, mürtedin dârülharbe katıldığına hüküm verdikten sonra mürted İslâm'a dönerse hâkimin hükmü geçerli olup, varisleri mürtedin malını herhangi bir sebeple telafi ettikleri için tazminat ödemez ve varislerin elinde kalan malı kendisine verilir. Bu verilen mal elbette ki müslüman iken kazandıkları maldır. Mürted olduktan sonra kazandıkları ise kendisi İslâm'a dönse bile verilmez. İslâm devletinin hazinesi olan beytülmale konur. Bu görüşün savunucusu Ebû Hanife'dir.³⁵²

Mürted olan eğer kadınsa Ebû Hanife'ye göre hem müslüman iken hem de riddetten sonra kazandıklarına müslüman varisleri mirasçı olur; çünkü mürted olan kadının mülkiyeti sabittir ve mevkuftur değildir. Bunun sebebi de mürted olan kadının harbî olmamasıdır. Yani kadının fitratı savaşmaya meyilli değildir.³⁵³ Mürted olan kadın dârülharbe katıldıktan olduktan sonra köle alınır, İslâm'a girmesi için dövme

³⁴⁹ Kasânî, *Bedâi*, VII, 138.

³⁵⁰ Kişki, *a.g.e.*, s. 60.

³⁵¹ Âlim b. A'lâ ed-Dihlevî, *el-Fetâva't Tatarhânîyye*, Beyrut 2005, IV, 295.

³⁵² Abdurrahman el-Ceziri, *Dört Mezhebin Fıkah Kitabı* (çev: Hasan Ege), İstanbul, VII, 550.

³⁵³ Tahtâvî, *Hâşiye*, IV, 378.

ve hapisle zorlanır, ancak öldürülmez.³⁵⁴ Mürted kadının malları üzerindeki mülkiyetinin sabit olduğu konusunda müctehidler arasında ihtilaf yoktur. Bunun için mürted olan kadının malları üzerindeki tasarrufları caizdir. Hanefilere göre mürted kadının öldürülmemesi gerektiği için riddeti onun malları üzerindeki mülkiyetinin mevkuf ya da batıl olduğuna sebep olamaz. Eğer mürted olan kadın İslâm'a dönerse eskiden beri mülkiyeti sabit olduğu için malları üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabilir. Mürted olan kendi eceliyle ölür veya öldürülürse onun malları müslüman olan mirasçılara Allah'ın takdir ettiği hükme göre bölüştürülür.³⁵⁵

Ebû Hanife'ye göre karı-koca birlikte mürted olurlarsa nikâhları fesih olmamasına rağmen dârülişlâm'da oldukları müddetçe birbirlerine varis olamazlar. Dârülharbe katıldıklarında İslâm hükmü cereyan etmediği için birbirlerine varis olabilir.³⁵⁶ Gene Ebû Hanife'ye göre eğer karı-koca birlikte mürted olurlarsa, sonra bunlardan bir çocuk dünyaya gelir, daha sonra çocuğun babası riddet üzere vefat ederse riddet esnasından itibaren altı aydan az bir müddet içerisinde dünya gelen çocuk vefat eden babasına varis olur; çünkü çocuğun babası müslüman iken ana karnında bulunması kesinleşir ve çocuk müslüman sayıldığı için babasına mirasçı olur. Eğer çocuk altı aydan az bir müddet içerisinde dünyaya gelirse, babasının riddeti sırasında ana karnında kan halinde olup olmadığına şüphe söz konusu olduğu için babasına mirasçı olamaz.³⁵⁷

2. Müslüman Mirasçılara İntikal Edeceğini İleri Sürenler

Dinden çıkmış kimse ister erkek, ister kadın olsun, ölür ya da mahkeme tarafından darülharbe ilhakına hüküm verilirse mürtedin bütün malına müslüman mirasçuları varis olurlar. Riddetten önceki ve sonraki kazandıkları arasında herhangi bir fark gözetilmez; çünkü mürtedin ölümü riddet zamanına dayandırılmaz. Onun ölümü hakikî ölümü ya da hâkimin darülharbe ilhakına hüküm verdiği zamana dayandırılır. Dolayısıyla mürtedin mülkiyeti varislerine hakikî ölümü ya da darülharbe katıldığına hüküm verildikten sonra geçer. Bu görüşü Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, Hz. İbn Mesud, Hz. Zeyd b. Sabit, İbn Müseyyeb, Cabir b. Zeyd, Hasan-ı Basrî,

³⁵⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, III, 414.

³⁵⁵ Kasânî, *Bedâi*, VII, 137.

³⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 251.

³⁵⁷ Kasânî, *Bedâi*, VII, 139.

Ömer b. Abdülaziz, Atâ, Şâ‘bî, Evzaî, İbn Şübrüme, Hammâd, Nehaî, Şerik, İshak, İmâm Muhammed ve İmâm Ebû Yusuf savunmuştur.³⁵⁸ İmâm Ahmed b. Hanbel’den bir rivayete göre mürtedin malı müslüman varislerine intikal eder.³⁵⁹ Aynı zamanda bu görüş İmâmiyye ve Zeydiyye mezheplerinin de görüşüdür. İmâmiyye mezhebine göre eğer mürtedin müslüman varisi yoksa müslümanların imâmı ona varis olur.³⁶⁰ Bu görüşü savunanlar, naklî ve aklî deliller ileri sürmüşlerdir:

a. Kendi ictheadlarını desteklemek için Kur’ân’dan Yüce Allah’ın “*Allah size evlatlarınız konusunda öğüt vermektedir. Erkek için kadının iki katı kadar pay vardır.*” Sözüni delil getirmişlerdir. Onlara göre bu ayette geçen “evlat” ifadesi amm olup, müslüman ve kâfir evlat ayrımı yapılmamıştır. Dolayısıyla bu ayetten müslümanın bir mürtede mirasçı olabileceği hükmünü çıkarmışlardır.³⁶¹

b. Bu görüşü savunanlar gene ictheadlarını desteklemek için Hz. Ali’nin Müstevrid İclî üzerindeki uygulamasını delil olarak zikretmişlerdir.³⁶² Bu görüşü savunanlara göre Hz. Ali mürted olan Müstevrid İclî’yi öldürdükten sonra mirasını müslüman varislerine bölüştürdü. Bu uygulama ise bütün sahabenin huzurunda gerçekleşti ve orda bulunan sahabilerden kimsenin bu uygulamaya karşı çıktığına dair herhangi bir haber nakledilmediğine göre icmâ hükmündedir.³⁶³

c. Bu görüşü savunanlar gene Said b. Müseyyeb’in mürted için söylediği “biz onlara mirasçı oluruz, onlar ise bize mirasçı olamazlar”³⁶⁴ sözünü delil getirerek ictheadlarını desteklemişleridir

Bu görüşü savunanların delilleri şunlardır:

a. Mürtedin varisleri müslümanlara göre mürtede daha yakındır; çünkü mürtedin varislerinin mürtede yakın olmasının “İslâm ve karabet” olmak üzere iki sebebi vardır. Oysa müslümanların mürtede yakın olmasının tek sebebi vardır. O da İslâm’dır. Dolayısıyla iki sebep bakımından yakın olan tek sebep bakımından yakın

³⁵⁸ Kasânî, *Bedâi*, VI, 137; Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, III, 37. İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 250; İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 296.

³⁵⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 250.

³⁶⁰ İbn Murtaza, *Bahr*, VI, 553; Zeydan, *el-Mufasssal*, XI, 257.

³⁶¹ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, III, 37; Muhammed b. Numan Müfid, *el-Mukni’a*, İnan 1984, s. 211.

³⁶² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 281.

³⁶³ Kasânî, *Bedâi*, VI, 138.

³⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 282.

olandan daha evladır. Mürtedin durumu da müslümanlara benzemektedir. Nitekim müslümanların İslâm'la beraber karabet yönünden hangisi vefat edene daha yakınsa uzak olandan daha evladır. Buna göre mürtede mutlak müslümanlar değil de müslüman olan varisleri mirasçı olur.³⁶⁵

b. Riddetle malın intikali, ölümle malın intikali gibidir; çünkü birinin ölümü hakikî ölümüdür, irtidadı ise hükmî ölümüdür. Dolayısıyla mürtedin malı nasıl ki hakikî ölümüyle intikal ediyorsa, mürted olan kimse ölü sayıldığı için onun bütün malları müslüman mirasçılara intikal eder.³⁶⁶

c. Mürtedin malına İslâm'ın hükmü baki kalır, mürted ölünceye kadar onun malından alınmaz. Dolayısıyla mürtedin hayatı, malları üzerindeki mülkiyetinin baki kalışı konusunda muteberdir. Onun malından ölünceye kadar hiçbir şey alınmaz; çünkü mürtedin malı İslam nezdinde muhteremdir. Bunun için İslam mürtedi irtidadı üzerine terk etmez. İslâm'a dönmesine zorlar. Aslî olan kâfirler için durum böyle değildir. Dolayısıyla mürted İslâm'a dönerse malı kendisine verilir, dönmeyip riddet üzere vefat ederse müslüman varislerine miras olarak verilir.³⁶⁷

Bu görüşü savunanlar, mürtedin malları üzerindeki mülkiyetinin sabit kaldığı, riddetin mülkiyetinin ortadan kaldırmasında hiçbir etkisi olamadığı, mürtedin hükmünün idamla, kısasla hükmü verilmiş mahkûm gibi olduğu ve dolayısıyla bütün tasarruflarının caiz olduğunu ileri sürerler. Dolayısıyla malları vefat ettikten sonra varislerine intikal eder. Riddetin etkisi mürted olan kişi erkekse ölümü kadınsa hapsi konusunda mevcuttur.³⁶⁸ Mürtedin malına varis olma ehliyetinin geçerlilik süresi ölüm vaktidir; çünkü mürtedin mülkiyeti ölümle sona erer. Bunun için mürtede mirasçı olma ehliyeti için ölüm vakti muteber sayılır. Ölüm vakti dışında mürtedin veraset ehli bulunsa da mürtede mirasçı olamaz. Bu görüş İmâm Ebû Yusuf ve İmâm Muhammed'e aittir. Hâkim mürtedin dârülharbe katıldığına hüküm verdiğinde mürtedin malına varis olma ehliyetinin geçerlilik süresinin iltihak vakti mi yoksa hüküm (kadâ) vakti mi olduğu konusunda İmâm Ebû Yusuf'la İmâm Muhammed

³⁶⁵ İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 296; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 38.

³⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 250.

³⁶⁷ Tahtâvî, *Hâşiye*, IV, 378; İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 296.

³⁶⁸ Ebû Zehre, *Ahkâm*, 103.

arasında ihtilaf vardır. İmâm Ebû Yusuf veraset ehliyeti için kada (hüküm) vakti muteberdir derken; İmâm Muhammed ise ilhak vakti muteber demiştir.³⁶⁹

3. Mürtedin Malının Fey Olduğunu İleri Sürenler

Mürted ölür ya da öldürülürse, geride mal olarak bıraktıkları beytülmale konur. Bunda genel maslahat ve menfaat güdülmeindedir. Mal olarak geride bıraktıkları konusunda erkek kadın ve riddet öncesi ve sonrası ayrımı yapılmaksızın mallarının hepsi beytülmale konur. Bu görüşü savunanları Zeyd b. Sabit, İbn Abbâs, Rebiâ, Malik,³⁷⁰ İbn Ebî Leyla, Şafîî ve sahih olan görüşe göre Ahmed b. Hanbel'dir.³⁷¹

İbn Hazm'a göre Mürtedin elde edilen bütün malları beytülmale konulur, İslâm'a dönse bile kendisine verilmez. Elde edilmeyenleri ise mürted vefat ettiğinde ya da öldürüldüğünde kâfir olan varislerine miras olarak verilir.³⁷² İbn Hazm mürtedin mallarını elde edilen ve edilmeyen şeklinde iki ayırmıştır. Elde edilen mallar konusunda İmâm Malik, Şafîî ve Ahmed b. Hanbel gibi düşünmektedir; fakat elde edilmeyen mallar konusunda diğer üç imâmdan farklı düşünerek kâfir varislerine vereceği kanaatindedir. Bu görüşü savunanlar hem naklî hem aklî deliller ileri sürmüşler.

Mürtedin malını fey olduğunu savunanlar görüşlerini desteklemek için Kur'ân-Kerim'den kâfirle müslüman arasında velayetin kesildiğini gösteren bazı ayetlere delil olarak zikretmişlerdir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ
الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُوْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ
وَمَا أَغَلَيْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ.

Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Siz onlara karşı sevgi duymaktasınız. Oysa onlar size gelen gerçeği inkâr

³⁶⁹ Kasânî, *Bedâi*, VII, 138.

³⁷⁰ İmâm Malik mürtedin malını normal şartlarda fey olduğunu ileri sürmüştür. İmâm Malik İmâm Şafîî ve İmâm Ahmed b. Hanbel'den farklı olarak varislerini mirastan mahrum bırakmak için ölüm döşeğindeyken mürted olanının malını beytülmale konulmayacağına aksine varislerine verileceği ileri sürmüştür. (İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 250; Mâverdi, *el-Hâvî*, VIII, 145).

³⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 250; Buhâtî, *Keşşâf*, III, 650; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, IV, 373.

³⁷² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 337.

etmişler; rabbiniz olan Allah'a imanınızda ötürü, Elçi'yi de sizi de (Mekke'den) sürüp çıkarmışlardır. Siz eğer benim yolumda cihat etmek ve benim hoşnutluğumu aramak üzere çıkmışsanız, onlara karşı içinizden hala (nasıl) sevgi saklarsınız. Ben sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilmekteyim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.³⁷³ Yüce Allah bu ayetinde kendi düşmanı ve müslümanların düşmanı olan kâfirler ile dost edinmeyi yasaklamıştır; dolayısıyla kâfirle müslüman arasında velayet mevcut değildir. Mürted de kâfirden sayıldığı için müslüman mürtede varis olamayacaktır.³⁷⁴

Bu görüşü savunanlar, gene Yüce Allah'ın kâfirlerin birbirleriyle dost olduklarını bildirdiği³⁷⁵ ayetini delil olarak göstermişlerdir. Kâfirler birbirlerine varis olunca kâfirler müslümana ve müslüman da kâfire mirasçı olamaz. Mürted de kâfir olduğuna göre müslüman mürtede varis olamaz.³⁷⁶ Aynı şekilde görüşlerini desteklemek için Yüce Allah'ın ayetinde beyan ettiği Hz. Nuh ile oğlu arasındaki ilişkiyi esas almışlar. Bu ilişki çerçevesinde müslüman ile kâfir veya müslüman ile mürtedin birbirlerine mirasçı olup olmama meselesine değinmişlerdir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:

Yüce Allah'ın ayetlerinde Hz. Nuh ile kâfir olan oğlu arasında ilişkinin kesildiği anlatılmıştır.³⁷⁷ Ayette Hz. Nuh'un oğlu nesep bakımından Hz. Nuh'un ailesinden olmasına rağmen kâfir olması sebebiyle kâfir olan oğul ile Hz. Nuh arasında artık herhangi bağın kalmadığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu ayete göre hüküm verecek olursak mürted de müslümana, müslüman da mürtede varis olamaz.³⁷⁸

Bu görüşü savunanlar görüşlerini desteklemek için Hz. Peygamberin sünnetinden de delil getirmişlerdir. Bu konuda Hz. Peygamberin “*müslüman kâfire kâfir de müslüman'a varis olamaz.*” hadisini delil getirmişlerdir. Hadis âmmidir, özel bir delil olmadıkça âmm olan lafız umumiyet üzere kalır. İmâm Şafî bu konuda müslümanı mürtede mirasçı kılanları eleştirerek onlara mürtedi kâfirden sayıp

³⁷³ Mümtehhine, 60/1.

³⁷⁴ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, IV, 371;

³⁷⁵ Enfal, 8/73.

³⁷⁶ Şafî, *el-Ümm*, IV, 86; Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 30.

³⁷⁷ Hud, 11/45-46.

³⁷⁸ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, IV, 371; Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, IV, 407; Karadâvî, *a.g.e.*, I, 513.

saymayacaklarını sormuştur. Eğer kâfirden sayıldığı takdirde Hz. Peygamberin genel ifadesinin umum üzere kalması gerektiğini ve hiçbir kâfirin bu hadisten istisna edilmediğini vurgulamıştır. Hadiste geçen kâfir lafzı, mürtedi de içine almaktadır. Dolayısıyla müslüman mürtede mirasçı olamaz.³⁷⁹ Mürted için kâfir lafzı kullanıldığına dair Yüce Allah'ın şu ayetini delil olarak sunarlar:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَدَّوْا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيُغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا

*İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip inkâr edenleri, sonra da inkârlarını artıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir.*³⁸⁰ Yani yukarıdaki ayette mürtedden bahsedilmiş, mürtede kâfir denilmiştir. Dolayısıyla bu ayet müslümanın mürtede mirasçı olamayacağını göstermektedir.³⁸¹

Bu görüşü savunanlar Hz. Peygamber döneminde babasının karısıyla evlenen bir adamın canı ve malı hakkındaki hükmü anlatan bir rivayete de yer vermişlerdir:

عن يزيد بن البراء عن أبيه قال أصبت عمي ومعه راية فقلت أين تريد فقال : بعثني رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى

رجل نكح امرأة أبيه فأمرني أن أضرب عنقه وأخذ ماله.

*Yezid b. Bera(r.a) babasından naklederek şöyle diyor: Amcama rastladım, yanında bir bayrak vardı, nereye gidiyorsun diye sordum. O da şöyle dedi: “Rasulullah (s.a.s) beni babasının karısıyla evlenen bir adama gönderdi, boynunu vurmamı ve malını almamı emretti” dedi.*³⁸² Bu olayla ilgili başka bir rivayette de Hz. Peygamber kendisine beşte birini fey olarak almasını istemiştir.³⁸³ Yani Hz. Peygamber, babasının karısıyla evlenip dinden çıkan bir kişiyi öldürtmüş ve malını beşte birini kendisine fey olarak almıştır. Dolayısıyla mürtedin malı fey olarak beytülmale konur.³⁸⁴ Gene bu konuda Hz. Peygamberin başka bir hadisini de delil olarak sunmuşlardır:

³⁷⁹ Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 146; Şâfî, *el-Ümm*, VI, 73.

³⁸⁰ Nisa, 5/137.

³⁸¹ Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 146.

³⁸² Nesai, “Nikâh”, 58; Tirmizi, “Ahkâm”, 25.

³⁸³ Beyhakî, *es-Sünen*, VIII, 361; Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 146.

³⁸⁴ Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 146.

عن أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَيُّمَا قَرْيَةٍ أَتَيْتُمُوهَا وَأَقَمْتُمْ فِيهَا فَسَهْمُكُمْ فِيهَا وَأَيُّمَا قَرْيَةٍ عَصَتِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ حُمْسَهَا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ ثُمَّ هِيَ لَكُمْ.

*Ebu Hüreyre (r.a) Rasulullah (s.a.s)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Herhangi bir memlekete varır da orda ikamet ederseniz, hisseniz ordadır. Hangi belde Allah'a ve Rasulüne isyan ederse, o beldenin beşte biri Allah'a ve onun peygamberine aittir."*³⁸⁵ Mâverdî (v. 450/1058) bu hadis konusunda şöyle değerlendirme yapmaktadır: "Hadis imandan sonra küfür isyanı ortaya çıktığında yanı kişi mürted olduğunda onun malının beşte birinin Allah ve peygamberine verileceğini, geri kalanını fey olarak beytülmale konulacağını işaret etmektedir".³⁸⁶

Bu görüşü savunanlar sahabenin görüşleri v uygulamalarını da delil olarak sunmuşlardır. İlk olarak görüşlerini savunmak için Hz. Ali'nin rivayetine yer vermişlerdir: Haris'ten rivayet edildiğine göre Hz. Ali mürtedin malının beytülmale konulacağını söyledi.³⁸⁷ Aynı şekilde İbn Abbas ve Zeyd b. Sabit'in görüşlerine yer vermişlerdir: İmâm Şafii'den rivayet edildiğine göre Hz. Muaviye mürtedin miras olarak bıraktıkları konusunda Hz. İbn Abbas ve Hz. Zeyd b. Sabit'e mektup gönderdi. Bunun üzerine iki sahabe de mürtedin malının beytülmale konulacağı hükmünü verir.³⁸⁸

Bir kişi dinden çıkar ya da dârülharbe katılırsa, malı üzerindeki mülkiyeti mevkuf olur. Eğer İslâm'a dönerse kendisine verilir, eğer vefat ederse fey olarak beytülmale konur. Bu görüşü İmâm Malik, İmâm Şafî ve İmâm Ahmed b. Hanbel savunmuştur;³⁸⁹ fakat İmâm Malik'e göre mürtedin malı üzerindeki tasarrufu ölünce ya da İslâm'a dönünceye kadar durdurulur. Eğer İslâm'a dönerse malı kendisine verilir, mürted olarak ölürse bütün malı fey olarak beytülmale konulur.³⁹⁰

Bu görüşü savunanlardan İbn Hazm mürtedin malını fey olarak görmeyenleri sert bir şekilde eleştirmiştir. İbn Hazm'a göre "müslüman kâfire kâfir de müslümana varis olamaz." hadisi âmm olup bundan hiçbir kâfirin bu hadisin kapsamı dışına

³⁸⁵ Ebû Dâvûd, "Harac", 29.

³⁸⁶ Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 146.

³⁸⁷ Malik, *el-Müdevvene*, II, 597.

³⁸⁸ Beyhakî, *es-Sünen*, VIII, 361.

³⁸⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 251.

³⁹⁰ Malik, *el-Müdevvene*, II, 596.

tutulamayacağını ileri sürmüştür. Ebû Hanife'nin mürtedin malının müslüman iken kazandıkları müslüman varislerine; mürted iken kazandıkları fey olarak beytümale konulacağı görüşünde birçok vesvesenin bulunduğunu iddia etmiştir. Bunlardan ilki Ebû Hanife mürted ile diğer kâfirleri birbirinden ayırmıştır. Bu ayırım doğru değildir. İkincisi Ebû Hanife mürted hayatta iken varislerine mirasçı kılmıştır. Üçüncüsü ise müslüman ve mürted iken kazandıkları ayrımı yapmıştır. Eğer mallar birbirine karışırsa birbirinden ayırmak çok zordur. Bu görüşü Ebû Hanife'den önce kimse nakletmemiştir. İbn Hazm, Ebû Hanife ile aynı görüşü paylaşan Süfyan Sevrî'yi de eleştirerek, onun görüşünün dayanağının kitap, sünnet, kıyas ve sahâbe kavli gibi delillerin hiçbirinde bulunmadığını ileri sürmüştür.³⁹¹

İbn Hazm sadece bu konuda Ebû Hanife'yi eleştirmekle kalmamış aynı zamanda mutlak olarak mürtedin malına müslüman varislerinin mirasçı olacağı görüşünü savunanları da eleştirmiştir. İbn Hazm bu konuda Hz. Peygamberin hadisini delil getirerek onların görüşlerinin geçerli olmayacağı ve bu görüşü savunanların varisi olmayan zimmîye müslümanların mirasçı olacağı yönündeki kıyaslarının da batıl olduğunu ileri sürmüştür.³⁹² İbn Hazm ölüm döşeginde varislerini mirastan mahrum bırakmak için mürted olanın mirası müslüman olan varislerine verileceği yönündeki İmâm Malik'in görüşünü de eleştirerek, bu görüşte tenakuz içerisinde olduğunu ve Kur'ân ve sünnetle aykırı olduğu için sahih görüş olmadığını ileri sürmüştür.³⁹³

4. Mürtedin İrtidat Ettiği Dine Mensup Olan Varislerinin Mirasçı Olacağını İleri Sürenler

Mürtedin irtidat ettiği dine mensup olan varisleri mürtede mirasçı olurlar. Mürtedin irtidat ettiği dine mensup varislerinin de mirasçı olması için mürted olmamış olma şartı koşulmaktadır. Bu görüşü Davûd ez-Zahirî (v. 270/884) savunmuştur.³⁹⁴ İmâm Ahmed b. Hanbel'den de mürtedin irtidat ettiği dine mensup olan varislerinin mürtede mirasçı olacağı yönde bir rivayet mevcuttur. Mürtedin irtidat ettiği dine mensup varislerinin bulunmadığı takdirde mürtedin malı fey olarak

³⁹¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 337-340.

³⁹² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 340.

³⁹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 339.

³⁹⁴ Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 14; Habrî, *Telhîs*, II, 455.

beytülmale konur; fakat Ahmed b. Hanbel'den en sahih olan rivayet ise mürtedin malının fey olduğunu gösteren rivayettir.³⁹⁵ Nitekim Ebû Zehre (v. 1974) de İmâm Ahmed b. Hanbel'in görüşünü garip bir görüş olarak nitelendirmiştir.³⁹⁶

5. Mürtedin İrtidat Ettiği Din Ehlinin Mirasçı Olacağını İleri Sürenler

Mürtedin malına irtidat ettiği din ehli mirasçı olur. Yani mürted İslam'dan çıkıp Hıristiyanlığı seçmişse akraba olmasalar dahi hıristiyan olanlar mürtedin malına mirasçı olur. Bu görüşü savunanlar arasında Alkame (v. 62/682), Katade ve Said b. Ebî Urve (v. 153/770) yer almaktadır. Katade'nin rivayetine göre Ömer b. Abdülaziz de bu görüşteydi;³⁹⁷ fakat Katade, Ömer b. Abdülaziz'e nisbet edilen rivayetin sahih olmadığı ve Ömer b. Abdülaziz'e nisbet edilen sahih rivayetin ise Ömer b. Abdülaziz'in mürtedin malının müslüman varislerine verileceği yöndeki rivayet olduğunu kaydedilmiştir.³⁹⁸

Bu görüşü savunanlar, görüşlerini desteklemek için Yüce Allah'ın şu ayetini delil olarak zikretmektedirler:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ.

*Ey İnanlar! Yahudi ve hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse, kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğu doğruya iletmez.*³⁹⁹ Özellikle bu ayetin “kim onları dost edinirse, kuşkusuz o da onlardandı” kısmına dayanarak mürtedin irtidat ettiği din mensuplarının kendisine mirasçı olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Yani mürted irtidat ettiği din mensuplarının dost edindiği için onlardan sayılmıştır; böylece onlar da mürtede mirasçı olurlar.⁴⁰⁰

³⁹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 250.

³⁹⁶ Ebû Zehre, *Ahkâm*, s. 103.

³⁹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 250.

³⁹⁸ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 37.

³⁹⁹ Maide, 5/51.

⁴⁰⁰ Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 146.

V. Zındığın Mirası

Zındık, İslâm'ını izhar edip küfrünü gizleyen demektir. Hz. Peygamber döneminde münafik ismiyle anılıyordu.⁴⁰¹ Zındık ya da Münafiğin mirası konusunda fukaha ihtilaf etmişlerdir. Hanefilere göre, zındıklığı tespit edildikten sonra tevbeye davet edilir, tevbe ederse öldürülmez, aynen müslüman gibi muamele edilir. Tevbe etmezse öldürülür. Zındığın mirasla ilgili hükümleri aynen mürtedin mirası gibi değerlendirilir. Zındık kimseye mirasçı olmaz.

Ebû Hanife'ye göre ise zındıklığının farkına varılmadan önce kazandığı malları müslüman varislerine; zındıklığının farkına varıldıktan sonraki mallar ise beytülmale konur. İmâm Ebû Yusuf ve İmâm Muhammed'e göre zındığın mirası müslüman varislerine verilir.⁴⁰²

İmâm malik'e göre ise küfrünü gizleyip İslâmını izhar eden zındığı tevbeye davet edilmeksizin öldürülür. Onun mirası müslüman varislerine intikal eder. Zındıklığı ortaya çıkmadan önce tevbe eder, İslâm'a dönerse öldürülmez. Zındığın mirası küfrü ortaya çıkmadan önce tevbe etmesi, zındıklığının farkına varıldıktan sonra tevbe etmesi ve öldükten sonra zındıklığının tesbit edilmesi durumlarında varislerine intikal eder. Zındıklığı ortaya çıktıktan sonra tevbe etmesi onun öldürülmesini engellemez. Onun öldürülmesi küfrü için değil de had üzerine vacip olduğu içindir.⁴⁰³

Malikilerden Eşheb (v. 204/819) ve Sahnûn (v. 256/870) zındığın malının beytülmale konulacağı kanaatinde olup ne müslüman varislerine ne de zındık varislerine verileceğini ileri sürmüşlerdir.

İmâm Şafî ve İmâm Ahmed b. Hanbel'e göre zındığa hiç kimse varis olamayacağı gibi zındık da hiç kimseye varis olamaz. Zındığın malı beytülmale konur; fakat İmâm Şafî'ye göre zındıklığının farkına varıldıktan sonra tevbeye davet edilmeden öldürülmezken; İmâm Ahmed b. Hanbel göre ise tevbeye davet edilmeksizin öldürülür, mirası beytülmale konur.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 248.

⁴⁰² Zühaylî, *a.g.e.*, VIII, 266; Cezirî, *a.g.e.*, VII, 551-552.

⁴⁰³ Celâlettin İbn Şaş, *İkdü'l-cevâhir*, III, 1248; Desûkî, *Hâşiye*, VI, 588.

⁴⁰⁴ Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 25; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 250.

İbn Teymiyye ise zındığın mirasla ilgili hükümlerinin aynen müslüman gibi cereyan edeceğini savunmuştur. Buna göre Hz. Peygamber döneminde münafık diye bilinen zındık hem varis hem mûris olabilir. İbn Teymiyye'ye göre zındıklar Hz. Peygamber döneminde zahirî hükümlerde aynen müslüman gibi muamele görüyordu. Bunun böyle olduğunu tevatür sünnet göstermektedir. Bunun için zındıklar hem müslümanlara mirasçı olur hem de kendilerine mirasçı olunur. İbn Teymiyye delilini desteklemek için Hz. Peygamber dönemindeki uygulamaya dikkat çeker. Kur'ânın münafıklığına şahitlik ettiği Abdullah b. Übey (v. 9/631) vd. vefat ettiğinde Hz. Peygambere onların cenaze namazının kıldırmasına müsaade edilmedi ve onlara istiğfar etmesi de yasaklandı. Kur'ân'ın münafıklığına şahitlik ettiği kişiler vefat ettiğinde müminler onlara varis oldular. Nitekim Abdullah İbn Übey vefat ettiğinde oğlu ona varis oldu. Hz. Peygamber (s.a.s) hiçbir münafiğin malından bir şey almadı ve onların mallarını fey de kılmadı.⁴⁰⁵ Aksine onların mallarını varislerine verdi, bu ise kesin olarak bilenen şeylerdendir. Dolayısıyla miras alma ve verme zahirî yardımlaşma üzerinedir. Münafık ve zındıklar da müslümanlara kalpten düşman olsa bile zahiren onlara yardım ederler. Dolayısıyla zındık hem varis olur hem de varis olunur.⁴⁰⁶ Ancak şu da unutulmamalı ki küfrünü gizleyip İslâm'ını izhar eden kişinin münafıklığını tesbit etmek çok da kolay olmaz. Onun için münafık kâfir olduğu için ve Hz. Peygamberin “müslüman kâfire, kâfir de müslümana varis olamaz” hadisine binaen münafık müslümana varis olamaz. Zındıklık ve münafıklık ispat edildikten sonra onlara mirasçı olup olmama meselesine gelince İmâm Ebû Hanife'nin görüşü tercihe şayandır.

VI. Gayri müslimler Arasında Tevârüs

Gayri müslimlerin aynı dini paylaşımları halinde birbirlerine mirasçı olurlar. Bu konudan fukaha arasında ihtilaf yoktur.⁴⁰⁷ Bunun delili de Hz. Peygamberin “*iki faklı din sahipleri birbirlerine mirasçı olamazlar*” hadisine dayandırılmıştır. Buna göre gayri müslimlerin farklı milletlerden değil de aynı milletten oldukları durumda

⁴⁰⁵ Nasirüddin Elbânî İbn Teymiyye'nin Hz. Peygambere nisbet ettiği “Hz. Peygamber (s.a.s) hiçbir münafiğin malından bir şey almadı ve onların mallarını fey de kılmadı” hadisine şuna kadar hiç vakıf olmadığını iddia etmiştir. (Nasirüddin Elbânî, *i'rvâü'l-ğalil*, Mektebetül İslâmî, Dimaşk 1979, s. 158).

⁴⁰⁶ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 462-463.

⁴⁰⁷ Zeydan, *el-Mufassal*, XI, 257; İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 296.

birbirlerine varis olabileceği anlamı çıkmaktadır;⁴⁰⁸ fakat gayri müslimlerin aynı dini paylaşmadıkları durumda fakihler arasında birbirlerine varis olup olmayacağı konusunda ihtilaf ortaya çıkmıştır. Asıl ihtilafın sebebi gayri müslimlerin tek millet kabul edip etmemekten kaynaklanmıştır. Bu konudaki farklı icthadları aşağıda başlıklar altında inceleyeceğiz:

A. Gayri müslimler Arasında Tevarüsün Cereyan Ettiğini Savunanlar

Gayri müslimler farklı dinlerden olsalar dâhi birbirlerine mirasçı olabilirler; çünkü bütün gayri müslimler tek millet gibi kabul edilir. Onlar hangi dine mensup olursa olsun birbirlerine mirasçı olurlar. Bu görüşü savunanlar arasında Hammâd, İbn Şübrüme, Ebû Hanife, Sevrî, İmâm Şafî ve Davûd yer almaktadır.⁴⁰⁹ İmâm Ahmed b. Hanbel'den de bu yönde bir rivayet mevcuttur. İmâm Ahmed b. Hanbel'den bir rivayete göre gayri müslimler arasında tevarüs cereyan eder. Elbette Hanefilere göre ülke ayrılığı (ihtilaf-ı dar) söz konusu olmadığı zamanlar böyledir. Aynı dini paylaşsalar bile ülke ayrılığı söz konusu olduğunda birbirlerine mirasçı olamazlar.⁴¹⁰

Bu görüşü savunanlara göre bütün küfür milleti tek millet sayıldığı için aralarında tevarüs cereyan eder. Gayri müslimlerin tek millet sayılmalarının nedeni onların tamamının şirkte ve müslümanlara düşmanlık etmede ortak olduklarından kaynaklanmaktadır. Gayri müslimler arasında tevarüs şirkte ortak oldukları için sanki mezhep farklılığı gibi bir şeydir.⁴¹¹ Bu görüşü savunanların naklî delilleri şunlardır.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

*Kâfirlere birbirlerinin velileri(yardımcıları)dirler.*⁴¹² Bu ayetten anlaşılacağı üzere bütün kâfirler birbirlerini İslâm dinine karşı destekler. İslâm dinine düşmanlık etmede tek bir din gibidirler; dolayısıyla gayri müslimler birbirlerinin yardımcıları oldukları için aralarında tevarüs cereyan eder.⁴¹³

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ

⁴⁰⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 246.

⁴⁰⁹ İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 296.

⁴¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 247.

⁴¹¹ Tahtâvî, *Hâşiye*, IV, 378; Kazvini, *el-Aziz*, VI, 506.

⁴¹² Enfal, 8/73.

⁴¹³ Kişkî, *a.g.e.*, s. 52.

*Sizin dininiz size, benim dinim banadır.*⁴¹⁴ Yüce Allah bu ayette dini iki ayırmaktadır. Biri İslâm dini, diğeri İslâm karşıtı olan bütün dinlerdir. Ayrıca ayette din kelimesi çoğul olarak değil de tekil olarak zikredilmiştir. Yani İslâm karşıtı olan bütün batıl dinlerin tek din sayılmıştır.⁴¹⁵ İslâm dışındaki dinlerin tek din olduğuna göre gayri müslimlerin arasında tevarüs cereyan eder.

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ

*Ne yahudiler, ne hıristiyanlar, sen onların milletine uyuyuncaya kadar senden razı olmazlar*⁴¹⁶. Bu ayette millet kelimesi çoğul olarak değil de tekil olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla hıristiyan ve yahudiler tek millet olarak nitelendirilmektedir. Bu durum bunların birbirlerine varis olabileceklerini gösterir.⁴¹⁷

فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ

*Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır?*⁴¹⁸ Bu ayette geçen “hak” kelimesinden kasıt İslâm’dır. “Dalal” kelimesinden kasıt ise bütün batıl dinler ve inançlardır. Bu dinler batıl oldukları için İslâm karşısında tek din kabul edilir; çünkü bütün gayri müslimler İslâm düşmanlarıdır.⁴¹⁹

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

*Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur. Ona uyun. (başka)yollara uymayın. Zira o yol sizi Allah’ın yolundan ayırır. İşte (kötülükten) sakınmanız için Allah size bunları emretti.*⁴²⁰ Bu ayetle ilgili Abdullah b. Mesû’tan (v. 31-32/652-653) bir rivayet bize ulaşmıştır. *Bu rivayete göre Rasulullah (s.a.s) bir çizgi çizdi ve şöyle buyurdu: “ Bu Allah’ın yoludur” sonra bu çizginin sağına, soluna çizgiler çizdi ve şöyle buyurdu: “ bu şeytanın kendisine çağırdığı bütün yollardır” daha sonra ise Hz. Peygamber yukarıdaki ayeti okudu.*⁴²¹ Bu görüşü savunular ayetler ışığında gayri müslimlerin birbirlerine varis olabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Bu görüş tercihe

⁴¹⁴ Kafirun, 109/6.

⁴¹⁵ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, IV, 372.

⁴¹⁶ Bakara, 2/120.

⁴¹⁷ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, IV, 372.

⁴¹⁸ Yunus, 10/32.

⁴¹⁹ Ensârî, *Nihâye*, s. 97.

⁴²⁰ Enam, 6/153.

⁴²¹ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 452.

şayandır; çünkü İslâm dışında kalan dinlerin hepsi batıl sayıldıkları ve Allah'ın son dini olan İslam'a düşmanlık besledikleri için hepsi tek din olarak kabul edilir.

Hız. Peygamberin “*müslüman kâfire, kâfir de müslüman'a mirasçı olamaz*” hadisini delil olarak zikretmişlerdir. Yukarıda geçen hadisin manası aralarında din birliği şartı koşulmaksızın kâfirin kâfire mirasçı olabileceğini gösterir.⁴²²

B. Sadece Ehl-i Kitap Arasında Tevarüsün Cari Olacağını Savunanlar

Bu görüşe göre ehl-i Kitap arasında tevarüs cereyan eder. Ehl-i Kitap olanlarla olmayanlar arasında tevarüs cereyan etmez. Bu görüşü İbn Ebî Leyla ve Seyyid Şerif Cürnânî savunmuştur. Ehl-i kitapların birbirlerine varis olmalarının sebebi bu iki din mensuplarının da Allah'ın birliğine ve Hız. Musa'nın peygamberliğine inanmalarıdır. Diğer gayri müslimler ne Allah'ın birliğine ne de peygamberine ne de kitaba inanmazlar.⁴²³

C. Gayri müslimler Arasında Tevarüsün Cereyan Etmeyeceğini Savunanlar

Gayri müslimlerin dinleri farklı oldukları takdirde mutlak olarak birbirlerine varis olamazlar. Bu görüşün savunucuları Hız. Ali, Hasan-ı Basrî, Zührî, Rebiâ (v. 136/753), İshak ve bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'dir.⁴²⁴ Gayri müslimlerin birbirlerine mirasçı olamamalarının sebebi aynı dinde ittifak etmemeleri ve kendi aralarında velâyetin bulunmaması sebebiyledir. Müslüman ile gayri müslim arasında din farkı tevarüse mani olduğu gibi farklı dinlere mensup gayri müslimler arasında da manidir.⁴²⁵ Bu görüşü savunanlar birtakım naklî deliller ileri sürmüşlerdir. Bu konuyla ilgili ileri sürülen naklî delilleri zikredeceğiz:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ.

Hepsi de(kendilerine indirilen) kitabı okudukları halde, Yahudiler Hıristiyanların (doğru) bir şey üzerinde olmadıklarını söylerken, hıristiyanlar da

⁴²² İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 296; Zeyd an, *el-Mufasssal*, XI, 258.

⁴²³ Cürcânî, *Şerhu'l-ferâiz*, 23; Uzunpostalıcı, *a.g.e.*, s. 103-14.

⁴²⁴ İbn Rüşd, *Bidâye*, II, 296; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 247;

⁴²⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 247.

yahudilerin (doğru) bir şey üzerinde söylemektedirler⁴²⁶ Bu Ayette yahudiler ve hristiyanların her biri kendilerini doğru yol üzerinde bulduklarını ve karşı tarafın doğru üzerinde olmadığını ilan etmektedirler. Buna göre aralarında velayet kesilmiş olur; çünkü onların şeriatlarının farklılığı milletlerinin farklılığını gösterir.⁴²⁷

إِنَّ الدِّينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ .

Müminler, yahudiler, sabiler, hristiyanlar, mecusiler ve müşriklere gelince, muhakkak ki Allah bunların arasında kıyamet gününde hüküm verir. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir.⁴²⁸ Görüldüğü gibi Yüce Allah bu ayette her bir dine mensup olanları ayrı ayrı zikretmiştir; çünkü bunların dinleri farklıdır. Dolayısıyla dinleri farklı olduğu için birbirlerine mirasçı olamazlar.⁴²⁹

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شَرْعَةً وَمِنْهَا جَا.

Sizden her biriniz için bir şeriat, bir yol belirledik.⁴³⁰ Bu ayetten gayri müslimlerin farklı milletlerden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Her bir şeriat bir dindir. Dolayısıyla yahudiler ve hristiyanların ayrı birer şeriatları vardı. Bu nedenle onlar arasında tevarüs cereyan etmez.⁴³¹

Hz. Peygamberin “iki farklı din sahipleri birbirlerine mirasçı olamazlar” hadisini delil olarak sunmuşlardır. Bu hadise göre farklı din sahipleri birbirlerine mirasçı olmayacaktır. Aynı şekilde aynı din sahipleri birbirlerine mirasçı olacağı hükmü de bu hadisten çıkmaktadır.⁴³² İbn kudâme bu görüş en sahih olduğunu söylemektedir. Bunu sebebini de Hz. Peygamberin “İki farklı din sahipleri birbirlerine mirasçı olamazlar” hadisinin farklı dinlere sahip olanların arasında tevarüsün cereyan etmediğinin göstermesidir; çünkü gayri müslim olmalarına

⁴²⁶ Bakara, 2/113.

⁴²⁷ Mâverdî, *el-Hâvî*, VIII, 80.

⁴²⁸ Hac, 22/17.

⁴²⁹ Cürcânî, *Şerhu'l-ferâiz*, s. 23.

⁴³⁰ Maide, 5/48.

⁴³¹ İbnü'l-Kayyim, *Ahkâm*, II, 447.

⁴³² Kazvinî, *el-Veciz*, VI, 505; Kişki, *a.g.e.*, s. 52; Zeydan, *el-Mufasssal*, XI, 258; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 247.

rağmen kendi aralarında velayet söz konusu değildir. Dolayısıyla yahudi, hıristiyan, mecusî ve putperest farklı milletler oldukları için birbirlerine varis olamazlar⁴³³

D. Gayri müslim Milletinin Yahudi, Hıristiyan ve Diğer Milletler Olmak Üzere Üç Milletten Oluştüğünü Savunanlar

Bu görüşe göre gayri müslimler yahudi, hıristiyan ve diğerleri olmak üzere üç kısımdır. Yahudiyle hıristiyan arasında yahut hıristiyanla mecusî arasında farklı milletlerden oldukları için tevarüs cereyan etmezken, mecusîyle putperest arasında, her ikisinin de ehl-i kitaptan sayılmadıkları için tevarüs cereyan eder. Bu görüşü Şüreyh (v. 79/713), Atâ, Ömer b. Abdülaziz, Sevrî ve İmâm Malik savunmuştur.⁴³⁴ Bu görüşü savunanların nassdan herhangi bir delilleri bulunmadığı için zayıf görülmüştür.⁴³⁵

VII. Farklı İslâmî Fırka Mensupları Arasında Tevarüs

Kitabın ve sünnetin tevilinden kaynaklanan farklı mezhep mensupları arasında tevarüs cereyan eder; çünkü tevarüse mani olan şey dinlerinin farklı olmasıdır. İslâmî mezheplere mensup olanların dinleri aynıdır. Yani İslâm'dır. Bunlar Allah'ın birliği, peygamberler, Allah tarafından indirilen kitaplara inanıyorlar. Fakat bunların ihtilafları kitap ve sünnetin tevilinden kaynaklanmaktadır ki bu da küfrü gerektirmez. Kaynaklarda Ehl-i sünnet dışındaki İslâmî mezheplere "Ehl-i Hevâ" ve "Ehl-i Bidat" tabirleri kullanılmıştır.⁴³⁶

İslâmî mezhepler arasındaki tevarüs konusu Şîf literatüründe de bahis mevzu olmuştur. Şîflere göre müslümanlar farklı görüşlere sahip olmalarına rağmen birbirlerine varis olurlar; çünkü verasetin gerçekleşmesi için şahadet kelimesini izharı ve şerâtin rüknü olan namaz, oruç, zekât ve haccın farziyetine ikrar etmek ve onda kararlı olmak yeterlidir.⁴³⁷

Şeyh Müfid (v. 413/1022) müminlerin bidat ehlinden olan mutezile, mürciye ve hevaric fırkasına mensup olanlara mirasçı olacağını; adı geçen fırkaları ise

⁴³³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 247.

⁴³⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 247.

⁴³⁵ Habrî, *Telhîs*, I, 453.

⁴³⁶ Cürçânî, *Şerhu'l-ferâiz*, s. 22-23.

⁴³⁷ Hillî, *a.g.e.*, IX, 75.

müminlere mirasçı olamayacağı kaydetmiştir. Fakat “Mukniâ”nın bazı nüshalarında müslümanların görüş farklılıklarına rağmen birbirlerine varis olabilecekleri zikredilmiştir. Hillî ise bu son görüşün diğer Şii âlimlerinin görüşüyle uygun düştüğü için sahih olduğunu söyler.⁴³⁸ Bu görüşlerden hareketle hem Sünnî literatüründe hem de Şîî literatüründe farklı İslâm mezheplerine mensup olanların arasında tevarüsün cereyan ettiğini açık anlaşılmaktadır.

⁴³⁸Hillî, *Muhtalef*, IX, 75.

SONUÇ

Mirasın rükünleri ve sebepleri gerçekleşse bile mirasa mani olan faktörlerden birinin bulunması durumunda verâset gerçekleşmeyecektir. İslâm miras hukukunda irs için birçok mani bulunmaktadır. Bunlardan kölelik, mûrisini öldürmek ve din farkı üzerinde dört mezhep imâmı ittifak etmekle birlikte her biri farklı manilerden de söz etmişlerdir.

Kölelik her iki taraf için miras almaya manidir. Köle olan kişi ne mirasçı olur ne de kendisine mirasçı olunur. Kıyas veya kefareti gerektiren bütün öldürme çeşitleri miras almaya manidir. Gayri müslimler arasında velayet kesildiği için ülke farkı miras manilerinden sayılmıştır. Kur'ân'da gayri müslim ile müslüman arasında velâyetin kesildiğinin bildirilmesi ve İslâm'ın diğer dinlerden üstün olduğu gerekçeleriyle karabet ve zevciyet yoluyla gayri müslim birisi müslüman olan birisine mirasçı olamaz. Bu konuda müctehidler arasında ihtilaf yoktur. İmâm Ahmed b. Hanbel gayri müslimin müslümana velâ yoluyla mirasçı olacağını savunsa da ileri sürdüğü deliller zayıf olduğundan ve Hz. Peygamber velâyı nesebe bağladığından ümmetin çoğunluğu bu görüşe itibar etmemiştir. Müslüman olan birisi gayri müslime ne zevciyet, ne karabet, ne de velâ yoluyla mirasçı olur. Bu konu üzerinde kesin ve net nass bulunmaktadır. Hem teorik hem de pratik bakımından müslümanın gayri müslime mirasçı olamaması, Hz. Peygamber döneminden itibaren ümmetin çoğunluğu vasıtasıyla uygulana gelmiştir.

Muaviye döneminde gayri müslim mûrisleri bulunan İslâm'a girmeye hazır olan varisler, gayri müslim mûrislerinden miras alamama korkusu sebebiyle İslâm'a girmiyorlardı. Muaviye'nin müslümanın gayri müslime mirasçı kılmasının arka planında yeniden İslâm'a girecek olanları İslâm'a teşvik amacı vardı. Ayrıca müslümanın gayri müslime mirasçı olamayacağı yönündeki nassın kendisine ulaşmama ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Mürted, müslümana ve dagayri müslime mirasçı olamaz. Müslümanın mürtede mirasçı olup olmaması konusunda ise müctehidler ihtilaf etmişlerdir. İmâm Malik, İmâm Şafîi ve İmâm Ahmed b. Hanbel mürtedin malının beytülmale konulacağı görüşünü paylaşmışlardır. Başta Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali olmak üzere sahabenin cumhuruna göre ise mürtedin malı müslüman varislerine kalır. Bu görüş

Hanefilerden Ebû Yusuf ve Muhammd'in de görüşüdür. Ebû Hanife'ye göre mürted ölür veya dârülharbe iltihak eder yahut hâkim ilhakına karar verirse mürtedin malına müslüman olan, müslüman iken kazandıklarına mirasçı olur. Mürtedin irtidat sırasında kazandıkları ise beytülmale konur. Ebû Hanife'nin görüşü tercihe şayandır. Mürtedin müslüman iken kazandıkları müslüman varislerine miras olarak verileceğinin sebebi, müslüman olan haline dayandırılmasından kaynaklanmaktadır, böylece bu ictihad “müslüman kâfire, kâfir de müslümana mirasçı olamaz” hadisiyle de uygunluk arz etmektedir. Zındık olan kişinin mirası da aynen mürted gibi değerlendirilir. Gayri müslimlerin dinlerinin farklı olması birbirlerine mirasçı olmaya engel değildir.

Miras bırakanın vefat anı esas alındığından dolayı miras taksiminden önce müslüman olan mûrisine mirasçı olamaz. Bu konuda Ahmed b. Hanbel'den taksim anının itibara alınacağına dair bir görüş nakledilmişse de Hz. Peygamberin “Müslüman kâfire, kâfir de müslümana mirasçı olamaz” hadisi mutlak olduğu için sahih delil olmadan takyidi etmek caiz değildir.

İslâm'ın farklı fırka ve mezheplerine mensup olan müslümanlar arasında tevarüs cereyan eder; çünkü bunlar arasında din farklılığı söz konusu değildir. Allah'ın birliği, Allah'ın gönderdiği peygamberlerve kitaplara inanmada ortaklıklar.

BİBLİYOGRAFYA

Altıntaş, Hayranî, “Dehriyye”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 107-109.

Ateş, Süleyman, *Kur’ân Ansiklopedisi*, I-XXX, İstanbul 1997.

Atiyye, Abdülhasib, *Ahkâmü’l-mîrâs fi’ş-şerî’ati’l-İslâmîyye*, Kahire 2008.

Azîmâbâdî, Ebü’t-Tayyib Şemsü’l-Hak b. Emir (v. 1329/1911), ‘*Avnü’l-ma’bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-VIII, Medine 1968.

Bâbertî, Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed (v. 701/1302), *er-Rükûd ve’n-nükûd şerhu Muhtasarı İbni’l Hâcib*, I-II, Riyad 2005.

Ba’lî, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed (v. 1189/ 1775), *Ravdu’n nedî’ şerhu Kafî’l-mübtedi*, Dimaşk ts.

Berki, Şakir, *Roma Hukuku*, Ankara 1949.

Bessâm, Abdullah, (v. 1346/1967), *Hâşiye ‘alâ ‘Umdeti’l-fikh*, Dâru’l-Meymen, Riyad 2005.

Bilgili, İsmail, “İslam Miras Hukukunda Kıyasın Fonksiyonu ve Kıyas Uygulamaları”, *İHAD*, sy. XXII, Konya 2013.

Bilmen, Ömer Nasuhi (v. 1971), *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul ts.

Buhârî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256/869), *el-Câmi’u’s-sahîh*, Beyrut ts.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. İdris (v. 1051/1641), *Keşşâfü’l-kinâ’ ‘an metni’l İknâ’*, I-V, Beyrut 1997.

Cessâs, Ebü Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, (v. 370/980) *Ahkâmü’l-Kur’ân*, I-V, Dâru’l İhyâi’t- türâsi’l-Arabî, Beyrut 1992.

Cevherî, Ebü Nars İsmâil b. Hammâd (v. 400/1009), *es-Sihâh Tâcu’l-luğa ve Sihâhu’l Arabiyye*, I-VI, Kahire 1956.

Cezârî, Abdurrahman b. Muhammed (v. 1941), *Dört Mezhebin Fkih Kitabı* (çev: Hasan Ege), I-VII, İstanbul ts.

Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif (v. 816/1413), *Kitâbü't-Ta'rîfât* (thk. Muhammed Abdurrahman Mar'aşlî), Beyrut 2003.

-----, *Şerhu'l-Ferâiz es-Sirâciyye*, byy ts.

Dârekutnî, Ebu'l Hasen Ali b. Ömer (v. 385/595), *es-Sünen*, I-IV, Beyrut 1986.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed, (v. 1230/1815) *Hâşiyetü'd-Desûkî 'ale'ş-Şerhi'l-kebîr*, I-VI, Beyrut ts.

Dı Marzo, Salvatore, *Roma Hukuku* (çev: Umur Ziya), İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1954.

Dihlevî, Âlim b. A'lâ, *el-Fetâva't Tatarhânîyye*, I- IV, Beyrut 2005.

Döndüren, Hamdi, "Zimmet" *ŞİA*, VIII, İstanbul 2001, s. 367-369.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *es-Sünen*, Rıyad ts.

Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed (v. 1974), *Ahkâmü't-terikât ve'l-mevârîs*, Kahire ts.

Elbânî, Nâsirüddin (v. 1999), *İrvâ'ü'l-ğalîl fî tahrîci ehâdîsi Menâri's-sebîl*, Mektebetü'l-İslamî, Dımaşk 1979.

Ensârî, Zekeriyya b. Muhammed b. Ahmed (v. 926/1520), *Nihâyetü'l-hidaye ila tahrîr'l-Kifâye*, Beyrut 2003.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005.

-----, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990.

Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin (v. 2014), *İslam'da Şahsiyet Hakları*, Ankara, 1996.

Habrî, Ebî Hâkim Abdullah b. İbrahim (v. 479/1087), *Kitabu't-telhîs fî ilmi'l-ferâiz* (thk. Nasır el-Ferîdî), Mektebetü'l ulum ve'l-hikem, I-II, Medine 1995.

Haydar Efendi, Ali (v. 1288/1870), *Teshîlü'l-ferâiz* (nşr. Orhan Çeker), Tekin Kitabevi, Konya ts.

Hillî, Hasan b. Yûsuf b. Ali İbnü'l-Mutahhar (v. 726/1325), *Muhtelefu'ş-Şîâ fî ahkâmi'ş-şerî'a*, I-IX, İran 2012.

- Honig**, Richard (v. 1981), *Roma Hukuku Dersleri* (çev: Şemseddin Talib), İstanbul ts.
- İbn Abdilber**, Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (v. 463/1071), *el-İstizkâr el-câmî' li-mezâhib-i fukahâ 'i'l emsâr*, I-VII, Beyrut 2001.
- İbn Âbidîn**, Muhammed Emin (v. 1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd- Dürri'l-muhtâr*, I-VI, Beyrut ts.
- İbn Ebî Şeybe**, Ebî Bekir Abdillâh b. Muhammed (v. 235/849), *el-Musannef*, I-VII, Beyrut 1989.
- İbn Hanbel**, Ahmed (v. 241/855), *el-Müsned*, I-VIII, Beyrut 1978.
- İbn Hazm**, Ebî Muhammed Ali b. Ahmed b. Said (v. 456/1064), *el-Muhallâ* (thk. Ahmed Muhammed Şakir), I-XI, Mısır 1347/1928.
- İbnü'l-Kayyimel-Cevziyye**, Ebû Abdullah Muhammed (v. 751/1350), *Ahkâmü ehli'z-zimme*, I-II, Beyrut 1996.
- İbn Kudâme**, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Muğnî*, I-XII, Beyrut 1985.
- İbn Mâce**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (v. 273/887), *es-Sünen*, Mektebetü'l Me'ârif, Rıyad ts.
- İbn Mansûr**, Saîd(v. 227/842), *es-Sünen*, I-II, Beyrut ts.
- İbn Murtazâ**, Ahmed b. Yahya (v. 840/1437), *el-Bahrü'z- zehhâr el-câmî' li-mezâhib-i' ulemâ 'i'l-emsâr*, I-VI, Beyrut 2001.
- İbn Rüşd**, Ebû'l Velid Muhammed b. Ahmed (v. 595/1198), *Bidâyetü'l- müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Kahraman Yayınları, I-II, İstanbul 1985.
- İbn Şâs**, Celâleddin Abdillâh (v. 616/1219), *İkdü'l-cevâhiri's-semîne fi mezhebii 'âlimi'l-Medîne*, I-VI, Beyrut 2003.
- İbn Teymiyye**, Ebû'l Abbâs Takıyyudîn Ahmed b. Abdulhalim (v. 728/1328), *el-Fetâva'l-kübra*, I-VI, Beyrut 1987.
- İnce**, İrfan, "Ridde", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 88-91.

- İsfahânî**, Ebî'l Kasım Hüseyin b. Muhammed (v. 502/1108), *el-Müfredât fî garîbi'l- Kur'ân*, Kahire 1961.
- Kal'acî**, Muhammed Revvâs, *Mevsû'atü fikh-ı Ali b. Ebî Tâlib*, Daru'l-fikr, Dımaşk 1983.
----- *Mevsû'atü fikh-ı Ömer b. el-Hattâb*, bby 1981.
- Karadâvî**, Yûsuf, *Fetâvâ el-mu'âsıra*, I-III, Kahire 2005.
- Karaman**, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I-III, İz Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Kasânî**, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mesûd, (v. 587/1191), *Bedâiu's-sanâi' fî-tertibî's-şerâ'i*, I-VII, Mısır 1909.
- Kaya**, Remzi, "Ehl-i Kitap", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 516-519.
- Kazvinî**, Ebî Kasım Abdilkerim b. Muhammed, *el-Aziz şerhul-Veciz*, I-VI, Beyrut 1997.
- Kelvezânî**, Necmüddin Mahfûz b. Ahmed b. Hasan, (v. 510/1116), *et-Tehzîb fî'l ferâiz* (thk. Muhammed İsmail eş-Şafii), Beyrut 1997.
- Kişkî**, Muhammed Abdurrahim, *el-Mirasü'l-mukârin*, Mısır 1961.
- Küleynî**, Muhammed b. Ya'kûb (v. 329/941), *Fürû'ul Kâfî*, I-VII, byy 1993.
- Makdisî**, Musa b. Ahmed b. Musa (v. 967/1560.), *el-İkna' litâlibi'l-intifa'*, Rıyad 2002.
- Malik b. Enes** (v.179/775), *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I-III, Dımaşk 2005.
-----, *el-Muvatta*, byy ts.
- Malikî**, Salih b. Şenif Muhammed, "ed-Delâlatu't-terbeviyyetü'l-müstanbeta min-âyâti'l mevâris fî sûreti'n Nisâi ve tatbîkâtüha" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atü-Ümmü'l-Kur'â, Mekke, 1425/2004.
- Mâverdî**, Ebî'l Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (v. 450/1058), *el-Hâvî'l-kebir*, I-XVIII, (thk. Ali Muhammed ve Âdil Ahmed Abdülmevcud), Beyrut 1994.
- Mevsilî**, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (v. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, I-V, byy ts.
- Meydânî**, Abdulğani el-Ganimî (v. 1298/1881), *el-Lübab fî şerhi'l-Kitâb*, I-III, Beyrut 1428/2007.
- Müfid**, Muhammed b. Numan (v. 413/1023), *el-Mukni'a'*, İran 1404/1984.

Münâvî, Muhammed Abdürraûf (v. 1031/1622), I-VI, *Feyzü'l-kadîr-şerhu'l-Câmi 'i's-sağîr*, Mısır 1938.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc en-Nisâburî (v. 261/874), *el-Câmi 'u's-Sahîh*, Beyrut 1955.

Nesâî, Ebû Abirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali (v. 303/915), *es-Sünen*, Rıyad ts.

Nevevî, Ebî Zekeriya Yahya b. Eşref (v. 676/1277), *Ravzatü't-tâlibîn*, I-VIII, Beyrut ts.

----- *el-Minhâc fî şerhi Sahihi Müslim b. el-Haccâc*, I-XVIII, byy 1994.

Oğuzoğlu, Hüseyin Cahit (v. 1971), *Roma Hukuku*, Ankara 1952.

Okur, Kâşif Hamdi, "İslam Hukukunda Miras Engeli Olarak Müslüman ve Gayri müslim Arasındaki Din Ayrılığı" *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. III, Samsun 2007.

Özcan, Hanifi, "İman", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 212-219.

Özel, Ahmed, "Müstemen", XXXII, *DİA*, İstanbul 2006, s.140-143.

Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan b. Hüseyin (v. 606/1209), *Mefâtîhu'l-ğayb*, I-XXXII, Mısır 1938.

Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebû'l- Abbâs Ahmed b. Hamza (v. 1004/1596), *Nihâyetu'l-muhtac ilâ şerhi'l Minhâc fî'l-fikhi ale'l-mezheb'il-İmâm eş-Şafîi*, Beyrut 2005.

Rîzâ, Muhammed Reşid (v. 1935), *Tefsîru'l-menâr*, I-XII, Mısır 1948.

Sa'dî, Abdurrahman b. Nâsır, *Teysîrül-Kerîmu'r-Rahman fî tefsîri-keîâmî'l-Mennân* (thk. Sa'd b. Fevvâz), Dâru-İbni'l-Cevzi, I- IV, byy 1422/2001.

San'ânî, Ebî Bekir Abdürrezâk (v. 211/826), *el-Musannef* (thk. Habiburrahman el-A'zâmî), I-XI, Beyrut 1083.

Semerkindî, Ebî Bekir Muhammed b. Ahmed (v. 539/1145), *Mizânü'l-usûl fî netâici'l-'ukûl*, Dâru't-türâs, Kahire 1997.

Serahsî, Şemsü'l-eimme, Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl (v. 483/1090), *el-Mebcut*, I-XXX, Beyrut 1978.

Seydişehrî, Mahmud Esad b. Emin, *Ferâidül-ferâiz* (çev: İsmail Hakkı Uca), İstanbul 1994.

- Sinanoğlu**, Mustafa, “Şirk”, *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 193-198.
- Sübki**, Ebî Nasr Abdülvehhab b. Ali (v.771/1370), *Ref'u'l-hâcib 'an Muhtasari İbni'l-Hâcib*, I-III, Beyrut 1999.
- Süleyman**, Ahmed Yusuf, “İ'câzü't-teşri' li nizâmi'l-mîrâs fi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve eseruhu'l-iktisâdî ve'l-ictimâ'î”, Kahire ts.
- Şafîi**, Muhammed b. İdris (v. 204/819), *el-Ümm*, Daru'l Ma'rife, I-VIII, Beyrut 1972.
- Şehristânî**, Muhammed Abdülkerim b. Ebî Bekir Ahmed (v. 548/1154), *el-Milel ve'n-nihal*, I-III, Kahire 1968.
- Şirbînî**, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib (v. 977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ Ma'rifeti me'â'nî elfâzi'l-Minhâc*, I-IV, Mısır 1958.
- Tahtâvî**, Ebû Cafer Ahmed (v. 1231/1816), *Haşiyetu't-Tahtâvî 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, I-IV, byy ts.
- Tehânevî**, Muhammed b. Ali b. Ali (v. 1158/1745), *Keşşâfü istilâhât-i'l-fünûn ve'l-ulûm*, I-IV, Beyrut 2006.
- Tehânevî**, Zafar Ahmad (v. 1394/1974), *İ'lâü's-Sünen* (thk. Hazim el-Kadî), I-XXII, Beyrut 1997.
- Tirmizî**, Ebû İsâ Muhammed İsâ b. Sevre (v. 279/892), es-Sünen, Mektebetü'l-Me'arif, Rıyad ts.
- Tûsî**, Ebî Cafer muhammed b. Hasan (v. 460/1067), *el-İstibsâr fi me'htülîfe mine'l-ahbâr*, I-IV Beyrut, 1412/1991.
- Tümer**, Günay, “Din”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 312-320.
- Uzunpostalcı**, Mustafa, *Hukuk ve İslâm Hukuku II*, Konya 1996.
- Yiğit**, İsmail, “Emeviler”, *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 87-104.
- Zebîdî**, Ebû'l-Feyz Murtaza (v. 1205/1791), *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Fikr, I-X, Beyrut ts.

Zeydan, Abdülkerim (v. 2014), *el-Mufasssal fî ahkâmi'l mer'e ve'l beyti'l-müslim*, I-XI, Beyrut 1994.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Daru'l-Fikir, I-VIII, Dimaşk 1985.

Zümrüt, Osman, *İslam Hukukunda Miras Engellerinden Öldürme Suçu ve Sonuçları*, Yalçınemel Yayınevi, Ankara 1989.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Zafar Ahmad QARİZADA	İmza:	
Doğum Yeri:	JAWZJAN/AFGANİSTAN		
Doğum Tarihi:	02.06.1986		
Medeni Durumu:	Bekar		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Darzab Erkek Lisesi	İlkokul Kısmı	Darzab İlçesi	1998
Ortaöğretim	Darzab Erkek Lisesi	Orta Kısmı	Darzab İlçesi	2001
Lise	Darzab Erkek Lisesi	Lise Kısmı	Darzab İlçesi	2005
Lisans	S.Ü.İ.F	İlahiyat programı	KONYA	2011
Yüksek Lisans	N.E.Ü.S.B.E		KONYA	2014

Becerileri:

İlgi Alanları:	İslam Hukuku
İş Deneyimi:	
Aldığı Ödüller:	N.E.Ü İlahiyat Fakültesinde mezun olurken ortalamam için üzerinde olduğu için başarı ödülünü aldım.
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Yrd. Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK MUHAMMED Yusuf ÖZBEK Muhibbulah HAMİDİ Mohammad Dawood HAJİZADA
Tel:	05543514700/ zafar_bay@hotmail.com.
Adres:	Jawzjan ili Darzab ilçesi Awlad mh.